

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Alpha CAMARA

TÜRKİYE İLE AFRİKA ARASINDAKİ İLİŞKİLERİN GELİŞİMİ, ESKİ FRANSIZ
SÖMÜRGELERİNİN DURUMUNA BİR BAKIŞ

Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2023

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Alpha CAMARA

TÜRKİYE İLE AFRIKA ARASINDAKİ İLİŞKİLERİN GELİŞİMİ, ESKİ FRANSIZ
SÖMÜRGELERİNİN DURUMUNA BİR BAKIŞ

Danışman

Doç. Dr. Ramazan İZOL

Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2023

Akdeniz Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Alpha CAMARA'nın bu çalışması, jürimiz tarafından Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Dr. Öğr. Üyesi. Tolga ÖZTÜRK (İmza)

Üye (Danışmanı) : Doç. Dr. Ramazan İZOL (İmza)

Üye : Prof. Dr. Hayati AKTAŞ (İmza)

Tez Başlığı: Türkiye ile Afrika Arasındaki İlişkilerin Gelişimi, Eski Fransız
Sömürgelerinin Durumuna Bir Bakış

Onay : Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Tez Savunma Tarihi : 03/10/2023

Mezuniyet Tarihi : 08/12/2023

(İmza)
Prof. Dr. Engin KARADAĞ
Müdür

AKADEMİK BEYAN

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Türkiye ile Afrika Arasındaki İlişkilerin Gelişimi, Eski Fransız Sömürgelerinin Durumuna Bir Bakış” adlı bu çalışmanın, akademik kural ve etik değerlere uygun bir biçimde tarafımdan yazıldığını, yararlandığım bütün eserlerin kaynakçada gösterildiğini ve çalışma içerisinde bu eserlere atıf yapıldığını belirtir; bunu şerefimle doğrularım.

İmza

Alpha CAMARA

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU BEYAN BELGESİ

Öğrenci Bilgileri	
Adı-Soyadı	Alpha CAMARA
Öğrenci Numarası	202052038502
Anabilim Dalı	Uluslararası İlişkiler
Programı	Tezli Yüksek Lisans
Danışman Öğretim Üyesi Bilgileri	
Unvanı, Adı-Soyadı	Doç. Dr. Ramazan İZOL
Yüksek Lisans Tez Başlığı	Türkiye ile Afrika Arasındaki İlişkilerin Gelişimi, Eski Fransız Sömürgelerinin Durumuna Bir Bakış
Turnitin Bilgileri	
Ödev Numarası	
Rapor Tarihi	
Benzerlik Oranı	Alıntılar hariç: %..... Alıntılar dahil: %.....
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE, Yukarıda bilgileri bulunan öğrenciye ait tez çalışmasının a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana Bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam sayfalık kısmına ilişkin olarak Turnitin adlı intihal tespit programından Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esaslarında belirlenen filtrelemeler uygulanarak yukarıdaki detayları verilen ve ekte sunulan rapor alınmıştır. Danışman tarafından uygun olan seçenek işaretlenmelidir: (X) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşmıyor ise: Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporunun doğruluğunu onaylarım. () Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşıyor, ancak tez/dönem projesi danışmanı intihal yapılmadığı kanısında ise: Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporunun doğruluğunu onaylar ve Uygulama Esaslarında öngörülen yüzdelik sınırlarının aşılmasına karşın, aşağıda belirtilen gerekçe ile intihal yapılmadığı kanısında olduğumu beyan ederim.	
Gerekçe:	
Benzerlik taraması yukarıda verilen ölçütlere uygun olarak tarafımda yapılmıştır. İlgili tezin orijinallik raporunun uygun olduğunu beyan ederim.	
Danışman Öğretim Üyesi Unvanı, Adı-Soyadı Doç. Dr. Ramazan İZOL İmza	

İÇİNDEKİLER

TABLolar LİSTESİ	iii
ŞEKİLLER LİSTESİ	iv
KISALTMALAR LİSTESİ	v
ÖZET	vi
SUMMARY	vii
TEŞEKKÜR.....	viii
ÖNSÖZ	ix
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE-AFRIKA İLİŞKİLERİ

1.1. Türkiye-Afrika İlişkilerinin Gelişimi.....	16
1.1.1. Türkiye-Afrika İlişkilerinin Tarihsel Arka Planı.....	19
1.1.1.1. Osmanlı İmparatorluğu Öncesi Türkiye-Afrika İlişkileri	19
1.1.1.2. Osmanlı İmparatorluğu Döneminde Türkiye-Afrika İlişkileri.....	19
1.1.2. Türkiye-Afrika İlişkilerinin Mevcut Durumu	20
1.1.2.1. Siyasi ve Diplomatik Gelişmeler.....	22
1.1.2.2. Ekonomik Gelişmeler.....	25
1.1.2.3. Kültürel Gelişmeler	29
1.1.2.4. Askeri Ortaklıklar.....	30
1.2. Türkiye'nin Afrika'daki Yumuşak Gücü	32
1.2.1. TİKA- Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı	32
1.2.2. Yunus Emre Enstitüleri	35
1.2.3. Maarif Vakfı Yurt Ve Okulları.....	36
1.2.4. Türkiye Diyanet Vakfı.....	38
1.2.5. İnsan Hakları ve Hürriyetleri için İnsani Yardım Vakfı.....	41
1.2.6. Futbol, Jeopolitik Bir Araç	42
1.2.7. Türk Hava Yolları, Anadolu Ajansı ve TRT	44
1.2.8. Kızılay Ve Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD).....	45
1.3. Sonuç.....	45

İKİNCİ BÖLÜM

REKABET İLE KARŞILAŞMAKTA OLAN TÜRKİYE

2.1.	Fransa'nın Özel Durumu	47
2.1.1.	Fransızca Konuşulan Afrika'da Fransa'nın Düşürülmesi.....	47
2.1.1.1.	Siyasi ve Stratejik Bir Gerileme.....	47
2.1.1.2.	Ekonomik ve Finansal Bir Gerileme	50
2.1.2.	Fransa'nın Stratejik Gerilemesinin Nedenleri.....	52
2.1.2.1.	Tarihsel Nedenler	52
2.1.2.2.	Güncel Nedenler.....	56
2.1.3.	Afrika'daki Fransız Varlığına Karşı Çıkan Yeni Aktörler.....	56
2.1.3.1.	İç Aktörler	57
2.1.3.2.	Dış Aktörler.....	61
2.2.	Türkiye ve Rekabet	63
2.2.1.	Türkiye'nin Stratejik Avantajları	63
2.2.1.1.	Müslüman Dini Kimlik	64
2.2.1.2.	Coğrafi Avantajlar.....	66
2.2.1.3.	Tarihsel Derinlik	67
2.2.2.	Rekabet Karşısında Türk Stratejileri	68
2.2.2.1.	Özel Aktörlerin Kullanımı	69
2.2.2.2.	Neo-Üçüncü Dünyacı	70
2.2.2.3.	İyi Niyet Kanıtı.....	72
2.2.3.	Afrika'da Türk Politikasının Sınırları	77
2.2.3.1.	Emel ve Ekonomik Kullanılabilirlik Arasındaki Boşluklar	77
2.2.3.2.	Diğer Aktörlerin Ağırlığı	79
2.2.3.2.1.	Çin Varlığı.....	79
2.2.3.2.2.	Rusya Varlığı.....	81
2.2.3.2.3.	Amerika Birleşik Devletleri Varlığı.....	82
2.2.3.3.	İç Sorunlar	84
2.3.	Sonuç.....	85
SONUÇ		86
KAYNAKÇA.....		89
ÖZGEÇMİŞ		99

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1.1 1998 Afrika'ya Açılım Eylem Planının ana önlemleri.	23
Tablo 1.2 Türkiye ile Afrika Arasındaki Toplam Ticaret Hacmi (Milyon Dolar)	27
Tablo 1.3 Türkiye'nin Afrika Ülkelerine İhracat Kalemleri	28
Tablo 1.4 Türkiye'nin Afrika ülkelerinden ithalat kalemleri	29
Tablo 1.5 Türkiye'de Fransızca konuşan Batı Afrikalı öğrencilerin sayısına ilişkin özet tablo (2013-2018)	30
Tablo 1.6 Yunus Emre Enstitüsü'nün Ortaklığıyla Afrika'da Türkoloji Bölümleri Olan Üniversitelerinin Listesi	36
Tablo 1.7 Maarif Vakfı'nın Afrika'daki okul ve yurt sayıları.	37
Tablo 1.8 2021'de İHH İnsani Yardım Vakfı projelerinden yararlanan Fransızca konuşan Afrika ülkeleri.....	42
Tablo 2.1 Fransız karşıtı olarak kabul edilen etkili kanaat önderlerinin farklı sosyal medyalarda takipçi sayısı.....	61
Tablo 2.2 Fransızca konuşan Afrika devletlerinin İslam'a bağlı olanların payına göre sıralaması (nüfus yüzdesi).	66
Tablo 2.3 Türkiye Ekonomisi ve Ticareti.....	78
Tablo 2.4 Türk Demografisi	78
Tablo 2.5 Türk Toplumu	78

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1.1 Türkiye'nin Afrika'daki Büyükelçilik Sayısı	25
Şekil 1.2 Afrika'daki TİKA Ofisleri.....	35
Şekil 1.3 Afrika'da Maarif Vakfı'nın okul ve yurtları.....	38
Şekil 1.4 Afrika'da Türkiye Diyanet Vakfı'nın kuyu projesi	39
Şekil 1.5 2021 yılında Türkiye burslarının dünyanın farklı bölgelerine göre dağılımı	40
Şekil 2.1 Çin-Afrika Ticareti (ABD milyar)	81

KISALTMALAR LİSTESİ

AEF	: Fransız Ekvator Afrikası
AGİT	: Avrupa Güvenlik ve İş Birliği Teşkilatı
AKP	: Adalet Kalkınma Partisi
AOF	: Fransız Batı Afrikası
AQMI	: İslami Mağrippe El Kaide
AT	: Avrupa Topluluğu
BCEAO	: Batı Afrika Devletleri Merkez Bankası
BDT	: Bağımsız Devletler Topluluğu
CFA	: Afrika finans topluluğu frangı
DTÖ	: Dünya Ticaret Örgütü
ECOWAS	: Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu
FAMa	: Mali Silahlı Kuvvetleri
FOCAC	: Forum on China-Africa Cooperation
IAEA	: Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı
IMF	: Uluslararası Para Fonu
İNSAMER	: İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi
MHP	: Milliyetçi Hareket Partisi
MNLA	: Azawad Ulusal Kurtuluş Hareketi
MÜSİAD	: Müstakil Sanayici ve İşadamları Derneği
NATO	: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
OECD	: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
ODA	: Resmi Kalkınma Yardımı
SDF	: Suriye Demokratik Güçleri
TİKA	: Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı
TUSKON	: Türkiye İşadamları ve Sanayiciler Konfederasyonu
WAMU	: Batı Afrika Para Birliği
YTB	: Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı

ÖZET

Bu araştırma, dünyanın uzun süredir Fransa'nın etkisi altında kalan bu bölgesinde yeni bir durum olan Fransızca konuşulan Afrika'da Fransa ile Türkiye arasındaki rekabeti ele almaktadır.

Bu rekabet, bir yandan Türkiye'nin ilgili ülkelerle çok yoğun bir kültürel, ekonomik, siyasi ve askeri ilişkiler ağı geliştirmeyi çok ince bir şekilde başardığı; Öte yandan, Fransa, bağımsızlık sonrası yıllardan farklı olarak, kanaat önderleri tarafından sosyal medyada teşvik edilen güvensizlik ve açık reddin bağlamındadır. Üstelik Çin ve Rusya gibi diğer önemli aktörler de içine alan bu benzeri görülmemiş durum, Fransa'nın Fransızca konuşulan Afrika'da stratejik olarak gerilemesine ve yeni aktörlerin ortaya çıkmasına neden oluyor.

Bu rekabet ortamında Türkiye'nin birçok stratejik avantajları var ama aynı zamanda çok etkili stratejileri var çünkü en azından Türkiye'nin Afrika macerasının gerçek bir başarı olduğunu söylemek mümkündür.

Dolayısıyla bu tez aracılığıyla kendimize koyduğumuz amaç, bu rekabetin tarihsel bağlamını, jeopolitik çıkarlarını, çeşitli aktörlerin araçlarını ve stratejilerini, duruma ilişkin bir açıklama ve net bir tanım vermek için anımsatmamıza yol açacak bir tür envanter, durumun değerlendirmesini yapmaktır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye-Afrika, Françafrique, İşbirliği, Rekabet, Yumuşak güç.

SUMMARY

THE DEVELOPMENT OF RELATIONS BETWEEN TURKEY AND AFRICA, A LOOK AT THE SITUATION OF THE FORMER FRENCH COLONIES

This research deals with the rivalry between France and Turkey in French-speaking Africa, which is a new situation in this part of the world that has been under the influence of France for a long time.

This rivalry, on the one hand, means that Turkey has subtly managed to develop a very dense network of cultural, economic, political and military relations with the relevant countries; On the other hand, France, unlike the post-independence years, is in the context of distrust and open rejection promoted by opinion leaders in social networks. Moreover, this unprecedented situation involving other important actors such as China and Russia is causing France's strategic regression in French-speaking Africa and the emergence of new actors.

In this competitive environment, Turkey has many strategic advantages, but it also has very effective strategies because at least it is possible to say that Turkey's African adventure is a real success.

Therefore, the aim we set ourselves through this thesis is to make a kind of inventory, an assessment of the situation, which will lead us to remind ourselves of the historical context of this rivalry, its geopolitical interests, the tools and strategies of the various actors, to give an explanation and a clear definition of the situation.

Keywords: Turkey-Africa, Françafrique, Cooperation, Competition, Soft power.

TEŞEKKÜR

Her şeyden önce yanımda olan ve bana her zaman inanan aileme teşekkür ederim. Bana dayattığı ve günlük davranışlarımı şekillendiren, dengemi korumamı ve tüm zorlukların üstesinden gelmemi sağlayan titizliği ve disiplini için minnettarım.

Ayrıca Danışmanım Doç. Dr. Ramazan İzol'a ve başta TÖMER [Türkçe Öğretimi Araştırma ve Uygulama Merkezi] olmak üzere Akdeniz Üniversitesi ve Nantes Üniversitesi'nden rehberlik ve yönlendirme yapan tüm öğretmenlerime teşekkür etmek istiyorum; Onlara derin şükranlarımı sunuyorum çünkü onların rehberlikleri, teşvikleri ve hazır bulunmaları olmasaydı bu sonuca ulaşamazdım.

Bu tezi okuyup Türkçe seviyem hakkında önerilerde bulunan Feziha Soykan'a da buradan şükranlarımı sunarım, ayrıca işbirliği anlarımızda yaptığımız pek çok fikir alışverişi, beni bazı Türkiye gerçekleri konusunda çok aydınlattı.

Arkadaşlarıma içten teşekkürlerimi sunarım, özellikle Oumar Kourouma, Michel Mathieu Tolno, Abdoulaye Mara, Aboubacar Sidiki Sacko, Mamadou Oury Diallo ve Sory Diané'yi düşünüyorum, bana büyük bir sevgi yağdırdılar.

Son olarak sınıf arkadaşlarıma çok teşekkür ederim, Abdullah Kuzu'ya özel olarak değiniyorum. Onun paha biçilmez teşviki ve desteği, Türk dilinin önündeki engelleri aşmamı sağladı.

Alpha CAMARA

Antalya, 2023

ÖNSÖZ

Jeostratejik potansiyeli nedeniyle uluslararası güçler ve gelişmekte olan ülkeler birkaç on yıldır Afrika'ya özel önem vermektedir. Afrika, Soğuk Savaş'ın sona ermesinden bu yana Çin, Brezilya ve Türkiye gibi gelişmekte olan bazı ülkeler için ana çekim merkezi haline geldi. Eski Fransız sömürgelerinde, bu yeni durumun ortaya çıkışı eski sömürgeci güçlerin, halkın bir bölümü tarafından reddedilmesi bağlamında gerçekleşiyor. Geçmişten bu kopuşla karşı karşıya kalan Türkiye'nin de aralarında bulunduğu bazı ülkeler, kıtadaki nüfuzlarını her geçen gün biraz daha güçlendirerek bu durumdan yararlanmaktan çekinmiyorlar.

Bu nedenle, birkaç yıldır Fransa ile aralarında Türkiye'nin de bulunduğu bu yeni aktörler arasında giderek artan zorlu bir rekabete tanık olmaktayız.

Bu çalışmada amacımız, Afrika'nın Fransızca konuşulan ülkelerinde Fransa ile Türkiye arasındaki bu rekabetin bir envanterini, ara dönem değerlendirmesini yapmaktır. Bunun için bir yandan Türkiye'nin imkanlarını, avantajlarını ve stratejilerini incelemeyi, diğer yandan Fransa'nın bu bölgelerdeki kayda değer stratejik gerilemesini açıklamaya çalışmayı planladık.

Türk politikasının Afrika'daki yaklaşımı yeni bir bağlamın, yani Soğuk Savaş sonrasında ortaya çıkan çok kutuplu dünyanın ortaya çıkışının bir parçasıdır; bu nedenle Türkiye'nin sosyal inşacılıktan ilham alan uygulamaları vardır.

Tezimiz temelde iki bölümden oluşacaktır. İlk bölüm Türkiye-Afrika ilişkilerinin gelişimi hakkında olacaktır. Bu bölümde Türkiye'nin geleneksel ittifakları ve Türk makamlarının Afrika'da kullandığı temel siyasi ve diplomatik araçlar gibi konulara odaklanılacaktır. İkinci bölümde, Fransızca konuşulan Afrika'da, Türkiye ile Fransa arasındaki ilişkiler değerlendirilecektir.

Son olarak çalışmamızın bir "insan" eseri olduğunu ve bu nedenle mükemmel olmadığını da belirtir, eksikleri ve hataları dolayısıyla okurun hoşgörüsünü rica ederim.

GİRİŞ

Soğuk Savaş'ın sona ermesinden ve çok kutuplu bir dünyanın ortaya çıkmasından bu yana, Afrika kendisini uluslararası jeostratejik meselelerin merkezinde bulmuştur. Afrika'da bulunan birçok doğal kaynak (petrol ve hammaddeler), uluslararası kuruluşlar nezdindeki siyasi ağırlığı, pazar ve işgücü potansiyeli ve hidrokarbonların taşınması için jeostratejik konumu nedeniyle; eski uluslararası güçlere ek olarak, yeni gelişmekte olan ülkeler son yıllarda Afrika'ya özel ilgi gösterdiler. Yine Avrupa, Amerika, Rusya, Çin ve Türkiye'nin mücadele merkezi haline geldi.

2023 ve 2019 Rusya-Afrika Zirveleri, 2020 Birleşik Krallık-Afrika Zirvesi, 2020 Orta Doğu-Afrika Zirvesi, 8 Ekim 2021'de Yeni Afrika-Fransa Zirvesi, 17 ve 18 Aralık 2021'de üçüncü Türkiye-Afrika Zirvesi ve 2021 Çin-Afrika İşbirliği Forumu (FOCAC) düzenlendi; Oldukça uzun bir süredir Afrika'da kıtanın başkanlarını, bakanlarını ve üst düzey yetkililerini geleneksel, gelişmekte olan veya çok taraflı kuruluşlarla bir araya getiren bir toplantı, forum veya başka bir zirve duyurusu yapılmadan bir ay geçmiyor .

Afrika'nın tüm bu ortak ülkeleri ve kurumlarının listesine baktığımızda, temelde yeni bir şey fark ediliyor; yakın zamana kadar kenarda kalmış ve şimdi Afrika meselelerine ilgi duymaya başlayan birçok yeni aktörler ortaya çıkmaktadır. Aslında, sömürgeleştirmenin sona ermesinden bu yana, birkaç istisna dışında, Afrika ülkeleri eski sömürgeci güçlerin münhasır etkisi altında kaldı. Fransa, Birleşik Krallık, Portekiz veya Belçika gibi Avrupa ülkeleri her zaman Afrika ülkelerini etki alanları olarak görmüşlerdir. Özellikle Fransa, kolonizasyondan sonra, eski kolonileriyle münhasır olmasa da ayrıcalıklı bağlarını korudu. Bu durum, bağımsızlık dönemine kadar uzanıyor çünkü Afrika ülkelerine duruma göre bağımsızlık verdikten sonra Fransa, kendisiyle eski sömürgeler arasındaki özel bağları neredeyse bozulmadan korumayı başardı; Böylece uzun bir süre ve neredeyse tamamen Fransa, Afrika siyasi sahnesinin kontrolünü elinde tuttu. Anatole Ayissi'nin aile veya duygusal ilişkiler dediği şey budur. Amaç açıktı, kıtada yok olmadan Afrika'yı terk etmek; bağımsızlık vermek, ancak sömürgeleştirmeyi anımsatan uygulamaları sürdürmektir.

15 Temmuz 1960'ta dönemin Fransa Başbakanı Michel Debré'nin Gabon Cumhuriyeti'nin müstakbel Cumhurbaşkanı Léon N'Ba'ya hitaben yazdığı bir mektupta görünen budur. Fransa'nın “bir kez bağımsız olan Devletin daha önce imzalanan iş birliği anlaşmalarına uymayı taahhüt etmesi koşuluyla bağımsızlık verdiği” açıkça belirtildi¹. Aynı

¹ Grosser, 1965: 74.

anda yürürlüğe giren iki sistem var: bağımsızlık ve iş birliği anlaşmaları, biri olmadan diğeri olmaz”. Açıkça, bağımsızlığı vermeden önce Fransa, kıtanın gelecekteki liderlerine ne yapmalarına izin verilip nelere verilmediğini gösterdi. Böylece on yıllar boyunca bu konum, Fransa'nın Afrika Devletlerinin iç işlerine sistematik olarak müdahale etmesine izin verdi, sömürgeleştirmeden sonra bile eski sömürgeleri üzerindeki siyasi, ekonomik, askeri ve kültürel hakimiyetini sürdürdü. Fransa ve Afrika'da gün ışığına çıkarılan sayısız skandalın gösterdiği gibi, birbiri ardına gelen Fransız hükümetleri bu ayrıcalığı korumak ve kıtanın kaynaklarından yararlanmaya devam etmek için her şeyi yapacaktır. Liste uzun ve kurbanlar çoktur. Örneğin Fransa, Gine'de ekonomiye sabotaj ve casusluk, Kamerun'da siyasi muhaliflere yönelik suikastlar, Burkina Faso'da kanlı darbe, Benin'de darbe girişimi ve paralı asker kullanımı, Nijerya'da isyan ve silah kaçakçılığının finansmanı ve Kongo Brazzaville'de rüşvet, yolsuzluk ve petrol yağmasına ortak oldu.

Bu uygulamalar, Fransa ile Afrika arasındaki ilişkilerde çok ağır bir miras ve acı hatıralar bırakmıştır. Ortaya çıkan Françafrique kavramı, Fransız neo-sömürgeciliğinin Afrika'daki ısrarının, Fransa'nın Afrika kanadındaki devlet aygıtları üzerinde sahip olduğu siyasi, ekonomik, askeri ve kültürel egemenliğin gizlenmesi olarak kabul edilir. Françafrique bugün böylece Fransa'nın Afrika'daki ilk günahı haline geldi. Bir yandan bu kavram, Fransa'yı yeni sömürgeci arzusu nedeniyle sürekli eleştiren Afrika kamuoyu tarafından kullanılıyor. Öte yandan, Fransa'nın rakipleri tarafından Afrika ülkelerinde Fransız karşıtı duyguları körüklemek için kullanılıyor. Her iki tarafta da herkes Fransa'yı suçluyor ve onun emperyalizmini kınıyor.

Fransa'nın rakipleri arasında özellikle stratejilerinde etkili olan ve Afrika kıtasında büyük mesafe kat eden Türkiye var. Son yıllarda Fransa'nın Afrika'da belli bir gerileme ve nüfuz kaybına tanık olurken, Çin ve Rusya'nın yanı sıra Türkiye'nin de gücünü artırdığını görüyoruz. Geleneksel olarak uluslararası meselelerde Batılı müttefiklerinin pozisyonuyla uyumlu olan Soğuk Savaş'ın sonu, Türkiye için kaçırmak istemediği bir fırsattı; ülke, uluslararası ve bölgesel politikalarını belirlemek için 1990'ların jeostratejik çalkantılarından yararlanırken, batı bloğu karşısında özerk bir strateji benimsedi. O andan itibaren Ankara, Afrika ülkeleriyle siyasi, ekonomik ve kültürel bağlarını pekiştirmeye çalıştı ve en azından Afrika'nın ayrıcalıklı yayılma alanı haline geldiğini söylemek mümkündür. Bu bağlantıların stratejik boyutunun altı çizilmeyi hak ediyor. Bunu anlamak için öncelikle 17-18 Aralık 2021 tarihlerinde İstanbul'da düzenlenen üçüncü Türkiye-Afrika zirvesine "karşılıklı kalkınma ve refah için güçlendirilmiş ortaklık" temasıyla giden Afrika heyetlerinin büyüklüğünü ve niteliğini hatırlamalıdır. Toplamda 54 ülke, aralarında Afrika Birliği'nin dönem başkanı Félix

Tshisekedi'nin de bulunduğu 16 devlet başkanı, yaklaşık yüz bakan (26 dışişleri bakanı dâhil), çok sayıda teknisyen ve diğer yetkililer (Afrika Birliği Komisyonu Başkanı Moussa Faki Mahamat dâhil) tarafından temsil edildi. İki tarafın bu zirvelere gösterdiği ilginin arkasında her şeyden önce elbette para var, yirmi yıllık dönem içerisinde Türkiye ile Afrika arasındaki ticaret 5 milyarın altındayken 2020'de 22,549 milyara ve şu anda 25 milyar doların üzerine çıktı². Buna paralel olarak ulusal havayolu Türk Hava Yolları, tam bir gelişim içinde Afrika'nın ana havayollarından biri haline geldi ve şu anda kıtada 39 ülkede 59 noktaya uçuyor. Bu, iki taraf arasındaki alışverişlerin arttığının kanıtıdır. Siyasi ve diplomatik düzeyde de göstergeler eksik değil, aslında 2005'ten beri Türkiye düzenli olarak üst düzey liderler, girişimciler ve entelektüellerden oluşan Afrika delegasyonlarına ev sahipliği yapıyor. Bu dönemden bu yana Türk liderler de düzenli olarak Afrika'yı ziyaret ettiler, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın son ziyareti Ekim 2021'de gerçekleşti, arka arkaya Angola, Nijerya ve Togo'yu ziyaret etti. Benzer şekilde, yirmi yıl içinde Afrika'daki Türk büyükelçiliklerinin sayısı 12'den 44'e yükseldi, bu da diplomatik ağ olarak kıtadaki en yoğun olanlardan biridir. Aynı zamanda Ankara'daki Afrika büyükelçiliklerinin sayısı 10'dan 38'e yükseldi³. Ayrıca Türkiye, yaklaşımına insani, kültürel ve dini bir boyut da yüklemektedir. Afrikalı ortaklarına cömert davranmaktan hiç çekinmiyor; Türk İşbirliği ve Kalkınma Ajansı (TİKA), Diyanet İşleri Başkanlığı, Yunus Emre Enstitüleri, Türk Kızılayı, Aziz Mahmud Hüdayi Vakfı veya İHH İnsani Yardım Vakfı gibi Müslüman STK'lar, vakıflar ve işbirliği kuruluşları aracılığıyla proje ve programları finanse ediyor.

Tüm bu mevcudiyetin sonucu olarak, çıkarlarının tehdit altında olduğunu gören Afrika'nın geleneksel aktörlerinin pozisyonlarında da bazı değişiklikler meydana geldi. Böylece Türkiye kıtadaki konumunu güçlendirirken, ön saflarında Fransa'nın olduğu geleneksel aktörlerin varlığıyla karşı karşıya geliyor; bu nedenle Türkiye'nin Afrika kıtasındaki stratejisinde bir tür mutasyona tanık oluyoruz. Başlangıçta baştan çıkarma ve yumuşak güç perspektifinin bir parçasıyken, birkaç yıl boyunca giderek daha çok diğer aktörlerle bir etki ve rekabet dinamiğinin parçası haline geldiğini fark ettik.

Literatür incelemesi:

Türkiye ile Afrika arasında gördüğümüz ilişki nispeten yenidir, özellikle Sahra'nın güneyindeki Afrika ülkeleriyle mübadelesinin yoğunluğu yenidir; bu durumun başlangıcı olarak geçen yüzyılın sonunu, yani tam da Türkiye'nin Afrika'ya Açılım Eylem Planı'nı başlattığı 1998 yılını gösterebiliriz. Sonuç olarak, Türkiye-Afrika ilişkilerine ilişkin literatür oldukça mütevazıdır. Ancak araştırmamızı, monografiler ve makaleler; gazetecilik kaynakları,

² Balıkcıoğlu, 2022: 59.

³ T.C. Dışişleri Bakanlığı, <https://www.mfa.gov.tr/turkiye-afrika-iliskileri.tr.mfa> (erişim tarihi: 21.05.2023).

belgesel filmler ve yetkililerin yorumları; bilimsel toplantılar ve konferanslar gibi farklı nitelikteki kaynaklardan oluşan bir literatür taramasına dayandırmaya çalışacağız. Bu, farklı yaklaşım açıları önermemizi sağlayacaktır.

Diğer hususların yanı sıra, uluslararası sonuçları unutmadan, bu ilişkinin tarihsel bağlamını; jeopolitik sorunları, aktörler tarafından kullanılan araçlar, avantajlar ve stratejileri tartışacağız. Dolayısıyla bu konunun daha iyi açıklanabilmesi için hem Türkiye-Afrika ilişkilerindeki uzmanların hem de Fransa ile eski sömürgeleri arasındaki ilişkilerdeki uzmanların bakış açılarının derinlemesine incelenmesi önemli göründü.

- Türkiye-Afrika ilişkilerine uzmanların bakış açısı

Konumuzun ana kaynaklarından biri olması nedeniyle Türkiye-Afrika ilişkileri uzmanlarının görüşleriyle başlıyoruz. Bazıları iki taraf arasındaki bağların güçlendirilmesinde aynı zamanda aktör olan bu yazarların eserlerinin ve konuşmalarının yorumlanması, bazı temel soruları ve verilmesi gereken cevapları tespit etmemize olanak tanıyacaktır. Tüm uzmanların ortak noktası, Sayın Recep Tayyip Erdoğan'ın 2003 yılında Başbakan olarak göreve gelmesinden bu yana Türkiye-Afrika ilişkilerinin belirleyici bir hız kazandığı konusunda herkesin hemfikir olduğudur. Bu da Melek FIRAT tarafından vurgulanmıştır. Ona göre: "AKP hükümeti döneminde Türkiye-Afrika ilişkileri salt siyasi alanda değil, ekonomik ve kültürel alanda da önemli gelişmeler kaydetmiştir"⁴.

Bu görüş, bir Think Tank olan CEIDES'in Türkiye-Afrika İlişkileri İletişim ve Araştırma Sorumlusu sosyolog Roméo Saa Ngouana tarafından da paylaşılmaktadır. Konuyla ilgili başvurduğumuz yazıları, AKP rejimi ile Türkiye'nin Afrika'daki diplomatik nüfuzu arasında bir bağ kuruyor; özellikle "Dış Ticaret Müsteşarlığı tarafından 2003 yılında hazırlanan Afrika ülkeleriyle ekonomik ilişkilerin geliştirilmesine yönelik strateji "den bahsetmektedir.

İHH İnsani Yardım Vakfı bünyesinde kurulmuş olan İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi (İNSAMER) araştırmacısı ve "*Türkiye-Afrika İlişkileri*" kitabının yazarı Serhat Orakçı da aynı fikirdedir. Kitabında, Türkiye'nin Afrika politikasının Afrika'nın diğer ortak ülkelere kıyasla özgünlüğünün altını çizmektedir. Orakçı'nın aktardığı Abdirahman Ali'ye göre, Afrika'da "Türkiye sergilediği model ne Çin ve Hindistan gibi Doğulu küresel aktörlerin ne de ABD ve AB ülkelerinin Afrika'ya yaklaşımlarına benzemektedir. Doğulu aktörlerin hammadde ve petrol karşılığında sağladıkları koşulsuz desteğin yanında kibirli Batılı aktörlerin güvenlik eksenli emperyalizm yaklaşımları yer almaktadır. Buna karşın emperyal

⁴ Sonmezoğlu vd., 2012: 813.

amaçlar gütmeyen Türkiye'nin ortaya koyduğu yaklaşım, ihtiyaç sahiplerini gözeterek ve insan haklarını koruyarak bir ahlaki değer standardı oluşturmaktadır"⁵. Orakçı, Afrika ile Türkiye arasındaki bağları pekiştirmek için kültürel ve insani yaklaşıma vurgu yapmaktadır çünkü kendisi için: "Sivil toplum hareketlerinin güçlenmesinin toplumsal kalkınmada önemli bir yer tuttuğuna şüphe yoktur. Bu bağlamda Türkiye'den Afrika'ya ulaşan kurumların bilgi, tecrübe ve hatta teknoloji transferi gerçekleştirerek yerel sivil toplum kuruluşlarının gelişimini desteklemeye devam etmeleri büyük önem arz etmektedir". Unutulmamalıdır ki Türkiye'nin Afrika'ya yaptığı yardım ve destekler hatırı sayılır düzeydedir, 2017 yılında Türkiye'nin kıtaya sağladığı resmi kalkınma yardımı 8,14 milyar dolara ulaşmıştır.

Bu nedenle, bu çalışmada AKP- Adalet ve Kalkınma Partisi - rejiminin iç ekonomik performansını Türkiye'nin Afrika kıtasındaki diplomatik başarılarından ayırmak bize imkânsız görünüyor, çünkü Türkiye kıtada bu kadar takdir ediliyorsa, bunun nedeni öncelikle AKP'nin Afrikalı ortaklarına karşı başarılı bir politika benimsemiş olmasıdır.

Konunun bir diğer uzmanı ise Sivas Cumhuriyet Üniversitesi İktisat Politikası Bölümü'nde araştırma görevlisi Nevzat Balıkçıoğlu'dur. Aynı zamanda, Balıkçıoğlu "Türkiye ve Afrika Arasındaki Dış ticaretin Gelişimi: 2000-2020 Dönemi Seçilmiş ülke Örnekleri" adlı kitabın yazarıdır. Bu çalışmada özellikle Türkiye ile Afrika arasındaki ekonomik ve ticari konularda katkısı çok önemli olacaktır.

Yazarlarımız arasında Türkiye-Afrika ilişkileri konusunda ilk uzmanlardan biri olmasının yanı sıra Türkiye'nin Afrika politikasının inşasında önemli rol oynayan Numan Hazar da bulunmaktadır. Hazar, "Türkiye- Afrika ilişkileri: Türkiye'nin dost kıtaya açılım stratejisi" adlı kitabın yazarıdır. Ayrıca bu kitap bir tür hatıra, Afrika maceralarının bir makbuzudur. Hazar, Türkiye'nin eski Nijerya Büyükelçisidir, yetki alanında 8 ülke bulunuyordu⁶. Göreve geldiği 1995 yılından Dışişleri Bakanlığı İslam Konferansı Teşkilatı ve Afrika Kıtası ile İlişkilerden Sorumlu Büyükelçi Koordinatörü olarak Ankara'ya çağrıldığı 1998 yılına kadar üstlerine birçok rapor göndererek Afrika kıtasının çeşitli potansiyellerini vurgulayarak durumu izah etti. Kitabında, "birçok Afrika ülkesinin yer aldığı Birleşmiş Milletler 'de gerçek bir oy deposu olan Afrika kıtasıyla ilişkilerin her alanda iyileştirilmesinin" özellikle önemli olduğunu söyler. Eski Türkiye Dışişleri Bakanı İsmail Cem, çalışmasını Türkiye-Afrika ilişkileri konusunda ilk ciddi çalışma olarak nitelendirdi.

⁵ Orakçı, 2018: 208.

⁶ Numan Hazar'ın görev sorumluluğu çerçevesinde bölgedeki 8 ülke daha bulunmaktaydı (Benin, Togo, Sierra Leone, Gana, Sao Tome ve Principe adaları, Kamerun, Liberya ve Ekvator Ginesi). Hazar, 2017: 9.

Nitekim İsmail Cem ve haleflerinden biri olan Ahmet Davutoğlu'nun açıklamaları ve yorumları da bu araştırmayı gerçekleştirmemiz için kullandığımız kaynakların bir parçasıdır. Her ikisi öğretmen ve araştırmacı, her biri kendi yolunda, Türkiye'nin yeni uluslararası stratejisinin tasarımcıları ve uygulayıcılarıdır.

Cem- Gazeteci, 1974-1975 yılları arasında TRT genel müdürlüğü, 1987 yılında SHP partisi listesinde, sosyal demokrat, İstanbul milletvekili, 1995 yılında Kültür Bakanı olarak görev yaptı. Daha sonra DSP partisine katıldı, kendisi merkez sol milliyetçisiydi. Sonunda 1997'de Dışişleri Bakanı oldu ve bu görevi 2002'ye kadar sürdürdü- özellikle "sürekli başkalarına özenen değil, başkalarının ona özendikleri, ... Tarihini ve kültürünü paylaştığı bölgelerle ilişkilerini geliştiren bir Türkiye'nin, Dünya Devleti" olabileceğini söyler⁷.

Davutoğlu ise, 2003-2009 yılları arasında önce Türkiye Cumhurbaşkanı Danışmanı, ardından 2009-2014 yılları arasında Dışişleri Bakanı, ardından 28 Ağustos 2014- 22 Mayıs 2016 tarihleri arasında aynı anda Adalet ve Kalkınma Partisi'nin (AKP) genel başkanı ve Türkiye Başbakanı olarak görev yaptı. Bazı gözlemciler göre, Adalet ve Kalkınma Partisi'nin (AKP) bir neo-Osmanlı ideoloğu olarak, Türkiye'nin bölgesel emellerinin temel harekete geçiricilerinden birisiydi. Amacı, ülkenin güç statüsünü yeniden kazanmasını sağlaması için Türkiye'nin uluslararası siyasetinde yeni bir dinamiği canlandırmaktı. "Nasıl ki Afrika ile hiçbir doğrudan bağlantısı olmayan Japonya'nın küresel ekonomik etkinliğinde Afrika pazarının da ciddi bir payı olmuşsa, küresel etkinliğini artırma hedefini gözeterek bir Türkiye'nin de uluslararası ekonomi-politik rekabetteki önemli havzaları yakından takip etmesi" gerektiğini vurgulamıştır⁸. Özellikle "komşularla sıfır sorun" olarak bilinen ünlü politikayı geliştirmiş ve Türkiye'nin eylemlerini Balkanlar, Kuzey Afrika ve Ortadoğu gibi Osmanlı İmparatorluğu'na ait olan bölgelere yoğunlaştırmayı önermişti. Kendisinin "stratejik derinlik" dediği şey budur⁹, yani Osmanlı İmparatorluğu'nun tarihini, Müslüman kültürünü ve Türkiye'nin iyi coğrafi konumunu yeni ortaklar kazanmak için kullanmaktır.

Ahmet Davutoğlu'nun 23 Aralık 2011'de 5. Büyükelçiler Konferansı'nın açılışında dile getirdiği temel ilkeleri hatırlamakta fayda vardır:

"Böyle küresel bir güç olma yolundaki bir ülkenin diplomatları olarak nelere dikkat edeceğiz. Birincisi, bu yolda, bu tarih akış içinde seyrederken hiç terk etmeyeceğimiz psikolojik ilke özgüvendir. Kendimize, milletimize, devletimize güveneceğiz. Bizim buna gücümüz yeter mi diye düşünmeyeceğiz. Gücümüz yetmiyorsa gücümüzün yeteceği araçları, aygıtları oluşturacağız. Yıllarca, on yıllarca bizim insanımıza farklı bir kompleks aşılmanmaya çalışıldı. Bizim buna gücümüz yetmez. Büyük ülkeler karar verir, hala şimdi bizim politikamızı eleştirenlerin zihninde bazen söylemler de kullanmakla birlikte,

⁷ Sonmezoglu vd., 2012: 809.

⁸ Davutoğlu, 2001: 207.

⁹ Amir-Aslani, 2023: 105.

zihinlerinde hiçbir zaman yenemeyecekleri, rekabet edemeyecekleri her şeyi kurgulayan emperyalist güç algısı var. Bu bazen Amerika oluyor. Bazen İsrail oluyor. Bazen başkaları oluyor. Ama zihinlerde böyle bir algı var. Başkaları oyunu kurar, Türkiye olsa olsa bu oyundan bir pay alır. Taşeronluk kavramını kullananların kendileri bir aşağılık kompleksi içindedirler. Oyunu, rüyayı, hayali, gelecek idealini, vizyonu biz kurduk, biz kurarız, biz yönetiriz. Başarılı oluruz veya olmayız. Ama politikamız bize aittir. Hiç kimseden direktif almadığımız gibi hiç kimsenin oyununun da parçası olmayız". (https://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-sn_-ahmet-davutoglu_nun-iv_-buyukelciler-konferansi-acis-konusmasi_-23-aralik-2011.tr.mfa , erişim tarih 21/05/2023).

- Françafrique uzmanlarının bakış açısı

Françafrique, Fransız sömürgeciliğinin Afrika'da kılıf edilmesi ve sürdürülmesi olarak tanımlanıyor. Fransa'nın eski sömürgelerine karşı izlediği emperyalist politikayı anlatıyor. Daha doğrusu Françafrique'nin, Fransa'nın eski sömürgelerinin devlet aygıtları üzerinde sahip olduğu siyasi, ekonomik, askeri ve kültürel hâkimiyeti ifade ettiğini söyleyebiliriz¹⁰.

Françafrique terimiyle ilgili olarak bu açıklamayı hatırlamakta fayda vardır:

"İlk kez 1959'da eski Fildişi Devlet Başkanı Félix Houphouët Boigny tarafından Fransa ve Afrika arasında bir federasyon lehindeki savunmasını desteklemek için kullanıldı; bu federasyon formülü bağımsızlığa katılım sırasında nihai olarak korunmamıştı. Ancak François-Xavier Verschave ve "Survie" derneğinin çalışmalarını takiben, terim daha sonra kıtadaki Fransız politikasının eleştirel analizi için bir kavram haline geldi. Fransa'nın Afrika kıtasındaki neo-sömürge uygulamalarını, "Fransa'nın dostları" olarak bilinen birçok Afrikalı devlet başkanının suç ortaklığıyla tanımlamaktadır". (Deltombe vd., 2016: 93).

Thomas Hofnung'a göre "bunlar insanların zararına olan kişisel ilişkilerdir"¹¹.

Françafrique uzmanlarının bakış açısı Fransa'nın Fransızca konuşulan Afrika ülkelerinde, Türkiye'nin önde gelen rakibi olması nedeniyle bu araştırma için yararlıdır. Bu yazarlar arasında araştırmamızın en önemlilerinden biri François-Xavier Verschave'dir. "La Françafrique: le plus long scandale de la République" adlı kitabı bu konunun fazlasıyla eksiksiz bir tanımıdır. Özellikle, Nijerya ve Liberya'daki iç savaşlar veya devrimci Thomas Sankara gibi bazı liderlerin siyasi suikastları gibi kıtadaki savaşlara ve darbelere liderlik eden Fransa'nın ortağı olan Felix Houphouët Boigny'nin rolünü hatırlamaktadır¹².

Onun gibi yazarların eserleri, bu post-kolonyal etki ilişkisinde bugün nerede olduğumuzu bilmemize, şu anda tanık olduğumuz değişiklikleri tam olarak anlayabilmemiz için bunu derinlemesine incelememize olanak tanıyacaktı; çünkü dediğimiz gibi Afrika'daki Rus, Çin ve Türk varlığı, Fransa gibi geleneksel ortakların çıkarları için ciddi bir tehdit

¹⁰ Traoré, 2018: 1.

¹¹ Hofnung, 2005: 17.

¹² Verschave, 1998: 210.

oluşturuyor. Bu yeni aktörlerin varlığı, Jean-Marie Boekel'in bir zamanlar tavsiye ettiği gibi, bazı Afrikalı liderleri "sayfayı çevirmeye" teşvik ediyor gibi görünüyor¹³.

Bu bölgelerin bağımsızlıktan bu yana Fransız egemenliği altında kaldığı göz önüne alındığında; mevcut dinamikte, Fransız Devleti'nin bu ülkelerdeki gücü ve hegemonyasının yanı sıra çok sayıda ekonomik ve mali çıkarları da tehdit altındadır. En iyi bilinenleri, CFA frangı ile bağlantılı çıkarlar ve Afrika ülkeleri tarafından Fransız şirketlerine tanınan geleneksel ayrıcalıklardır.

CFA frangı hakkında bu açıklamayı hatırlamakta fayda vardır:

"CFA frangı, Fransa'nın Bretton Woods anlaşmalarını onayladığı ve Uluslararası Para Fonu'na (IMF) ilk değer eşitliği beyanını yaptığı 26 Aralık 1945'te doğdu. Ve "Afrika'nın Fransız Kolonilerinin frangı" anlamına gelir. Daha sonra Batı Afrika Para Birliği (WAMU) Üye Devletleri için "Afrika Finans Topluluğu frangı" ve Orta Afrika Birliği (UMAC) üye ülkeler için "Orta Afrika'da Mali İşbirliği frangı" adını alacaktır. Şu anda, Franc Bölgesi'ne üye 14 Afrika ülkesinin ortak para birimidir. Bunlar aşağıdaki Devletlerdir: Düzenleyen kurumu BCEAO olan Batı Afrika Ekonomik ve Parasal Birliği'ni (UEMOA) oluşturan Benin, Burkina, Fildişi Sahili, Gine-Bissau, Mali, Nijer, Senegal ve Togo; Orta Afrika Ekonomik ve Parasal Topluluğunu (CEMAC) oluşturan Kamerun, Orta Afrika Cumhuriyeti, Kongo, Gabon, Ekvator Gine'si ve Çad, düzenleyen kurumu olan Orta Afrika Devletleri Bankası (BEAC)". (<https://www.bceao.int/fr/content/histoire-du-franc-cfa>. Erişim tarihi: 14.04.2022).

Bu ilişkide birdenbire yeni aktörlerin devreye girmesi bir rekabet kaynağı oluyor ve en azından piyonlarını ilerleten Türkiye'nin çok ciddi bir rakip olarak ortaya çıktığını söylemek mümkündür. Araştırmacılar Laurent Bansept ve Elie Tenenbaum bir IFRI yayınında, "*Après Barkhane; Repenser la posture stratégique française en Afrique de l'Ouest*" başlıklı bir makalede şu tahminde bulunuyor: "Son on yılda, Batı Afrika'da Fransa için stratejik bir değerlendirme yapmak zordur... Darbelerin dönüşü, bölgedeki birçok ülkede demokratik gerilemenin altını çiziyor. Şimdi buna, doğal olarak Rusya'nın yanı sıra Türkiye ve daha az ölçüde Çin'in ön saflarda yer aldığı stratejik rakiplerin ilerlemesine yardımcı olan çok güçlü bir Fransız karşıtı duygu eşlik etmektedir¹⁴".

Antoine Glaser, de "AfricaFrance, Quand les dirigeants africains deviennent les maîtres du jeu", adlı kitabında, «Afrika kıtasındaki yeni aktörlerin- Çin'in yanı sıra Brezilya, Türkiye, Körfez monarşileri vb. – ortaya çıkışı, kıtada yeniden büyüme ve barış... Küreselleşme ile durum değişti» diye hatırlattı¹⁵.

Achille Mbembe, Kamerunlu tarihçi, siyaset bilimci ve üniversite öğretmeni de aynı fikirdedir. Ona göre, "Fransa'nın nüfuz kaybı yalnızca Çin'e atfedilemez, Almanya, İtalya,

¹³ Thiam, 2008: 5.

¹⁴ Bansept ve Tenenbaum, Ifri, mai 2022: 13.

¹⁵ Glaser, 2014: 352.

İspanya, İngiltere, Türkiye ve Hindistan gibi diğer ülkeler de Afrika'ya yapılan ihracatta özellikle otomotiv ve makine gibi sektörlerde pazar paylarında önemli artışlar kaydetti¹⁶."

Fransa-Afrika ilişkisini gözlemleyenlerin ortak noktası ve de herkesin Fransızca konuşulan Afrika'daki yeni durum üzerinde hemfikir olduğu gözlem, son yirmi yılda Fransa'nın nüfuzunun muazzam bir şekilde azaldığı ve bunun nedeninin Rusya, Çin ve Türkiye gibi yeni aktörler tarafından maruz kaldığı zorlu rekabettir.

Zamansal ve mekânsal toplama:

Fransa devlet başkanı Emmanuel Macron, 20 Kasım 2020 Cuma günü haftalık "Jeune Afrique" dergisine verdiği röportajda Türkiye ve Rusya'yı Afrika'da Fransız karşıtı bir kampanyayı körüklemekle suçladı. Ona göre "Bazen Afrikalı liderler ile birlikte özellikle Rusya veya Türkiye gibi yabancı güçlerin önderlik ettiği, sömürge sonrası kızgınlığın ön planda olduğu bir strateji iş başındadır¹⁷". Macron İki yıl sonra ise 26 Ağustos 2022'de Cezayir'deki Bologhine'deki Hristiyan ve Yahudi mezarlığına yaptığı ziyaretin sonunda, genç Cezayirlileri ve Afrikalıları "Fransa'yı düşman olarak sunan ve yabancı güçler tarafından uzaktan kontrol edilen ağların, muazzam manipülasyonuna kapılmamaya" yine çağırdı. Türkiye, Rusya ve Çin'i "etkileyici, neo-sömürgeci ve emperyalist bir gündeme sahip olmakla" suçlayarak isimlerini verdi. Bu son açıklamanın ertesi günü, Türkiye Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Tanju Bilgiç, "Afrika'da, özellikle Cezayir'de sömürgeci geçmişiyle yüzleşmekte zorlanan Fransa Cumhurbaşkanı Macron'un, Türkiye dâhil diğer ülkelere karşı suçlamalar savurarak bu geçmişinden kurtulmaya çalışması kabul edilemez¹⁸" diyerek tepki gösterdi. Bu şiddetli mücadele, Afrika kıtasında Türkiye ile Fransa arasında büyüyen rekabete tanıklık etmektedir.

Dolayısıyla bu araştırmanın özgünlüğü, bugün Sahra-altı Afrika'nın eski Fransız kolonilerinde ortaya çıkan yeni durumu incelemesinden kaynaklanmaktadır. Bu nedenle çalışma, Türkiye'nin derin tarihsel bağlara sahip olduğu Kuzey Afrika'daki eski Fransız sömürgelerini dikkate almamaktadır. Diğer Avrupa ülkeleri tarafından sömürgeleştirilen Sahra altı Afrika'nın diğer Fransızca konuşan ülkelerini de hesaba katmaz. Bu nedenle konumuzun mekânsal çerçevesi, eski AOF (Fransız Batı Afrikası) ve AEF (Fransız Ekvator Afrikası) üye ülkeleri kapsamaktadır. Bu tercihin nedenleri basit; her şeyden önce, Afrika'da yarım asırdan fazla bir süredir Fransız politikasının başarısızlığının nedenlerini ortaya koymaya çalışmak; sonra da, daha önce Fransa tarafından sömürgeleştirilmiş bazı ülkelere

¹⁶ Mbembe, 2021: 92.

¹⁷ Jeune Afrique, <https://www.jeuneafrique.com/1076943/politique/exclusif-emmanuel-macron-entre-la-france-et-lafrique-ce-doit-etre-une-histoire-damour/>, (Erişim tarih 30/12/2020).

¹⁸ Le Point, https://www.lepoint.fr/afrique/ankara-juge-inacceptables-les-propos-de-macron-a-alger-28-08-2022-2487587_3826.php, (Erisim tarih 02/09/2022).

Fransız karşıtı duygular şeklinde kendini gösteren yeni dinamiği açıklamaktır ve son olarak en önemlisi, Türkiye'nin Fransa sahasında Çin ve Rusya'nın yanında piyonlarını ilerletmek için ortaya koyduğu farklı stratejileri analiz etmektir. Bugün bu dört ülkenin Afrika'da gerçek bir yarış içinde olduğuna şüphe yok ve bu yarış, Fransa'nın kendi koruma alanı olarak gördüğü Fransızca konuşulan Afrika'da daha da zordur.

Folashadé Soulé, *Africa+I' Summit Diplomacy And The "New Scramble" Narrative: Recentering African Agency* adlı makalesinde, şunları söyledi: "2010'dan 2016'ya kadar Afrika'da 320'den fazla büyükelçilik açıldı. Anlamlı bir şekilde, Türkiye tek başına 26 açılış yaptı ve şu anda Afrika'da diğer tüm kıtalardan daha fazla varlığa sahiptir. Fransa ve ABD'nin Sahel'de (Nijer, Kamerun, Nijerya, Çad ve Mali) teröre karşı mücadeleye katılması ve Çin'in Afrika Boynuzu'nda üsler inşa etmesiyle askeri angajman da yoğunlaşıyor. Doraleh, Cibuti'deki Çin üssü ve Somali, Mogadişu'daki Türk askeri üssü en sembolik olanlardan ikisidir. Rusya, Afrika hükümetleriyle 20'den fazla askeri anlaşma imzaladı ve Çin şu anda kıtanın en büyük silah satış ortağı¹⁹". Bu açıklama Afrika'daki, özellikle de Fransızca konuşulan Afrika'daki yabancı güçler arasındaki rekabetin kanıtıdır.

Çalışmamızın zaman çerçevesi, Afrika Eylem Planı'nın uygulanmaya başlandığı 1998 yılından günümüze kadar uzanmaktadır. Türkiye'nin Afrika politikası, ilk yıllarda bazı insani eylemlerle çok mütevazı bir şekilde başlamış, 2000'li yıllarda bölgesel ve kıtasal örgütlerin yaklaşımıyla- Türkiye 2005 yılında Afrika Birliği'ne gözlemci üye olmuştur- bu politika ekonomik, politik, sosyal, kültürel ve güvenlik boyutlarıyla çok yönlü hale gelmiştir.

Bu çalışmada bu nedenle, Türkiye ile Fransızca konuşan Afrika arasındaki siyasi ve diplomatik bağlar, ekonomik ilişkiler, sosyo-kültürel etkileşimler, resmi kalkınma yardımları, güvenlik iş birliği gibi çeşitli alanlarda yirmi beş yılda gerçekleşen ilişkilerin durumu sorgulanacaktır.

Araştırma sorusu:

Türkiye nasıl ve hangi bağlamda Fransızca konuşulan Afrika'da önemli bir aktör haline geldi?

Hipotezimiz bu soruya dayanarak geliştirilecektir. Bu nedenle ilk işimiz, bu gerçeği akademik çevrenin ötesinde anlaşılabilir kılmak ve böylece ortak vicdanın sahiplenebilmesine imkân tanımak olacaktır.

Ardından, bu yeni durumun inşasında AKP (Adalet ve Kalkınma Partisi) rejiminin yadsınamaz rolünden bahsedeceğiz, çünkü daha sonra göstereceğimiz gibi, 2000'lerin başında

¹⁹ Doi.org, <https://doi.org/10.1093/afraf/adaa015> (Erişim tarih: 12/11/2021).

Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın iktidara gelmesi Türkiye'nin Afrika politikasına benzeri görülmemiş bir ivme kazandırdı. O zamandan beri Türk makamları, Fransızca konuşulan Afrika'daki varlıklarını sürekli olarak artırdı; Ankara, Afrika'daki en yoğun diplomatik ağılardan birine sahiptir ve başkonsoloslğunun bulunduğu Orta Afrika Cumhuriyeti dışındaki tüm eski Fransız sömürgelerindeki büyükelçiliklerine ek olarak- Türkiye'nin milenyumun başında sadece 12 büyükelçiliği varken- şu anda tüm kıtada 44 büyükelçiliği vardır. Aynı zamanda Ankara'daki Afrika büyükelçiliklerinin sayısı da aynı anda 10'dan 37'ye çıktı.

Son olarak, Türk varlığının giderek Fransa ile rekabet dinamiğinin bir parçası haline geldiği, Fransızca konuşulan Afrika'nın özel durumunu tartışacağız. Fransa, bir saygınlık faktörü ve bir ayrıcalık kaynağı olarak, Afrika'daki eski kolonileri üzerinde hatırı sayılır derecede nüfuzunu korudu; Sonuç olarak, özellikle yeni aktörlerin ortaya çıkması ve eski düzenin yıkılması, Fransa'yı bugün gerçekten zayıf bir konuma getiriyor.

Problem ve teorik çerçeve:

1998 yılında başlayan ve Türkiye'nin 2005 yılında Afrika Birliği'ne (AU) gözlemci üye olarak katılması ve 2008 yılında Afrika Birliği tarafından ortak strateji ilan edilmesiyle hızlanan Afrika ile çok boyutlu açılım politikası kapsamında Türkiye, ticari ve siyasi ilişkiler, yatırımlar, kültürel projeler, güvenlik, askeri işbirliği ve kalkınma projeleri gibi birçok alanda kıtada çok hızlı ilerleme kaydetti. Başta Libya, Nijer, Sahel bölgesi ve Afrika Boynuzu olmak üzere askeri ortaklıklarla sonuçlanan bu hız kazanan başarı, Afrika'da Türk modelinin inşasına katkı sağlayan yeni bir dinamiktir.

Dolayısıyla Suriye'deki savaş ve göç meselesinin yanı sıra, Akdeniz'deki kaynakların yeniden dağıtımındaki sorunlar, Libya, Dağlık Karabağ ve Ukrayna'daki askeri çatışmalar, Afrika da Türkiye'yi uluslararası sahnede iten bir diğer konu haline gelebilir.

Bu durumun ortaya çıkardığı temel soru şudur: Türkiye, Afrika sahnesinde yükselen güçler arasında kendine nasıl yer edinebilmiş ve Fransa gibi tarihi bir aktörün ciddi bir rakibi haline nasıl gelmiştir?

Teorik çerçeve:

Bağlam kavramı bir teoriyi belirlemek için temeldir; bu yüzden şeyleri bağlamlarına yerleştirmemiz bizim için gereklidir. Bu durumda Soğuk Savaş dönemi en önemli mihenk taşıdır. Çünkü ilk olarak, bu dönemde riskler başka yerdeydi ve ABD, Çin, Rusya, Türkiye gibi ülkeler Afrika kıtasında bu kadar aktif değildi. Ayrıca bu dönemde başta Fransa olmak

üzere Avrupa devletleri, Afrika'yı komünizm tehlikesinden koruma bahanesiyle, herhangi hesap vermek zorunda kalmadan Afrika topraklarını kendi güç ve hegemonyasını göstermek için kullanma alışkanlığını edinmişlerdi. Bu uygulama neorealizm teorisi tarafından motive edildi.

Tersine türk politikasının Afrika'daki başarısı, Soğuk Savaş sonrasında ortaya çıkan çok kutuplu dünyanın ortaya çıkışı gibi belirli bir bağlama oturmaktadır; bu nedenle, bu çalışma için uygun teorik çerçeve Sosyal İnşacılıktır.

Nitekim 1980'lerden sonra Neorealizm dâhil birçok uluslararası ilişkiler kuramı materyalist bir yaklaşım benimseyip maddi güç, askeri güç ve ekonomik kapasiteyi vurgularken, sosyal inşacılar bu yaklaşımı reddederek insan bilincine odaklanırlar. Sosyal inşacılar, aynı zamanda yapılandırmacılar olarak da adlandırılan, sosyal ve politik dünyanın-uluslararası ilişkiler dünyası dâhil insan bilinci tarafından yönetilen fiziksel bir varlık olduğuna inanırlar. Uluslararası ilişkiler kuramı açısından sosyal inşacılık kavramını ilk kullanan Nicholas Onuf'a göre sosyal inşacılık, toplumsal ilişkileri inceleme yöntemidir²⁰.

Ancak, sosyal inşacılığın tamamen yeni bir yaklaşım olmadığını, 18. yüzyıl İtalyan filozofu Giambattista Vico'ya (1668-1744) kadar uzanan bir yaklaşım olduğunu hatırlamamız gerekiyor. Vico, sosyal inşacı epistemolojinin erken bir işareti olarak görülebilecek olan "verum esse ipsum factum", eş deyişle "hakikatin ölçütü yapılmış olmasıdır" sözünün yazarıdır. Vico'ya göre doğal dünya Tanrı tarafından yaratılmıştır, ancak dünya tarihi insan tarafından yaratılmıştır. Vico'nun yanı sıra Thomas Hobbes (1588-1679) ve Emmanuel Kant (1724-1804) da sosyal inşacılığın öncüsüdür. Kant özellikle matematiğin inşa edildiğini savunur, ona göre sosyal inşacı etkinliğin kaynağı beyindir.

Öte yandan, 1980'lerin sonlarında Kuzey Amerika'da sosyal inşacılık veya konstrüktivizm uluslararası ilişkilerde boy göstermeye başladı. Uluslararası sistemde köklü değişikliklere yol açan Sovyetler Birliği'nin dağılmasını açıklamakta rasyonel teorilerin başarısızlığı göz önüne alındığında, Mihail Gorbaçov dönemini ve onu takip eden Soğuk Savaş sonrası dönemleri açıklamak için sosyal inşacılık kullanılmıştır. Konstrüktivizm bu dönemde rasyonel teorilerin (Neorealizm ve Marksizm) bıraktığı boşluğu doldurdu. Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve bunu takip eden sistemik değişimlerle birlikte, sosyal inşacılar sistemleri bir arada tutan maddi güç değil, idealler olduğuna inanıyorlardı. Uluslararası sistemin düşünce tarafından oluşturulduğuna inanırlar ve ayrıca aktörlerin fikir, inanç ve değerlerinin yapısal özelliklere sahip olduğuna ve dolayısıyla uluslararası sahne de dâhil olmak üzere toplumsal ve siyasi eylemler üzerinde belirleyici etkiye sahip olduğuna inanırlar.

²⁰ Onuf, 1998: 58-78.

Bu özelliğinden dolayı sosyal inşacılık, Fransızca konuşulan Afrika'daki yeni durumu açıklayabilecek bir teoridir. Özellikle Türkiye-Afrika ilişkilerinin gelişimine baktığımızda fikir, inanç ve değer boyutunun çok önemli bir yer tuttuğunu görüyoruz.

Soğuk Savaş sonrasında ABD, Çin ve Japonya bağlamında ortaya çıkan yeni durumu özetlemek gerekirse Kenneth Waltz, 2000 yılında *International Security*'de yayınlanan bir makalesinde şunları söylüyordu: "Devletler tarih boyunca zenginlik ve güvenlik için mücadele ettiler ve bu rekabet çatışmaya yol açmıştır. Üç milyonluk ordusu, modernleşmesi ve sürekli büyümesiyle Çin, tüm komşularını endişelendiriyor. Japonya, ABD'nin kendisini Çin'e karşı koruyamayacağını anlayınca kendi nükleer gücünü yaratacaktır"²¹.

Waltz'un bu iddiasından iki ders çıkarmak mümkündür. Birincisi, soğuk savaşın sona ermesiyle Türkiye artık komünist tehdit karşısında Batı bloğunun stratejik üyesi olarak görünmüyor ve bu nedenle bu yeni durumdan endişe duyan Türk yetkililer, dış politikalarını ellerine alma kararı aldılar. Türkiye, Batı bloğu karşısında özerk bir strateji benimserken uluslararası ve bölgesel politikasını böylece yeniden tanımlamaya başladı.

İkincisi, Türk yetkililerin uluslararası yaklaşımlarında cömertlik, dayanışma ve yakınlık ile karakterize edilen yeni bir kimlik inşa etme süreci uygulamış olmasıdır.

Sosyal inşacı teoriye göre aktörlerin sabit çıkarları yoktur. Devletler önce kendi kimliklerini belirlemekte, daha sonra kimlikleri doğrultusunda çıkarlarını ortaya koymakta ve dış politikalarını buna göre şekillendirmektedir. Martha Finnemore'a göre normlar, Devletlerin çıkarlarını belirler. Devlet çıkarları, devlet davranışını şekillendirir. Bu bağlamda değişen normlar değişen davranışlar yaratacaktır²².

Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve dolayısıyla Fransa'nın bir sembol olarak hegemonyasının sona ermesiyle Afrika kıtasında tanık olduğumuz şey budur.

Hipotez, araştırma yöntem ve teknikleri:

Konumuzun hipotezi bir gözleme dayanmaktadır: Fransızca konuşan Afrika, ortaklarının rekabetini kendi lehine kullanabilir. Bu hipotez bizim ana analiz açımızdır, çünkü birçok kişi, Afrika üzerindeki bu güçler arası rekabeti "yeni bir fetih" olarak nitelendiriyor. Kasım 1884 ve Şubat 1885 arasında toplanan Berlin Konferansı -ilk Alman Şansölyesi Otto Von Bismarck tarafından toplanan- 19. yüzyılda Afrika'da bölgesel yerleşim için "sömürge fethi" veya "sömürge rekabetine" atıfta bulunmaktadır.

O zamanlar masanın etrafında konumuzun iki ana aktörü, yani Osmanlı İmparatorluğu (Türkiye) ve Fransa vardı. Folashadé Soulé'ye göre: "Mevcut bağlamda, Afrika ülkeleri

²¹ Waltz, 2000: 5 - 41.

²² Finnemore, 1996: 37.

egemen ve bağımsızdır. Birçoğu ister sivil toplum aktörleri olsun ister siyasi aktörler olsun, farklı organlarda ve çeşitli aktörler aracılığıyla bu egemenliği talep etmektedir". (Soulé, F. *African Affairs*. 119/477, 633–646; June 2020). Soulé şuna inanıyor: "Afrikalı aktörler, bu ilgiyi rekabetçi bir ortamda forumlar aracılığıyla yatırımlara dönüştürmek için dış aktörler arasındaki rekabeti değişken bir şekilde kullanırlar. Bağımlılığı azaltmak için ekonomik ortakları çeşitlendirmek, ekonomi politikası açısından taktiksel olarak manevra alanlarını geri kazanmak ve bazıları için en azından daha fazla görünürlük kazanarak ve ağlarını genişleterek siyasi izolasyondan geçici olarak kaçınmaktadır".

Ayrıca, Osmanlı Devleti Berlin konferansına katılmış olsa bile ne Afrika'da ne de dünyanın başka bir yerinde herhangi bir kolonisi olmadığı unutulmamalıdır. Aksine, özellikle Osmanlı İmparatorluğu'nun bir parçası olan Kuzey Afrika topraklarının Fransa ve İngiltere tarafından fethi nedeniyle, Berlin konferansının bir ölçüde kurbanı oldu. Osmanlı İmparatorluğu'nun varisi Türkiye bu gerçeğin farkındadır ve Türk yetkililer Fransa'ya Afrika kıtasındaki sömürge ve yeni sömürge tarihini hatırlatmak için hiçbir fırsatı kaçırmazlar.

Bu açıdan bakıldığında Türkiye'nin Afrika devletlerini yeni-sömürgeci bir şekilde sömürme mantığına girmesi ve Fransa'yı suçladığı şeyleri yeniden üretmesi son derece tutarsız olacaktır.

Analiz tekniği ve araştırma yöntemine ilişkin olarak bu çalışmada kullanılan kaynaklara göre tanımlanacaktır. Burada amaç bir sonuca ulaşmak için mevcut kaynaklar ile bilimsel yaklaşımlar arasında yeterlilik oluşturmaktır. Bu çalışmanın bir parçası olarak nitel-yorumlayıcı yöntemin uygun olduğunu görüldü. Bu tercihimizin temel nedeni, çalışmamızın kaynağının veya ham maddesinin esasen gözlemden gelmesidir. Buradaki gözlem, belgelerde, ses ve video dosyalarında, görsellerde ve grafiklerde toplanan bilgilerin dikkatli bir şekilde incelenmesi anlamına gelmektedir.

Bu, Catherine Pope ve Nicholas Mays'in "Qualitative Research: Rigour and qualitative research" adlı eserinde tavsiye ettiği gibi, tüm görüşleri dikkate almamıza olanak tanıyacaktır. Onlara göre "Nitel araştırmanın amacı, tüm katılımcıların deneyimlerine ve fikirlerine vurgu yaparak, doğal (deneysel değil) ortamlarda sosyal olguları anlamamıza yardımcı olacak kavramların geliştirilmesidir"²³.

Dolayısıyla, zamansal ve mekânsal çerçeveye saygı gösterirken, biraz yukarıda formüle ettiğimiz hipotezi kanıtlamak için gerekli verileri toplamak söz konusu olacaktır.

Bu yüzden, John W. Creswell'e göre "Yazarlar, nitel araştırmanın, araştırmacının kelimeleri veya görüntüleri bir araya getiren bir veri toplama aracı olduğu doğal bir ortamda

²³ Mays ve Pope. 1995: 109-112.

yürütüldüğü konusunda hemfikirdir. [Ona göre] bu unsurların tümevarımsal analizi, katılımcıların düşüncelerini vurgular ve dilde ifade edici ve ikna edici bir süreci tanımlar²⁴”.

Araştırmamız temelde iki bölüme ayrılacaktır.

İlk bölümde Türkiye-Afrika ilişkilerinin gelişiminden bahsedilecek, bu ilişkinin mevcut durumuna ve Türklerin kullandığı farklı araçlara değinilecektir.

İkinci bölümde ise Türkiye'nin ilk rakibi olan Fransa'nın yeri ele alınacaktır. Ayrıca, ilgili tüm aktörlerin araçlarının ve avantajlarının bir açıklaması yapılacaktır.

²⁴ Cheryl ve Creswell. 1998: 14.

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE-AFRIKA İLİŞKİLERİ

1.1. Türkiye-Afrika İlişkilerinin Gelişimi

Genellikle uluslararası sahnede Türkiye, Batılılara olan stratejik ve ideolojik yakınlığına göre hareket eder. Nitekim yıkılmadan önce Osmanlı İmparatorluğu'nun, ardından Türkiye Cumhuriyeti'nin Batılı ülkelere adım adım yaklaştığı dört olay tespit edebildik.

İlki Osmanlı İmparatorluğu'na, daha doğrusu Tanzimat dönemine kadar uzanıyor. Osmanlı Türkçesinde “yeniden yapılanma” anlamına gelen bu terim, Osmanlı Devleti'nde bir reform dönemidir. 1839'da başlayan süreç, 1876'da Osmanlı Meşrutiyet'inin ilan edilmesiyle sona erdi ve ardından iki yıl sonra Sultan II. Abdülhamid tarafından feshedilen ilk Osmanlı Meclisi'nin seçilmesi izledi.

Modernleşme ya da batılılaşma olarak da adlandırılan bu dönem, Osmanlı İmparatorluğu'nun yapısında, teşkilatında ve işleyişinde bir dizi köklü değişikliği savunmaktaydı. 1839'da Tanzimat Fermanı'nın yayımlanmasıyla birlikte, ülkenin ekonomik ve siyasi sorunlarının bu yaklaşıma ile çözülebileceğine inanan Osmanlı Devleti, Batı ile yakınlaşmaya çalıştı. Bunun için farklı disiplinlerden çok sayıda bilim insanı ve sanatçı İstanbul'a davet edildi. Amaç, bilim ve teknolojinin ürünü olarak kabul edilen ve bu nedenle nüfusun yaşamını olumlu etkileyebileceği düşünülen Batı kültürünü benimsemektir. Avrupa'ya gönderilen elçiler ve öğrenciler de Batılılaşma politikasının araçları olmuşlar ve aldıkları Batılı eğitimin etkisiyle toplumda yeni yaşam biçimlerini yaymayı başarmışlardır. Bu bağlamda eğitim zorunlu hale geldi ve birbiri ardına Batılı okullar açıldı; gazete ve dergiler çoğaldı, kadınlar yavaş yavaş özgürleşmeye başladı ve mimarlık alanında önemli değişiklikler kaydedildi.

İkincisi, Mustafa Kemal Atatürk'ün 1923'te Cumhuriyeti ilan etmesiyle bağlantılıdır. Kemal Atatürk, Batı kültürüne olan hayranlığını göstermek için gazetecilere “*Doğudan Batıya hep yürüdük*” derdi. 1923'te başlattığı devrim, Osmanlı İmparatorluğu'ndan geriye kalanları Jakoben modeline dayalı laik bir cumhuriyetle değiştirdi. Kemalist Devrim, Türk toplumunu dönüştüren ve Batılılaştıran bir dizi radikal reforma dayanmaktadır. Atatürk'ün amacı, Batı medeniyet modeline yaklaşarak Türkiye'yi yoksulluk ve sefaletten kurtarmaktı. “Yurdumuzu dünyanın en mamur ve en medeni memleketleri seviyesine çıkaracağız. Milletimizi en geniş refah, vasıta ve kaynaklarına sahip kılacağız. Millî kültürümüzü, muasır medeniyet

seviyesinin üstüne çıkaracağız.” dedi²⁵. Bu nedenle 3 Mart 1924'te hilafeti kaldırıp 29 Ekim 1923'te Cumhuriyeti ilan ederek işe başladı. Geleneksel Türk şapkası olan fes takılmasını yasakladı ve Batılı kıyafetlerin giyilmesini zorunlu hale getirdi. 1930'da kadınlara yerel seçimlerde ve 1934'te genel seçimlerde oy hakkı verdi; 1926'da kabul edilen yeni medeni kanun çok eşliliği yasaklar ve kadınlara boşanma, mal velayeti, çocuk velayeti konularında daha fazla hak verdi. Tanzimat ve ardından Jön Türkler döneminde zaten azaltılmış olan şariat tamamen kaldırıldı. Osmanlı İmparatorluğu'nda kullanılan Arap alfabesini Latin alfabesiyle değiştirdi. Mustafa Kemal'in ülkeyi inşa etmesi için yöneticilere, aydınlara ve bilim adamlarına ihtiyacı vardı. Bu şekilde büyük eğitim reformları gerçekleştirdi, laiklik ve ilerleme adına tüm dini okulları kapatma kararı aldı, yüzlerce ilkokul açtı ve uygulanan öğretim yöntemleri Cenevre'deki Jean-Jacques Rousseau Enstitüsü tarafından tavsiye edildi.

Ardından komünist tehditle karşı karşıya kalan Türkiye, 1952'de Atlantik İttifakı'na üye oldu. Bu, Türkiye ile Batılı ülkeler arasındaki üçüncü yakınlaşma fırsatıdır.

Taklit mantığının bir parçası olan ilk yakınlaşmaların aksine, bu son yakınlaşma münhasıran stratejik bir mantığa uyuyordu çünkü Türkiye o dönemde Sovyet komşusundan gelecek komünist tehditten korkuyordu. Bu, Şuhnaz Yılmaz Özbağcı tarafından vurgulanmıştır, ona göre: "Türkiye ile Avrupa arasındaki ikili ilişkiler, münhasıran değilse bile, en başından beri güvenlik boyutuyla tanımlanmıştır. Soğuk Savaş sırasında, ilişkinin her çekirdeğinde askeri ve stratejik bağlar oluştuğunu [da ekler]. Bunun sonucu olarak [ona göre] iki taraf arasındaki en güçlü kurumsal ilişki askeri ilişki olmuştur²⁶".

Ancak bu katılımdan çok önce ABD, Yunanistan ve Türkiye'ye, Sovyet yayılma tehdidine karşı Truman Doktrini kapsamında askeri yardım sağladı. Öte yandan Türkiye, yeterli altın ve döviz rezervine sahip olduğu ve savaşın yıkımından zarar görmediği için başlangıçta Marshall Planı'na dâhil edilmemiş, Marshall Planı'na dâhil olması ancak Sovyetlere karşı Ortadoğu komutanlığı programı sayesinde oldu, ama aynı zamanda Avrupa'nın gıda ihtiyacını karşılaması gerekiyordu.

Türkiye'de tarıma dayalı kalkınma programı, Amerikalı uzmanların rehberliği ve gözetiminde bu çerçevede başlamıştır. Bu çeşitli ekonomik ve siyasi anlaşmalar, Amerikan kültürünün Türk basını tarafından tanıtılmasına yol açmıştır.

Türkiye ile Batı arasındaki son yakınlaşma, Avrupa Birliği'ne adaylığı bağlamında Avrupa ile gerçekleşti. Türkiye 14 Nisan 1987'de üyelik başvurusunda bulunmuştur. 1963'ten beri Avrupa Birliği ve ondan önceki topluluklarla ilişkili üçüncü bir ülkedir. 1996'da Avrupa

²⁵ Uludağ.edu.tr, <https://uludag.edu.tr/atabolum/konu/view?id=3374&title=ataturkun-onuncu-yil-nutku> , (Erişim tarihi: 02. 04. 2022).

²⁶ Sonmezoğlu vd. 2012: 328.

Birliği ile bir gümrük birliği anlaşması imzaladı ve 12 Aralık 1999'da Helsinki'deki Avrupa Konseyi sırasında resmi olarak aday olarak kabul edildi.

Bu tarihten itibaren Türkiye toplumunu Avrupalılaştırma sürecine girmiş, özellikle 2001 yılında ölüm cezasını kaldırmış, ordunun gücünü yeniden yapılandırıp azaltmış ve ekonomi politikalarını Avrupa Birliği ile uyumlu hale getirmiştir. Bu çabalara rağmen, tarihi, demografik, dini, jeopolitik ve ekonomik nedenlerle iki taraf arasındaki müzakereler devam etmekte zorlanıyor. Özlem Terzi'nin gözlemi bu konuda şöyle diyor: "Soğuk Savaş sonrası Türkiye ile AB ilişkileri, öncelikle reddedilme, sonrasında olası kabul ve dönüşüm, son zamanlarda ise [Avrupalılaşma] ile alternatif arayışlar arasında kalma durumu olarak tarif edilebilir"²⁷.

Nitekim Türkiye, birçok Batı  lkesi gibi NATO, AT, IMF, OECD, AĞİT, DT , Unesco ve IAEA  yesidir.

Bu açıdan bakıldığında Türkiye'nin Batı dünyasının tarihi bir müttefiki olduğu açıktır. Dolayısıyla iki taraf arasında özellikle g   meselesi, Suriye Kürtlerine yönelik operasyon, Libya ve Dağlık Karabağ'daki savaşlar başta olmak üzere son dönemde yaşanan anlaşmazlıklar nispeten yeni durumlardır.

Afrika hakkında Türkiye ile Fransa arasında sözlü saldırılar ise, 2002'de iktidara gelen muhafazakâr-liberal h k metin (AKP) Orta Doğu, Asya, Doğu Avrupa ve Afrika ülkelerine daha yakınlaşırken Batı bloğuna karşı gerçek bir özerklik arzusu sergileyen iradesinin sonucudur. Ayrıca Türkiye ekonomisi son yirmi beş yılda çok dinamik oldu, 2021'de 806,8 milyar ABD Doları GSY H ile- bu rakam 1998'de sadece 276 milyar ABD Dolarıydı- Türkiye dünyada 21. sırada yer alıyor. Son yıllarda özellikle siyasi yönetim ve sağlık krizi nedeniyle yaşanan ekonomik zorluklara rağmen ülke, 2002'den bu yana GSYH'sinin yıllık ortalama büyümesini %5 civarında tutmayı başardı. Bu iyi ekonomik durum, ülkenin dış politikası üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Böylece Türkiye, önce çevresi olan Balkanlar, Kafkaslar ve Yakın Doğu ile yeniden bağlantı kurdu. Daha sonra Afrika kıtasında bir dayanak noktası oluşturarak bu stratejiye çok boyutlu bir dönüş yaptı. Bugün, Çin, Hindistan veya Brezilya diğer gelişmekte olan ülkeler gibi Afrika sahnesinde kendisine çok önemli bir yer edinmiştir. Özellikle 1998 yılında başlattığı Afrika'ya açılım eylem planından bu yana kıta ülkeleriyle siyasi, ekonomik, ticari ve kültürel ilişkilerini artırmaya ve geliştirmeye çok kararlıdır.

Bu bölümde ilk olarak, Türkiye ile Afrika arasındaki ilişkilerin tarihsel bağlamı ve kıtadaki Türk varlığının mevcut durumu ele alınacaktır (I). Son olarak, Türk makamlarının

²⁷ Sonmezoğlu vd., 2012: 387.

Afrikalılarla yakın ilişkiler kurmak için kullandığı çeşitli yumuşak güç araçlarının rolünü tartışacağız (II).

1.1.1. Türkiye-Afrika İlişkilerinin Tarihsel Arka Planı

Türkiye veya daha doğrusu Türkler ile Afrika arasındaki tarihi ilişkiler çok derindir, temelde iki döneme yayılmaktadır: Osmanlı İmparatorluğu öncesi ve Osmanlı İmparatorluğu dönemindeki temaslar.

1.1.1.1. Osmanlı İmparatorluğu Öncesi Türkiye-Afrika İlişkileri

Türkler ile Afrika arasındaki ilk temaslar söz konusu olduğunda genellikle Osmanlı İmparatorluğu'nu hevesle anıyoruz. Ancak Türklerin Kuzey Afrika'daki varlığının Osmanlı İmparatorluğu'ndan çok daha önce görüldüğü tespit edilmiştir. Birkaç farklı Türk topluluğu varlıklarıyla Kuzey Afrika'ya damgasını vurmuştur²⁸.

Tolunoğulları adlı ilk Türk hanedanları, Mısır'da Abbasi egemenliği altında adeta bağımsız bir devlet kurmuşlardır. İslam Halifeliğini yöneten Abbasi hanedanının merkezi otoritesinden ayrıldıkları 868'den 905'e kadar bağımsız kaldılar. Türk ve Ahmed bin Tolun'un babası Buharalı Tolun, Tolunoğulları devletinin kurucusudur.

905 yılında Tolunoğulları Devleti'nin yıkılmasının ardından Abbasiler, 935 yılında İhşidî Devleti olarak bilinen ikinci bir hanedan kurdular. Bu ikinci Türk hanedanı, 969 yılına kadar Mısır ve Doğu Akdeniz'de hüküm sürdü. 969'da Fustat'ı fethetti.

Bu kesintinin ardından bir diğer Türk hanedanı olan Eyyübîler de varlığıyla Kuzey Afrika'ya damga vurdu. 1171'de Salah Ad Din Ayoubi tarafından kurulan Eyyubi hanedanı, 1250 yılına kadar Mısır ve Suriye'yi yönetti.

Nihayet Eyyubilerin çöküşü ile Osmanlıların Mısır'ı fethi arasında, Memluk devleti Mısır ve Suriye'ye yaklaşık üç yüzyıl boyunca hükmetti. Osmanlı Padişahı I. Selim'in 24 Ağustos 1516'da Halep yakınlarındaki Mercidabık'ta kazandığı zafer, Memluk İmparatorluğu'nun düşüşüne damgasını vurdu.

1.1.1.2. Osmanlı İmparatorluğu Döneminde Türkiye-Afrika İlişkileri

Bugün bağımsız birer devlet olan Afrika ülkelerinin bir kısmı tamamen veya kısmen Osmanlı Devleti'ne dâhil olmuştur. Toplamda, 16. yüzyıldan itibaren Afrika'da kurulmuş beş Osmanlı eyaleti vardı: Mısır Eyaleti, Trablus Eyaleti, Tunus Eyaleti, Cezayir Eyaleti ve Habeş Eyaleti. Bir bütün olarak değerlendirildiğinde bu Eyaletler, mevcut sınırları içinde başta

²⁸ Kavas, 2006: 28-35.

Kuzey Afrika, Orta Afrika, Doğu Afrika ve daha az ölçüde Güney Afrika olmak üzere 15 Afrika ülkesini kapsamaktadır.

Melek Fırat'a göre "1517'de Yavuz Sultan Selim'in Mısır'ı fethiyle başlayan Osmanlı yönetimi, 1911-1912 Osmanlı-İtalyan Savaşı'na kadar kıtada 400 yıl varlığını sürdürdü". Ona göre "İmparatorluğun dağılması sırasında Osmanlıların Balkanlar'la birlikte terk ettiği son topraklardan biri Libya olmuştur". Bu tarihten önce, Osmanlı Devleti, 1830'larda Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın isyanı sırasında Mısır ve güneydeki topraklar üzerindeki etkisini kaybetmiş ve 1880'lerde kontrolünü tamamen İngiliz İmparatorluğu'na kaybetmiştir.

Mısır'ın batısındaki ülkeler üzerindeki etkisi de zayıfladıktan sonra, 1830'da Cezayir ve 1881'de Tunus Fransa'ya kaptırıldı²⁹.

1.1.2. Türkiye-Afrika İlişkilerinin Mevcut Durumu

1 Mart 2023 Çarşamba günü Bakanlar Kurulu kararı ile Burkina Faso Hükümeti-doğrudan anlaşma usulüyle - iki maden varlığını bir Türk şirketine sattı. Hükümet sözcüsünün raporuna göre Afro Türk şirketi, Tambao manganezini ve Inata'nın büyük altın madenini işletmek için hükümetten izin aldı. İki ay önce, Aralık 2022'de Mali, Türk yapımı Bayraktar TB2 gözetleme ve savaş uçaklarını satın aldı. Önemsiz olmaktan uzak bu iki olay, Türkiye'nin Afrika'daki eski Fransız sömürgelerine duyduğu ilginin ifadesidir. Aynı zamanda, Türkiye Dışişleri Bakanlığı'nın internet sitesinde Ankara'nın Afrika sahnesindeki emellerine ilişkin yapılan açıklamaya ilişkin bir genel bakış sunuyorlar. Dışişleri Bakanlığı çok açık bir şekilde, "Afrika, uluslararası sistem içerisinde daha etkin rol oynayan ve küresel sahnede ağırlığı giderek artan bir aktör haline geldiğini. Pek çok alanda hızla gelişen Kıta'nın barındırdığı ekonomik ve ticari potansiyel ile jeopolitik ağırlığı, birçok ülkeyi ve yatırımcıyı Afrika'ya çektiğini"³⁰ yazmaktadır.

Kısaca değindiğimiz tarihsel bağların yanı sıra Türkiye gerek ikili gerekse çok taraflı boyutta bugün Afrika devletleri ile çok güçlü bağlarını sürdürmektedir. 1998'de Afrika'ya Açılım Eylem Planı ile başlayan ve ardından bazı insani yardım eylemleriyle, Türkiye'nin Afrika politikası çeşitlendi ve şimdi siyasi, ekonomik, kültürel, sosyal ve güvenlik alanlara uzanıyor. Özellikle son yirmi beş yılda iki taraf arasında ticaret ve yatırım alanında çok hızlı ilerlemeler kaydedilmiştir. İki taraf arasındaki bu yakınlaşma geçmişten kopuş anlamına geliyor.

Yine de 1923'te Cumhuriyetin ilanından sonra Kemal'in ülkesinin izlediği uluslararası yörünge nedeniyle Türkiye ile Afrika arasındaki ilişkilerin milenyumun sonuna kadar iyi

²⁹ Sonmezoğlu vd., 2012: 803.

³⁰ T.C. Dışişleri Bakanlığı, <https://www.mfa.gov.tr/turkiye-afrika-iliskileri.tr.mfa> (Erişim tarih: 21.05.2023).

gitmediğini unutmamak gerekir. Türkiye'nin genç cumhuriyeti, ülke kelimenin tam anlamıyla Batı'ya, özellikle ABD'ye bağlı kaldı.

Batı'ya olan bu bağlılık, Türkiye'yi, o zamanlar çoğunlukla sömürge altında olan Afrika ülkelerinin emperyalist olarak gördüğü ABD ve Avrupa ülkeleri lehine güçlü pozisyonlar almaya zorladı.

Türkiye ile Afrika ülkeleri arasındaki bu ayrışma, iki taraf arasında birçok anlaşmazlığa neden olmuştur.

İlk anlaşmazlık Bandung konferansında geldi. 1955'te Afrika ve Asya'daki birçok ülke, iki büyük nükleer güç olan ABD ve Sovyetler Birliği'ne karşı bağımsızlıklarını korumak ve Batı'nın sömürgeci politikalarına karşı mücadele etmek için çeşitli konularda iş birliği yapma kararı aldı. Endonezya'nın Bandung kentinde bir konferansta buluştular ve orada herhangi bir askeri ittifaka bağlı olmama fikriyle Bağlantısızlar Hareketi kurmaya karar verdiler. Türkiye Temsilcisi Dışişleri Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Fatin Rüştü Zorlu, komünizm tehlikesini kınadığı, tarafsızlık politikasını kınadığı, NATO ve Batı bloğunu savunduğu bir konuşma yaptı³¹. Çok geçmeden konferansın diğer katılımcıları, aralarında Afrika ülkeleri de olmak üzere, Türkiye'yi Batılı emperyalistlerin sözcüsü olarak görmeye başladılar.

Üstelik Ulusal Kurtuluş Cephesi öncülüğünde 1954'te Cezayir'de başlayan bağımsızlık mücadelesi, 1955'te Bandung Konferansı'na katılan ülkelere büyük destek gördü ve bu, iki taraf arasındaki ikinci büyük anlaşmazlık nedenidir. Türkiye'nin bu çatışmadaki resmi pozisyonu- Türk kamuoyunun aksine - Fransız yanlısıydı. Cezayir sorununun BM Güvenlik Konseyi gündemine alınması için 1955 yılında düzenlenen oylamada Türkiye aleyhte oy kullandı. Oylamanın ardından 27 kabul, 26 ret ve 5 çekimser oy çıktı ve teklif sadece 1 oyla kabul edildi. 1956'da Türkiye aynı tutumu o kadar benimsedi ki, 1957'de Fransa Cumhurbaşkanı Félix Gaillard, Türkiye'nin Cezayir sorunundaki tutumundan dolayı Adnan Menderes'i tebrik etmiştir³².

Bugüne kadar yapılan araştırmalar, elbette, Türkiye'nin Fransız sömürge yönetimine karşı savaşmak için Ulusal Kurtuluş Cephesi'ne silah teslim ettiğini ve Türkiye Başbakanı Turgut Özal'ın 1985'te Cezayir'e yaptığı ilk resmi ziyarette özür dilediğini gösterdi, ancak uzun bir süredir Cezayirli ve genel olarak Afrikalılar, Türkiye'nin tavrına, özellikle de Birleşmiş Milletler'deki oylarına kin besliyordu .

Üçüncü anlaşmazlık Süveyş Kanalı krizi sırasında ortaya çıktı. 26 Temmuz 1956'da Mısır Devlet Başkanı Cemal Abdülnasır, Avrupa uluslarının siyasi, ekonomik (çoğunluk

³¹ Sonmezoğlu vd., 2012: 805.

³² Orakçı, 2018: 147.

hissedarları) ve ticari (petrol taşımacılığı için) çıkarlarının olduğu Süveyş Kanalı'nı kamulaştırmaya karar verdi. Gizli bir anlaşma uyarınca 29 Ekim 1956'da İsrail, Fransa ve İngiltere kanalı işgal ederek Mısır'ı bombaladı. Askeri olarak mağlup olan Mısırlılar, 7 Kasım'da ateşkes imzalamayı kabul ettiler, ancak İsrail, Fransa ve İngiltere, ABD ve Sovyetler Birliği'nin baskısı altında birliklerini geri çekti ve 27 Kasım'da yerlerine Birleşmiş Milletler Acil Durum Gücü geldi. Savaş sırasında Türkiye, İngiltere ve Fransa'nın saldırılarını uluslararası hukukun ihlali olarak değerlendirirken, Nasır'ı suçlamadan önce savaştan Mısır'ı sorumlu tuttu³³. Türkiye'nin bu konumu da Afrika ülkelerinde büyük hayal kırıklıklarına neden oldu.

Türkiye ile Afrika arasındaki anlaşmazlıkların bir başka bölümü de Güney Afrika'da yaşandı. 1980'lerin sonunda, apartheid'e karşı artan bir itirazla, Türkiye bu rejimin liderleriyle yakın ilişkiler kurdu. 1991 yılında iki ülke karşılıklı olarak diplomatik misyonlarını büyükelçilik düzeyine çıkarmıştır. İşte bu bağlamda, Nelson Mandela'nın hapisten çıkmasının ardından Türk yetkililer ona "Atatürk Barış Ödülü" vermek için girişimde bulundular, ancak Madiba, Türkiye'nin Kürtlere yönelik politikasını eleştirirken ödülü reddetti. Daha sonra Güney Afrika Devlet Başkanı olan Nelson Mandela, Türkiye'ye silah satışını yasakladı ve iki ülke arasındaki askeri iş birliğini askıya aldı. Bu durum, gözlerin Güney Afrika'da olduğu bir dönemde Türkiye'nin Afrika kıtasındaki imajına büyük bir zarar verdi³⁴.

Diğer tarafta, Türkiye, Afrika devletlerinin stratejik öneminin farkına vardığı yer Kıbrıs meselesidir. 1964 krizinden sonra, BM Genel Kurulu'ndaki çeşitli oylamalarda neredeyse tüm Afrika devletlerinin Kıbrıs ve Üçüncü Dünya lideri Makarios'un pozisyonlarıyla sistematik olarak aynı hizaya gelmesi, Türkiye'yi Afrika politikasını gözden geçirmeye itti³⁵. Böylece, son yirmi beş yılda ve hemen hemen tüm alanlarda, iki taraf ortaklıklarını inşa etmede muazzam ilerleme kaydetti ve süreç daha erken başlamış olsa da, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın iktidara gelmesinden bu yana seyir hızının arttığı gerçeği devam etmektedir. Bu görüş William Hale tarafından paylaşılıyor, ona göre "Türk dış politikasını çalışanlar açısından AK Parti döneminde daha şaşırtıcı bir gelişme, Türkiye'nin Sahra-altı Afrika ile daha fazla ilgilenmesiydi³⁶".

1.1.2.1. Siyasi ve Diplomatik Gelişmeler

Türkiye ile Afrika arasında siyasi ve diplomatik olarak önemli mesafeler kat edildi. Türkiye'nin bugünkü Afrika politikasının ne olduğu 1998'de belirlendi, o yıl muhafazakâr

³³ Akdevelioğlu ve Kürkçüoğlu. 2002: 629.

³⁴ Orakçı, 2018: 156.

³⁵ Sonmezoğlu vd., 2012: 805.

³⁶ Hale, Çeviren: Prof Dr. Nash Uslu, 2003: 295.

Başbakan Mesut Yılmaz'ın Türk hükümeti Afrika ülkeleriyle siyasi, ekonomik ve kültürel bağlarını güçlendirmeyi amaçlayan bir "Afrika'ya Açılım Eylem Planı'nı" benimsedi. Gerçek uygulama ancak 2005'ten sonra başladı, fakat planda güçlü önlemler açıklandı.

Tablo 1.1 1998 Afrika'ya Açılım Eylem Planının ana önlemleri.

Diplomatik	• Gana, Fildişi Sahili ve Zimbabve'de üç büyükelçiliğin açılışı • İkili ilişkileri geliştirmek için 10 ülkeye düzenli olarak Türk elçilerinin gönderilmesi • En önemli yerel işadamları arasından fahri konsolos atanması • Afrika'daki Türk büyükelçiliklerinin altyapısının iyileştirilmesi
Siyasi	• Üst düzey Afrika ziyaretlerinin teşviki • Siyasi istişare mekanizmalarının kurulması • Uluslararası kuruluşlar bünyesinde Afrika ülkeleriyle temasların yoğunlaştırılması • Türk heyetlerinin Afrika'ya yaptığı ziyaretlerin artması • Birleşmiş Milletler yardım programlarına ve insani yardıma katkı • Parlamentolar arası alışverişin basitleştirilmesi
Ekonomik	• Ticari, teknik, ekonomik ve bilimsel işbirliği anlaşmalarının onaylanması • Çifte vergilendirmeyi önleme, yatırımları teşvik etme ve karşılıklı koruma önlemleri • Ticaret, Sanayi, Sağlık, Tarım ve Eğitim Bakanlarının işbirliği alanlarını belirlemeye davet edilmesi; Afrika Ticaret Bakanlarının İzmir Uluslararası Fuarı'na daveti • Afrika'ya ayrılmış bir teknik yardım fonunun oluşturulması • Bölge dışı üyesi olarak Afrika Kalkınma Bankası üyeliği statüsünün elde edilmesi • Türkiye'nin Afrika İhracat ve İthalat Bankası hisselerini satın alması için hazırlıklar • İşadamları arasındaki değiş tokuşların teşviki • Ortak ticaret odalarının oluşturulması • İletişim, hava ilişkileri ve deniz taşımacılığının teşviki • Türk şirketlerinin Afrika'da kurulması için teşvik • Savunma sanayi sektöründe işbirliği
Kültürel	• Kültürel işbirliği anlaşmalarının onaylanması • Üniversiteler arası temasların teşviki ve burs teklifleri • Afrikalı akademisyenlerin seminerlere, konferanslara ve festivallere davet edilmesi • Afrika'nın gerçekleri hakkında Türk görüşünü aydınlatmak için bir Afrika Araştırmaları Enstitüsü'nün kurulması

Kaynak: Oliver Mbabia, "Ankara en Afrique: stratégies d'expansion", Dans Outre-Terre 2011/3 (n° 29), pages 107 à 119. <https://www.cairn.info/revue-outre-terre1-2011-3-page-107.htm>.

Türkiye'de "2005" in Afrika yılı ilan edilmesinin ardından aynı yıl Afrika Birliği'ne (AU) gözlemci üye statüsünün alınmasıyla yakınlaşma süreci hızlanmıştır. 2008 yılında

Türkiye, Afrika Birliği tarafından 2008 yılında stratejik ortak ilan edildi. Aynı zamanda Türkiye, Afrika'nın en yoğun diplomatik ağlarından birini kurdu; 2002'den 2023'e kadar Afrika'daki büyükelçilik sayısı 12'den 44'e çıktı. Aynı dönemde Ankara'daki Afrika büyükelçilik sayısı 10'dan 38'e çıktı.

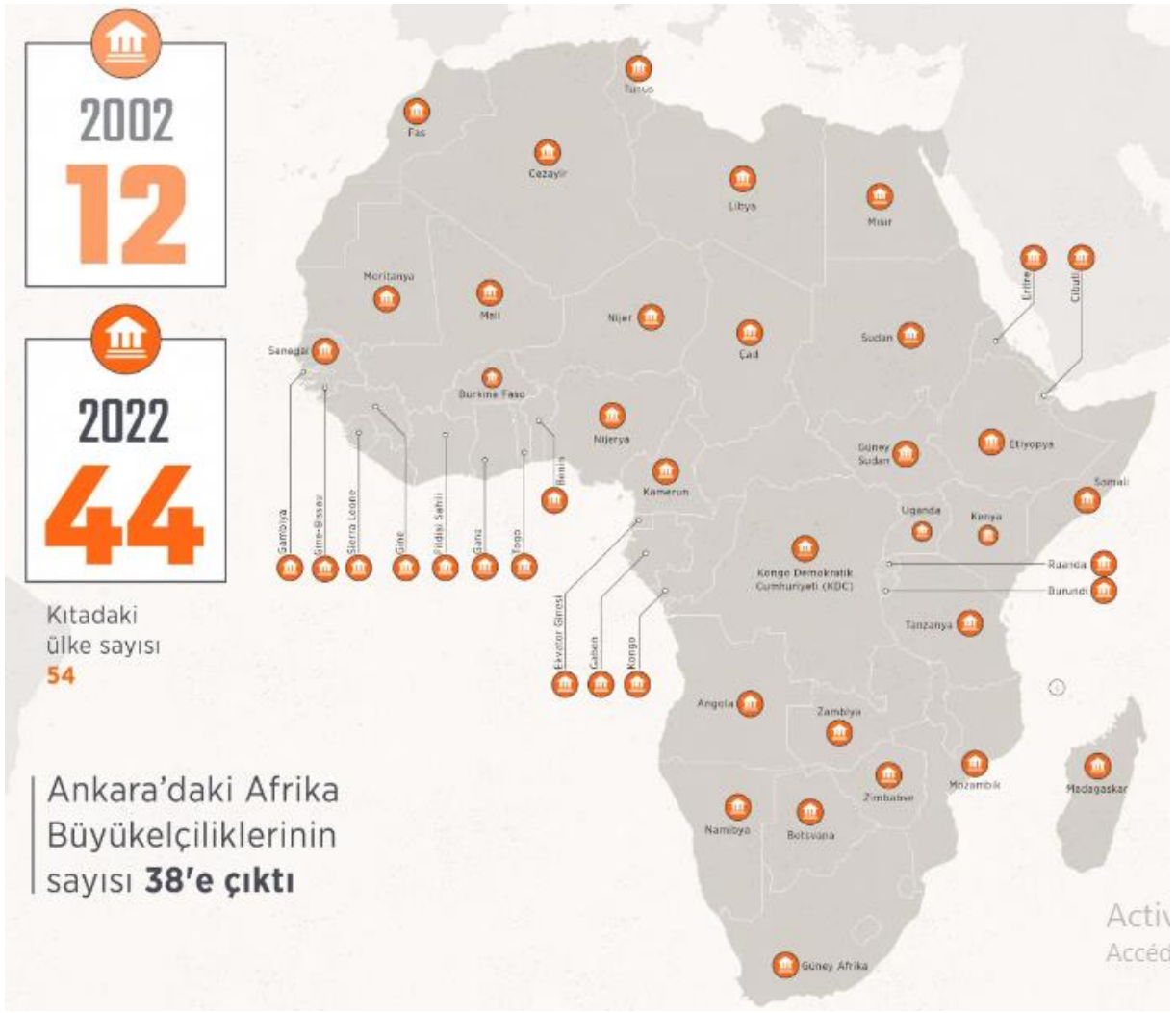
Recep Tayyip Erdoğan önce Başbakan, ardından Cumhurbaşkanı olarak, bugüne kadar 31 Afrika ülkesini (Angola, Cezayir, Cibuti, Çad, Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Ekvator Gine'si, Etiyopya, Fas, Fildişi Sahili, Gabon, Gambiya, Gana, Gine, Güney Afrika Cumhuriyeti, Kenya, Libya, Madagaskar, Mali, Mısır, Moritanya, Mozambik, Nijer, Nijerya, Senegal, Somali, Sudan, Tanzanya, Togo, Tunus, Uganda, Zambiya) ziyaret etmiştir³⁷. Ülkesinin başındaki 20 yıllık uzun ömrü sayesinde, 50 ziyaret gerçekleştirerek bugüne kadar Afrika kıtasını en fazla ziyaret eden yabancı devlet başkanıyla çıkmaktadır³⁸. Arka arkaya Angola, Nijerya ve Togo'yu ziyaret ettiği son Afrika gezisi, Ekim 2021'e tarihleniyor. Ters yönde, Afrika Cumhurbaşkanı ve Hükümet Başkanları düzenli olarak Türkiye'yi ziyaret eder.

18-21 Ağustos 2008 İstanbul, 19-21 Kasım 2014 Malabo (Ekvator Gine'si), ardından 17-18 Aralık 2021 İstanbul olmak üzere bugüne kadar toplam üç "Türkiye-Afrika İşbirliği Zirvesi" gerçekleştirilmiştir. Sonuncusu sırasında, toplam 54 ülke, o zamanki Afrika Birliği başkanı Félix Tshisekedi dâhil olmak üzere 16 devlet başkanı, yaklaşık yüz bakan (26 dışişleri bakanı dâhil), çok sayıda teknisyen ve diğer yetkililer (Afrika Birliği Komisyonu Başkanı Moussa Faki Mahamat da dâhil) tarafından temsil edildi.

Mayıs 2022'de, bir darbeyle devrilmesinden birkaç ay sonra ve Birleşik Arap Emirlikleri'nde kaldıktan sonra, eski Gine Devlet Başkanı Alpha Condé Türkiye'ye uçtu. Gineli yetkililer, gitmesini gerekçelendirmek için "insani gerekçeler" öne sürdüler, ancak eski devlet başkanı, vatandaşı olduğu Fransa yerine İstanbul'a sürgüne gitmeyi seçerek, Türkiye ile Afrika kıtasının yakınlaşmasını teyit etti.

³⁷ T.C. Dışişleri Bakanlığı, <https://www.mfa.gov.tr/turkiye-afrika-iliskileri.tr.mfa> (Erişim tarih: 21.05.2023).

³⁸ Recep Tayyip Erdoğan, <https://www.youtube.com/watch?v=0Vz9dnf9RZo&t=781s> (Erişim tarih: 18.12.2021).

Şekil 1.1 Türkiye'nin Afrika'daki Büyükelçilik Sayısı

Kaynak: Anadolu Ajansı, 28/12/2022.

1.1.2.2. Ekonomik Gelişmeler

Senegal bugün Türkiye'nin Afrika'daki eski Fransız sömürgelerindeki ilerlemesinin sembollerinden biridir. 2016 yılının başında, Türk şirketler birliği Summa ve Limak Holding, şu anda sermayesinin %66'sına sahip olduğu Blaise-Diagne uluslararası havalimanı için tamamlama ve (yirmi beş yıllık) yönetme sözleşmesini aldı.

2020'de Dakar Arena, Diamniadio'daki Radisson oteli ve Dakar sergi merkezinin inşa eden Summa, Diamniadio'daki Olimpiyat stadyumunun inşaatı için de görevlendirildi. 2018 yılında bir başka Türk şirketi olan Tosyalı, Falémé demir yatağının işletilmesi ihalesini aldı.

Haftalık “Jeune Afrique” dergisine göre, 1990 ile 2016 yılları arasında sadece inşaat [Türk] şirketleri bildirildiğine göre Sahra altı Afrika'daki 223 projeden 10 milyar dolardan fazla kazandı. Farklı sektörlerde ve farklı ülkeler için birçok örnek var³⁹.

Unutulmamalıdır ki, Türk şirketlerinin bu uluslararasılaşma süreci, ülkenin 1980'lerde başlayan çıkış süreciyle yakından bağlantılıdır. Ahmet İnsel'e göre "Turgut Özal hükümeti, parasalcı bir politika ve ihracata yönelik doğrudan destek teşviklerinin eşlik ettiği bir serbestleşme politikası uygulayarak, ithal ikameci politikalarla büyüyen şirketleri ülke dışında satış yerleri aramaya teşvik etti" . . . Ona göre, "bu değişim, uluslararası finans kuruluşlarının savunduğu yapısal uyum politikalarını benimseyen, 1980 askeri darbesinin gölgesinde uygulanan serbestleşme programı sayesinde gerçekleşti". Böylece, yeni İnsel'e göre, "Nispeten çeşitlendirilmiş bir endüstriyel dokuya, belirli bir bilgi birikimine ve üretim kapasitesine sahip olan Türk şirketleri, 1980'lerde petrol ihraç eden Arap ülkelerinin ve BDT ülkelerinin pazarlarına girmeyi başardı." Brüksel ile gümrük birliğinin yürürlüğe girmesiyle birlikte Türk dış ticareti ikinci bir sıçrama yaptı ve ithalat ve ihracatın yarısından fazlasıyla Avrupa Birliği ana ticaret ortağı oldu ". Son olarak Ahmet İnsel, "Türkiye'nin çıkış sürecine girdiğinin en bariz işareti, son yirmi beş yılda (1983'ten 2008'e) hacmi 15 kat artan dış ticaretinin canlanmasıdır".

1980'lerin başında tarım ve madencilik ürünleri ihraç eden (ihracatın %57'si tarım ve hayvancılık ürünlerinden gelmekteydi), artık Türkiye ekonomisinin ihracatının %90'ını sanayi ürünlerinden (tekstil ve giyim, ara mallar, dayanıklı tüketim, arabalar ve ev aletleri dâhil mallar) oluşturmaktadır"⁴⁰.

Afrika'da 2003 yılında Dış Ticaret Müsteşarlığı'nın "Afrika Ülkeleriyle Ekonomik İlişkilerin Geliştirilmesi Stratejisi" belirlemesiyle ekonomik atılım başladı.

Daha sonra 2008'de Türkiye, Afrikalı olmayan bir üye olarak Afrika Kalkınma Bankası'na katıldı. Aynı yıl 1. Türkiye-Afrika İşbirliği Zirvesi'nde Türkiye, Afrika ülkeleriyle ekonomik ve ticari ilişkilerini önemli ölçüde artırma isteğini dile getirdi. Dinamik ekonomisi, geniş iç pazarı, rekabet gücü yüksek endüstrisi ve yetişmiş iş gücü ile hemen hemen tüm Afrika ülkelerinin ihtiyacı olan teknolojisini, bilgi ve birikimlerini Afrikalı dostları ile karşılıklı yarar temelinde paylaşmak arzusunu ifade etmektedir. Türk makamları bu emellerini özellikle Türk-Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi'nin (TASAM) girişimiyle 14-15 Ağustos 2008 tarihlerinde düzenlenen Türkiye-Afrika Sivil Toplum Kuruluşları Forumu'ndan sonra dile getirdiler. Toplam 45 Afrika ülkesi, Türk ortaklarıyla ekonomik kalkınma, eğitim, sağlık,

³⁹ Jeune Afrique, <https://www.jeuneafrique.com/mag/365419/economie/construction-ankara-pousse-pions-afrique/>, (Erişim tarih: 12/02/2021).

⁴⁰ İnsel, 2008: 130 - 131.

kültür, turizm ve çevre konularını tartışan 100 kuruluş tarafından temsil edildi. Ankara, 48 Afrika ülkesi ile ticari ve ekonomik işbirliği anlaşması, 32 ülke ile karşılıklı yatırımı teşvik ve koruma anlaşması, 16 ülke ile çifte vergilendirmeyi önleme anlaşması ve 5 ülke (Fas, Tunus, Mısır, Mauritius, Sudan) ile serbest ticaret anlaşması imzalamıştır. Ayrıca 15 Batı Afrika ülkesinin üye olduğu Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu (ECOWAS) ile ilişkilerin geliştirilmesi amacıyla 2018 yılında İstanbul'da Türkiye-Ecowas Ekonomi Ve İş Forumu düzenlenmiştir. Sadece 2022 yılında Afrika ülkelerinde 24 fuar düzenlendi ve bunlara aynı yıl genel bir ticaret heyetinin kıtaya yaptığı ziyareti eklenebilir. Yirmi yıl sonra, tüm bu girişimlerle hedeflenen hedeflere büyük ölçüde ulaşıldı. Türk şirketleri Sahra altı Afrika'daki faaliyetlerini büyük ölçüde artırdı. Senegal örneğinde görüldüğü gibi Türkiye, kıtanın en fazla müteahhitlik şirketine sahip ülkelerinden biri haline geldi. 2000'den 2023'e kadar Türkiye ile Afrika arasındaki ticaret önemli bir artış gördü. 2000 yılında 4,085 milyar dolar olan toplam ticaret hacmi, 2019'da 25,173 milyar dolara yükselirken, 2020'de sağlık krizi nedeniyle 22,519 milyar dolara geriledi. Üçüncü İstanbul zirvesinde Türkiye Cumhurbaşkanı, 2021 yılının ilk on bir ayında Türkiye ile Afrika arasındaki ticaret hacminin 30 milyar dolara ulaştığını doğruladı. İki taraf arasındaki ticari mübadelelerin büyük büyümesinin bir başka örneği, 2000-2019 yılları arasında, Kuzey Afrika ülkeleriyle ticaret yaklaşık %500 artmasına karşılık, Sahra Altı ülkeleriyle aynı dönemde ticaret yaklaşık 900 oranda büyümüştür⁴¹.

Ayrıca doğrudan yabancı yatırım açısından da Türkiye Afrika'ya en çok yatırım yapan ülkelerden biri haline geldi. 2005-2019 yılları arasında yabancı yatırımlarının %15'ini veya 7 milyar ABD dolarını Afrika'da yaptı. Orakçı'nın alıntılacağı *2015 Afrika Yatırım Raporu*'na göre, "Türk şirketlerinin kıtadaki yatırımları, benzerlerine kıyasla bulundukları ülkelerde çok daha fazla oranda iş imkânı sağlamaktadır". Orakçı'ya göre, "2014 yılında kıtada en fazla yatırım gerçekleştiren Fransız şirketleri 8.952 kişiye iş olanağı sağlarken aynı dönemde Türk şirketleri 16.593 kişiye iş olanağı sağlamıştır"⁴².

Tablo 1.2 Türkiye ile Afrika Arasındaki Toplam Ticaret Hacmi (Milyon Dolar)

	2000	2005	2010	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Kuzey Afrika	3,344	4,128	10,123	11,534	10,955	11,672	14,070	14,837	13,981
Sahra Altı Afrika	741	2,718	3,982	6,014	5,805	7,181	7,427	7,336	8,568
Toplam	4,085	6,846	14,105	17,548	16,761	18,853	21,497	25,173	22,549

Kaynak: Balıkcıoğlu, N. (2022). *Türkiye Ve Afrika Arasındaki Dış Ticaretin Gelişimi: 2000-2020 Dönemi Seçilmiş Ülke Örnekleri*. Orion Kitabevi, Ankara. s. 59.

⁴¹ Balıkcıoğlu, 2022: 58.

⁴² Orakçı, 2018: 198.

2000'li yıllardan bu yana Türkiye'nin Afrika'ya olan ihracat hacminde önemli bir artış var. 2000 yılında Türkiye'nin Afrika kıtasına ihracatı 1,3 milyar dolar civarındayken bu rakam 2019'da 16,6 milyar dolara ulaşmış, 2020'de özellikle Covid-19 salgını nedeniyle 15,2 milyar dolara gerilemiştir. Türkiye, Afrika'ya ağırlıklı olarak demir-çelik, makine ve otomobil, elektrikli ev aletleri, plastik, enerji, çimento, un, hayvansal ve bitkisel yağlar tedarik ediyor. Yine de Kuzey Afrika ülkeleri, Türkiye'nin Afrika'ya yaptığı ihracatta çok önemli bir ağırlığa sahiptir.

Tablo 1.3 Türkiye'nin Afrika Ülkelerine İhracat Kalemleri

Ürünler	2020 (Milyon dolar)	Değişim (% - 20/19)
Demir ve Çelik	1,657	-15
Makinalar	1,506	-11
Otomotiv	1,123	-7
Elektrikli Cihazlar	850	-5
Plastikler	840	4
Demir Veya Çelikten Eşya	749	-10
Enerji	621	-47
Çimento, Taş Ve Toprak Ürünleri	553	26
Un ve Pastacılık Ürünleri	477	0
Hayvansal Ve Bitkisel Yağlar	420	79
İlk 10 Ürün Toplamı	8,796	-9.4
Genel Toplam	15,240	-8.3

Kaynak: Balıkcıoğlu, 2022: 62.

Sahra Altı Afrika'dan yapılan ithalatta Türkiye'nin payı, ihracatın aksine 2000'li yılların başından 2020'ye kadar büyük değişimler göstermedi. Yine de 7,3 milyar dolarla en yüksek noktasına 2020'de ulaştı. Kuzey Afrika ülkeleri, ihracatında olduğu gibi Türkiye'nin Afrika ülkelerinden yaptığı ithalatta da önemli bir ağırlığa sahiptir. Altın ve mücevher sektörleri en büyük paya sahiptir ve bunu enerji, plastik, kakao ve otomotiv izlemektedir.

Tablo 1.4 Türkiye'nin Afrika ülkelerinden ithalat kalemleri

Ürünler	2020 (Milyon dolar olarak)	Değişim (% - 20/19)
Altın ve Mücevher	2,003	301
Enerji	766	-20
Plastikler	391	-11
Kakao	376	32
Otomotiv	333	184
Gübreler	324	-36
Yağlı tohumlar	318	8
Demir ve Çelik	259	43
Makinalar	249	1
İnorganik Kimyasallar	210	-30
İlk 10 Ürün Toplamı	5,229	36.6
<i>Genel Toplam</i>	7,309	25.6

Kaynak: Balıkcıoğlu, 2022: 65.

1.1.2.3. Kültürel Gelişmeler

Türkiye ile Afrika arasındaki kültürel ilişkiler üç ana bağlamda anlaşılmalıdır: Afrika ile Osmanlı İmparatorluğu arasındaki tarihi bağların ıslah edilmeye çalışılması, birçok Afrikalının Türklerle ortak noktası olan Müslümanlık ve eğitim.

Türkiye Diyanet İşleri Başkanlığı'nın başlattığı Afrika'daki Müslüman ülke ve toplumların dini liderleri zirvesi sırasında Türkiye, Afrika'ya yönelik gerçek bir kültürel atığa geçti. 2006'da ve ardından 2011'de bu zirveler, Afrika'daki tüm Müslüman topluluklardan dini liderleri bir araya getirdi. Bu iki görüşmeden sonra din faktörü, Türklerin Afrika'daki varlığının en önemli unsurlarından biri haline geldi. Bugün Türkiye, Afrika'nın eski Osmanlı vilayetlerine ek olarak, Afrika'da Müslüman toplulukların bulunduğu her yere camiler ve dini eğitim merkezleri inşa ediyor. Bunun için esas olarak TİKA ve Diyanet gibi kamu yönetimi yapılarını ve ayrıca Aziz Mahmut Hüdayi Cemaati ve İsmailağa Cemaati gibi STK'ları ve dini vakıfları seferber etmektedir. Gana'nın Akra kentinde Aziz Mahmut Hüdayi Cemaati tarafından yaptırılan Furkan Doğan Camii, Gine'nin Konakri kentindeki Abdülhamid Han Camii'nin İsmailağa Cemaati tarafından açılışı, Mali'nin Bamako şehrinde Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yaptırılan Eyüp Sultan Camii, Somali'deki Türk Büyükelçiliği külliyesi ve hastane kompleksi içinde eğitim ve araştırma amaçlı olarak inşa edilen camiler de bu yaklaşımın bir parçasıdır⁴³.

Eğitim alanında Türkiye, Afrikalıları Türk kültürü ve tarihi ile tanıştırmak için üç ana eksen üzerinde durmuştur.

Birincisi Afrika ülkelerinde Yunus Emre Enstitülerinin açılmasıdır. Fransız kültür merkezleri veya Çinli Konfüçyüs Enstitüleri gibi Yunus Emre Enstitüleri de Türkiye'yi, Türk

⁴³ Orakçı, 2018: 217.

dilini, tarihini, kültürünü ve sanatını tanıtmakla görevli kamu kuruluşlarıdır. Örgütün bugüne kadar Cezayir, Fas, Güney Afrika, Mısır, Senegal, Sudan, Somali ve Tunus'ta kültür merkezleri bulunmaktadır.

İkincisi, Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB) aracılığıyla Afrikalı öğrencilere burs ve eğitim verilmesidir. Türkiye Cumhurbaşkanı, Aralık 2021'de üçüncü Türkiye Afrika İşbirliği Zirvesi'nde yaptığı konuşmada, Türk üniversitelerinin bu burs kapsamında 14.000 Afrikalı öğrenciyi ağırladığını doğruladı.

Tablo 1.5 Türkiye'de Fransızca konuşan Batı Afrikalı öğrencilerin sayısına ilişkin özet tablo (2013-2018)

	2013-2014	2014-2015	2015-2016	2016-2017	2017-2018
Benin	24	50	88	110	115
Burkina Faso	55	108	123	144	153
Fildişi Sahili	22	57	89	132	159
Gine	138	206	217	262	448
Mali	140	271	348	353	308
Moritanya	82	129	151	168	177
Nijer	108	163	206	208	214
Senegal	105	135	177	171	163
Togo	28	46	63	71	73
<i>Toplam</i>	702	1165	1462	1619	1810

Kaynak: Veriler yazar tarafından AFAM - Afrika Araştırmacıları Derneği'nin web sitesinde toplanmıştır. (Erişim tarihi: 11 Aralık 2021). <https://www.afam.org.tr/turkiyede-sahraalti-afrikali-ogrenci-haraketililigi-2014-2018/?fbclid=IwAR2ZKNvpMth6jX9UDfOOof9aoMqk2jwv6PAd7LHxPnOB62Scyjh3Ad4I6BE>.

Eğitim alanındaki işbirliğinin son ekseni, kıta ülkelerinde İngilizce veya Fransızca konuşan okulların inşa edilmesinden oluşmaktadır. Başlangıçta, bu okulların çoğu « Hizmet » hareketine aitti. 2016 darbe girişiminden bu yana, Türk hükümeti ya kapatarak ya da Maarif vakfına devrederek bu eğitim ağının kontrolünü yeniden kazanmaya çalışmaktadır.

Bugün Maarif Vakfı, Afrika'daki Türk okulları ağının ana yöneticisidir. Dünyanın 20 ülkesinde 234 okulu « Hizmet » hareketinden aldıktan sonra, Ağustos 2022'de 25 Afrika ülkesinde 192 okulu bulunuyordu.

1.1.2.4. Askeri Ortaklıklar

Türkiye ile Afrika devletleri arasındaki ikili ilişkilerin savunma alanında güçlendirilmesinden önce Türk ordusu, Afrika'da başta NATO ve Birleşmiş Milletler bayrakları altında bir takım barışı tesis etme ve sürdürme operasyonları gerçekleştirmişti. İlk olarak NATO komutasındaki ABD önderliğindeki silahlı kuvvetlere Somali açıklarında korsanlıkla mücadele etmek için katıldı. Ardından Türk askeri Birleşmiş Milletler Fildişi

Sahili (UNOCI), Liberya (UNMIL), Demokratik Kongo Cumhuriyeti (MONUC), Sudan (UNMIS) ve Darfur (UNAMID) misyonlarında görev yaptı.

Bugün Afrika'nın karşı karşıya olduğu en büyük tehlikelerden biri hiç şüphesiz radikal İslamcılığa karşı verilen mücadeledir. Yirmi yıldır kıta, Somali'de Al-Shabaab, Nijerya, Nijer, Kamerun ve Çad'ın ortak sınır bölgelerinde Boko Haram, Büyük Sahra'da İslam Devleti, Kuzey Afrika ve Batı Afrika'da Mağrippe El Kaide gibi silahlı terör gruplarının tüm kıtada ortaya çıkışına tanık oldu.

Bu karmaşık savaşla karşı karşıya kalan, kendi savunmaları için silah üreten sınırlı sayıda Afrika ülkesi var ve Afrikalı liderler, halklarını korumak için silah ithal etmeye ve diğer askeri işbirliği biçimlerine başvurmak zorundadır. Bu kapsamda Türk savunma sanayi ürünleri birçok Afrika ülkesinde büyük ilgi görüyor. Son yıllarda daha fazla ülkenin Türkiye'den alışveriş yaptığını görüyoruz. Siparişlerin çoğu Anka S ve Bayraktar TB2 insansız hava araçlarının yanı sıra zırhlı araçlar ve Hürkuş uçaklarını da ilgilendiriyor.

Mevcut Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, Afrika devletlerinin Türk silahlarına olan bu ilgini anlatırcasına, Ekim 2021'deki Afrika gezisinden sonra, İstanbul'daki Baykar Savunma tesislerine bir ziyaret sırasında memnuniyetle şunları söyledi: "Afrika'da gittiğim her yer bizden İHA, SİHA ve AKINCI istedi"⁴⁴.

Böylece, Eylül 2021'de Tunus, 13 Türk Bayraktar TB2 savaş uçağı alan Fas Krallığı'ndan kısa bir süre sonra, Türk Anka -S silahlı insansız hava araçlarını aldı. 2021 yazında Etiyopya, Tigray isyancılarına karşı Türk Bayraktar TB2 insansız hava araçlarını kullandığını söylüyor.

Ayrıca, Somali'nin yanı sıra Sahra'nın güneyindeki eski Fransız kolonileri Nijer, Togo, Çad, Mali ve Burkina Faso da Hürkuş tatbikat uçakları, zırhlı araçlar ve kamyonlar dâhil Türk askeri teçhizatı satın almaktadır. 2019-2023 yılları arasında Türkiye, yedi Fransızca konuşan ülke dâhil on altı Afrika ülkesiyle savunma ve güvenlik anlaşmaları imzaladı⁴⁵.

Mayıs 2010'da Türkiye, Somali askerlerinin eğitimi de dâhil olmak üzere kalkınma yardımı ve askeri destek sözü verdiği Birleşmiş Milletler Somali Zirvesi'ne ev sahipliği yaptı. Ayrıca, Eylül 2017'de Türkiye, Mogadişu'da 50 milyon dolar değerindeki en büyük denizaşırı askeri üssünü (400 hektar) hizmete açtı ve bugüne kadar Libya çatışmasında aktif olarak yer almaktadır. 2019 baharında, bu ülkeye silah, zırhlı araç ve Bayraktar TB2 insansız hava aracı göndermeden önce Başbakan Fayed el- Sarraj'ın ulusal birlik hükümetine (GUN) desteğini

⁴⁴ M5dergi.com, <https://m5dergi.com/savunma-haberleri/cumhurbaskani-erdogan-afrikada-gittigim-her-yer-bizden-ihha-siha-ve-akinci-istedi/>, (Erişim tarih: 21 Ekim 2022).

⁴⁵ https://www5.tbmm.gov.tr/develop/owa/kanun_teklifi_s_sd.uyenin_teklifleri?p_donem=27&p_sicil=6906 (Erişim tarih: 12/03/2023).

resmileştirdi. Türkiye'nin ayrıca Suriyeli ve Somalili paralı askerleri ulusal birlik hükümetinin (GUN) işgücünü desteklemeye çağırdığı söyleniyor.

Son olarak birçok Afrika ülkesinden Türkiye'ye eğitim için gelen asker ve polisler bulunmaktadır.

1.2. Türkiye'nin Afrika'daki Yumuşak Gücü

Bugünlerde Afrika kıtasında Türk etkisinin ilerleyişini gösteren birçok gösterge var. Genel olarak bunlar insani, kültürel, dini ve eğitimsel araçlardır. Afrikalıların kalbini kazanmak için Türkiye, Türkiye'nin tecrübesini, fırsatlarını ve kaynaklarını Afrika ülkeleriyle paylaşma parolasıyla insanlık ve kardeşlik değerlerini yüceltmeyi seçmiştir. Türkiye, Müslüman ve müreffeh bir ülke imajı, ekonomik gelişimi, kültürü ve dili ile Afrikalıların tercihlerini öne çıkarmaya çalışırken, hiçbir zorlayıcı yöntem kullanmadan nihayetinde onların desteğini almak için beklentilerini karşılamaya istekli olduğunu göstermektedir. Bu, Joseph Nye tarafından 1990 yılında ortaya atılan ve bir Devlet için, uluslararası ilişkileri kendi lehine etkilemek ve yönlendirmek için ikna gücünü kullanmaktan oluşan bir kavram olan Yumuşak güçtür.

Yumuşak Güç ile ilgili aşağıdaki önemli pasajı hatırlamakta fayda vardır:

"What is soft power? it is the ability to get what you want through attraction rather than coercion or payments. It arises from the attractiveness of a country's culture, political ideals, and policies. When our policies are seen as legitimate in the eyes of others, our soft power is enhanced. America has long had a great deal of soft power" (Nye, 2004: Preface, s. x).

Afrika özelinde, Türkiye'nin kıtadaki eylemlerinin meşruiyetini güçlendirmek için kademeli olarak uygulamaya koyduğu gerçek bir etki stratejisidir. Bahsettiğimiz siyasi, diplomatik ve kurumsal boyutlara ek olarak, Türkiye, hayırsever faaliyetler açısından da Afrika'da çok etkilidir. Vakıfları, STK'ları, kalkınma ajansı ve dernekleri, Afrika'daki toplum yaşamına çok dâhil oluyor. Özellikle eğitimin yaygınlaştırılması, ekonomik ve mali yardım, insani yardım ve kültürün tanıtımına müdahale ederler. En çok bilenenler, TİKA - Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı -, Yunus Emre Enstitüleri (Konfüçyüs Enstitülerinin Türkçe karşılığı), İHH İnsani Yardım Vakfı, Maarif Vakfı, Kızılay (Croix-Rouge'nin Türkçe karşılığı), Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) ve Diyanet İşleri Başkanlığı'dır.

1.2.1. TİKA- Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı

TİKA, Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığına bağlı bir kurumdur. Camilerin restorasyonu, sağlık, eğitim, tarım, hayvancılık, idari ve sivil altyapıların

geliştirilmesi gibi birçok alana müdahale etmektedir. 1992 yılında kurulmuş ve Dışişleri Bakanlığı'nın kontrolü altına alınmıştır.

TİKA'nın kurulmasını, SSCB'nin dağılmasından sonra bağımsızlığını kazanan devletlere yardım sağlanması fikri tetiklemiştir. Başlangıçta bölgedeki dış politika faaliyetlerini ve önceliklerini uygulayan ve koordine eden, yurtdışındaki ofisleri aracılığıyla Türkiye'nin dış yardımlarını organize eden bir yapıydı.

TİKA'nın kurulduğu dönemdeki görevleri sekiz ana noktada özetlenebilir:

- Türkiye'nin temel hedefleri korunarak, yardıma ihtiyacı olan ülkeler ile işbirliği ve yardım projeleri düzenlemek,
- Türkiye'yle iş birliği yapan ülkelerin kalkınma ve ihtiyaç hedeflerine göre yapılabilecek işbirliği ve yardım konularını belirlemek,
- Yardım edilen ülkelerin bağımsızlığını güçlendirmek,
- Yardım edilen ülkelerin pazar ekonomisine geçiş çabalarını desteklemek,
- Türkiye'yle iş birliği yapan ülkelerin arz ve taleplerinin düzenlenmesine destek olmak,
- Gelişmekte olan ülkeler ile birlikte ticari, finansal, teknolojik, eğitim gibi farklı konularda birlik oluşturmak,
- Planlanan proje ve programlar hakkında diğer kamu kurum ve kuruluşları ile gerekli işbirliği ve koordinasyonu sağlamak,
- Türk Kültür Merkezleri aracılığı ile yardım edilecek ülkelere eğitim ve kültür alanlarında işbirliği planlaması yapmak.

TİKA, Türk dış politikasını doğrudan şekillendiren veya belirleyen bir kurum değildir. Bu görev, ülke amaçlarına uygun olarak Dışişleri Bakanlığı kurum ve kuruluşlarına aittir.

1990'lardan itibaren Türkiye'nin dış politikası, Türklerin daha önce yakın çıkarlarının veya etnik, dini ve kültürel bağlarının olmadığı Doğu ve Güney Asya, Latin Amerika ve Sahra altı Afrika gibi daha uzak bölgelere kaymaya başladı. Bu mutasyonda TİKA'nın rolü belirleyici oldu. Bu değişim doğrultusunda TİKA faaliyet coğrafyasını genişletmiş; 2002 yılında 12 olan Program Koordinasyon Ofisi sayısını 2011 yılında 25'e, 2012 yılında ise 33'e yükseltmiştir. Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı bugün 60 ülkede 62 Program Koordinasyon Ofisi ile 150 ülkede faaliyet göstermektedir.

TİKA'ya göre, kurulduğu 1992 yılından bu yana birçok farklı sektörde 170'den fazla ülkede 30.000'den fazla proje ve faaliyet gerçekleştirmiştir.

2002 yılında Türkiye'nin kalkınma yardımları 85 Milyon ABD doları iken bu rakam 2017 yılında 8 milyar 120 milyon ABD dolarına yükselmiştir. Aynı zamanda Türkiye dünyada en fazla insani yardım yapan ülkedir⁴⁶.

2022 Yılında Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı Bütçesine, toplam 680.983.000 TL ödenek tahsis edilmiştir⁴⁷.

Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığının kuruluşu, teşkilatı, görev, yetki ve sorumluluklarına ilişkin Yönetmelik, usul ve esaslar Hakkında Kararnamenin 524. maddesinde belirtildiği üzere, bölgeye göre değişen dört hizmet birimi vardır: Orta Asya ve Kafkaslar Dairesi Başkanlığı, Balkanlar ve Doğu Avrupa Dairesi Başkanlığı, Ortadoğu ve Afrika Dairesi Başkanlığı ve son olarak Doğu ve Güney Asya, Pasifik ve Latin Amerika Dairesi Başkanlığı.

2005 yılında Afrika'daki ilk koordinasyon ofisinin tam da Etiyopya'da Addis Ababa'da açılmasından bu yana, kuruluş kıtadaki varlığını artırarak sürdürmüştür. Bugün, koordinasyon ofisinin bulunmadığı yerler de dâhil olmak üzere hemen hemen tüm Afrika ülkelerinde proje ve faaliyet yürüten 22 koordinasyon ofisine sahiptir. Aralarında Cibuti, Gine, Güney Sudan, Kamerun, Libya, Mısır, Nijer, Senegal, Sudan, Tunus, Uganda, Çad, Tanzanya, Somali, Namibya, Mauzambique, Komor Adaları, Kenya, Güney Afrika, Gambiya, Etiyopya ve Cezayir'de koordinasyon ofisleri bulunmaktadır.

TİKA, Afrika'daki faaliyetlerine ilişkin raporunda, kıtada 2008-2019 yılları arasında yaklaşık 7 bin proje ve faaliyet gerçekleştirdiğini belirtiyor⁴⁸. Sağlık sektöründe ise Misrata'da Türk-Libya Dostluk Fizyoterapi Merkezi, Somali Mogadişu'da Recep Tayyip Erdoğan Eğitim ve Araştırma Hastanesi ve Nijer-Türkiye Dostluk Hastanesi'ni inşa etti. Eğitim kurumlarının, öğrenme merkezlerinin modernizasyonu, kamu idarelerinin reformu ve yöneticiler için kapasite geliştirme, tarımsal projeler, çevre koruma, kültürel mirasın restorasyonu, kadınların güçlendirilmesi ve su noktalarının inşası ve iyileştirilmesi için projeleri finanse etmektedir.

TİKA, Afrika ülkelerinde COVID-19 salgınıyla mücadelede de hayati bir rol üstlendi. Afrikalı doktorlara COVID-19 hakkında kapsamlı bilgi sağlamak amacıyla uzaktan eğitim için bir kapasite geliştirme programı (ATKAP) kuran birkaç yapıdan biriydi. Ayrıca Afrika ülkelerine maskeler, biyolojik tehlikelere karşı koruyucu giysiler, tek kullanımlık koruyucu giysiler, önlükler, gözlükler, eldivenler, antiseptikler, tıbbi ürünler, sabun, deterjanlar ve giysiler gibi önemli miktarda malzeme ve diğer sağlığa uygunluk ürünleri sağlamıştır⁴⁹.

⁴⁶ T.C. KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI, <https://www.tika.gov.tr/tr/sayfa/hakkimizda-14649> , (Erişim tarihi: 30.04.2023).

⁴⁷ TİKA, 2022a: 7.

⁴⁸ TİKA, 2022b: 31.

⁴⁹ TİKA, 2022b: 32-33.

Şekil 1.2 Afrika'daki TİKA Ofisleri

Kaynak: Afrika'da TİKA / TİKA In Africa, 2022: 32-33.

1.2.2. Yunus Emre Enstitüleri

Yunus Emre Enstitüsü, Türk Yumuşak Gücünün Afrika'daki önemli bir aracıdır. Kültür merkezlerinde verdiği Türkçe öğretiminin yanı sıra Türkoloji bölümleri, Türkçe bölümleri ve farklı ülkelerdeki eğitim kurumları arasındaki işbirliği programlarını desteklemektedir. Yunus Emre Enstitüsü'nün kültür merkezleri, Fransız kültür merkezleri veya Çinli Konfüçyüs Enstitüleri gibi, Türk kültür ve sanatını farklı ülkelere tanıtmak için birçok etkinlik düzenlemekte ve yer almaktadır. Ancak diğerlerden farklı olarak, kurumun Afrika'daki ilk temsilcilik ofisini kesin olarak Kahire'de açması 2010 yılında oldu. Kültür merkezleri bugün Cezayir, Fas, Güney Afrika, Mısır, Senegal, Sudan, Somali, Tunus, Nijerya ve Ruanda'da bulunmaktadır⁵⁰. Ocak 2023'te Tanzanya'da bir merkez açtı ve başkanı Şeref Ateş, çok yakında Burundi'de bir tane daha açma sözü verdi. Toplamda Afrika, enstitünün toplam kültür merkezlerinin %15'ine ev sahipliği yapmaktadır. Enstitü, Türkoloji protokolleri çerçevesinde 17 Afrika üniversitesi ile anlaşmalar imzalamıştır.

⁵⁰ Yunus Emre Enstitüsü, 2021: 6.

Tablo 1.6 Yunus Emre Enstitüsü'nün Ortaklığıyla Afrika'da Türkoloji Bölümleri Olan Üniversitelerinin Listesi

Bölge	Ülke	Kurum Adı
Afrika	Cezayir	Cezayir 2 Üniversitesi
Afrika	Cezayir	Cezayir Konstantin Emir Abdulkadir Üniversitesi
Afrika	Cezayir	Mohamed Lamine Debaghin Setif 2 Üniversitesi
Afrika	Cezayir	Yahia Fares Üniversitesi
Afrika	Etiyopya	Addis Abada Üniversitesi
Afrika	Etiyopya	Mekelle Üniversitesi
Afrika	Etiyopya	Wollo Üniversitesi
Afrika	Fas	V. Mohammed-Agdal Üniversitesi
Afrika	Mısır	Mısır University For Science and Technology
Afrika	Mısır	Sogah Üniversitesi
Afrika	Mısır	Kahire El-Ezher Üniversitesi
Afrika	Mozambik	Eduardo Mondlane Üniversitesi
Afrika	Senegal	Dakar Cheikh Anta Diop Üniversitesi
Afrika	Somali	Mogadişu Üniversitesi
Afrika	Somali	City Üniversitesi
Afrika	Sudan	Hartum Kur'an-ı Kerim ve İslami Bilimler Üniversitesi
Afrika	Sudan	Uluslararası Afrika Üniversitesi

Kaynak: Yunus Emre Enstitüsü. Faaliyet Raporu, 2021: 143-145.

1.2.3. Maarif Vakfı Yurt Ve Okulları

Türkiye Maarif Vakfı, 2016 yılından itibaren Türkiye Cumhuriyeti adına yurt dışında doğrudan eğitim kurumu açmaya ve yönetmeye yetkili ana kurumdur. Öğrenci ve gözetmenler için okul öncesi eğitim, ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretim kurumları açar. Ayrıca yaygın eğitim amaçlı kurslar, etüt merkezleri ve kültür merkezleri gibi tesisler kurar. Bazı durumlarda burs şeklinde maddi ve manevi destek sağlamaktadır.

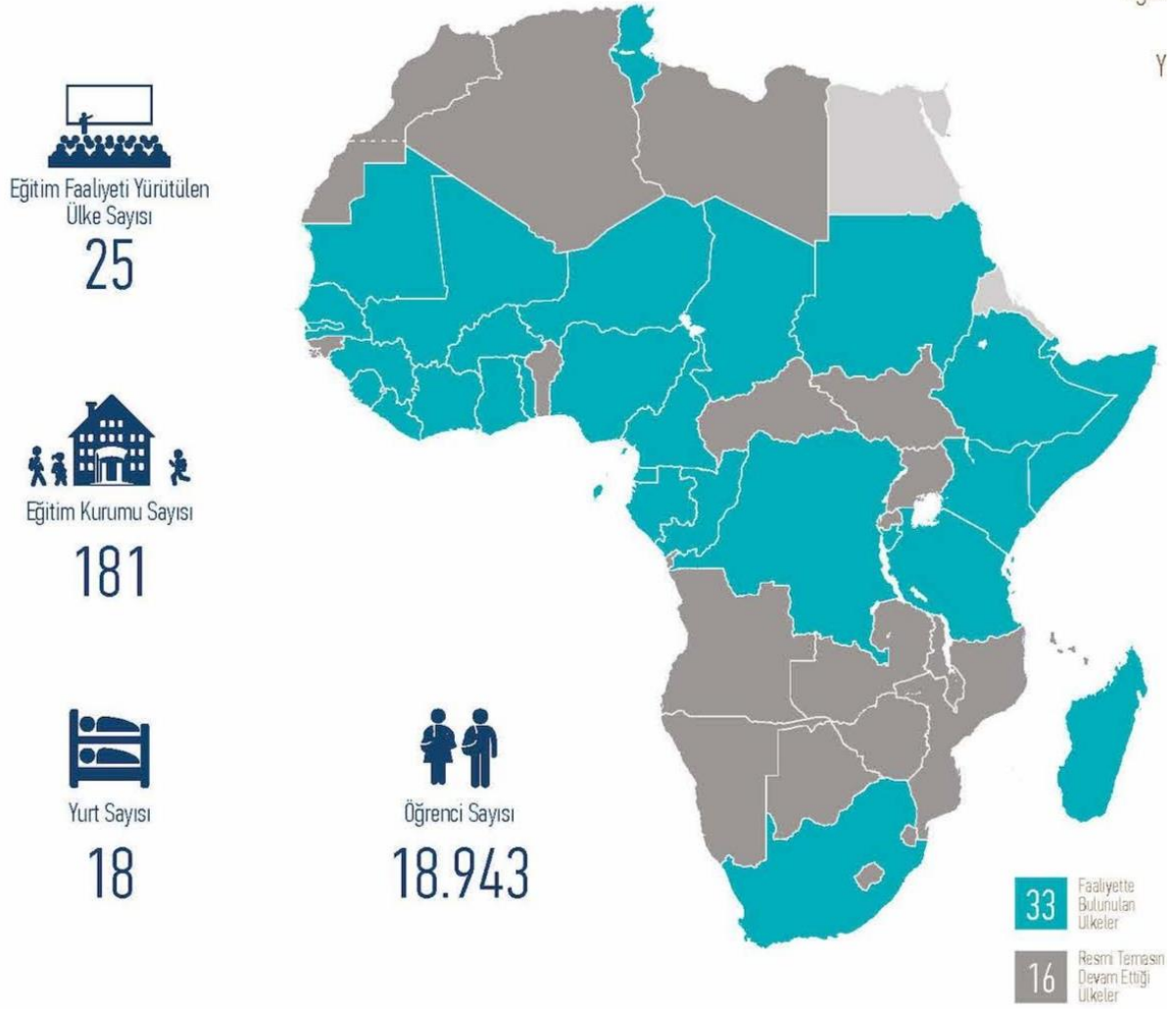
Afrika'da bugüne kadar etkileyici bir eğitim ağına sahiptir, özellikle « Hizmet » hareketinin hemen hemen tüm okullarını devraldıktan sonra, son yedi yılda okullarını sayısı oldukça arttı.

Vakfın 2016 yılında Afrika'da sadece 18 okulu varken, şu anda kıtadaki 25 ülkede yaklaşık 20.000 öğrenci ve öğrenciyi temsil eden 192 okulu ve 18 yurdu var.

Tablo 1.7 Maarif Vakfı'nın Afrika'daki okul ve yurt sayıları.

Ülke	Okul Sayısı	Yurt Sayısı
Burundi	4	0
Cibuti	2	0
Çad	6	1
Ekvator Gine'si	4	0
Etiyopya	19	2
Fildişi Sahili	4	0
Gabon	4	0
Gambiya	4	0
Gana	2	0
Gine	9	1
Güney Afrika	3	0
Kamerun	15	4
Kongo	4	0
Kongo Demokratik Cumhuriyeti	4	0
Madagaskar	4	0
Mali	31	1
Moritanya	9	0
Nijer	9	2
Senegal	13	0
Sierra Leone	3	0
Somali	7	3
Sudan	6	0
Tanzanya	13	3
Togo	8	1
Tunus	5	0
Toplam	192	18

Kaynak: Tablo Maarif Vakfı 10 Ağustos 2022'de, yayınlamış olduğu "Güncel durum bilgi"ni kullanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur. <https://turkiyemaarif.org/dunyada-maarif> . (Erisim tarih: 12.11.2022).

Şekil 1.3 Afrika'da Maarif Vakfı'nın okul ve yurtları

Kaynak: Türkiye Maarif Vakfı / Güncel durum bilgi

1.2.4. Türkiye Diyanet Vakfı

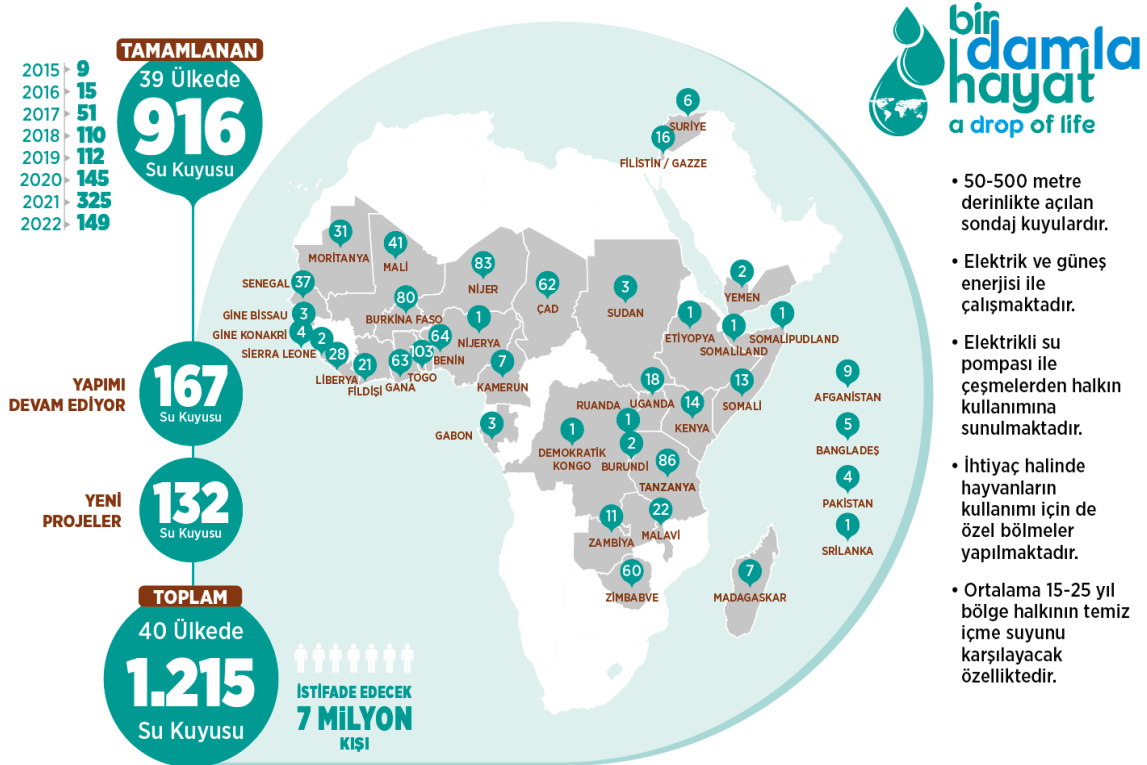
Diyanet Vakfı, İslam medeniyeti adına toplulukları destekleyen hayırsever, dini bir kurumdur. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın faaliyetlerini desteklemek ve cemaatlara din hizmeti vermek amacıyla kurulmuştur. Diyanet Vakfı bugün uluslararası bir görev edinmiş ve dünya çapında 149 ülkede faaliyet göstermektedir. Eğitimden kültüre, sosyal ve hayır hizmetlerinden din hizmetlerine ve uluslararası yardım faaliyetlerine kadar geniş bir yelpazede faaliyet göstermektedir. Vakfa göre bugüne kadar dünya çapında 25 ülkede 100'den fazla cami ve eğitim binası inşa etti.

Afrika'da "Bir Damla Hayat Su Kuyusu" Projesi⁵¹ kapsamında Diyanet İşleri Türk İslam Birliği'ne (DİTİB) bağlı cami dernekleri yaklaşık 10 yıldır, nüfusun günlük yaşamında çokça yer almaktadır.

⁵¹ Türkiye Diyanet Vakfı, 2021: 46-48.

2015-2022 yılları arasında 32 Afrika ülkesinde 900'den fazla içme suyu kuyusu açtı ve yüzden fazla yeni proje yoldaydı⁵². Vakfın ayrıca Somali'de, Sudan'da ve Tanzania'da birer olmak üzere beş eğitim kurumu bulunuyor. Ortaöğretim ve üniversite eğitimlerini Türkiye'de sürdürmek için gelen bazı Afrikalı öğrencilere burs vermektedir. Kurban Bayramı festivali sırasında ve Ramazan ayında kıtadaki Müslüman topluluklara dağıtmadan önce kuru et dağıtır ve Kuran'ı tercüme eder. "Kardeşimin Yanındayım Kampanyası" girişimi ile programlarını daha görünür kılmak ve halkın faaliyetlerine olan ilgisini artırmak için tanıtım filmleri projelendiriyor, radyo ve televizyon reklamları yapıyor.

2021'de Vekâletle Kurban Programını görüntülemek üzere Gana, Liberya, Tanzania, Senegal, Zambiya, Benin, Gine, Fildişi Sahili, Çad, Somaliland, Moritanya ve Uganda'ya basın kuruluşlarından gazeteci ekibi götürülmüştür. Gönüllüler, basın ve çekim ekiplerinin katılımıyla kurban kesim ve dağıtımları, bunlara ilaveten kesim bölgelerinden yansıtılan hikâyelerle Vekâletle Kurban Programına ilişkin haberlerin basında geniş bir şekilde yer alması sağlanmıştır⁵³.

Şekil 1.4 Afrika'da Türkiye Diyanet Vakfı'nın kuyu projesi

Kaynak: TDV Tanıtım Sunumları Powerpoint (Pptx)

2.5. Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı

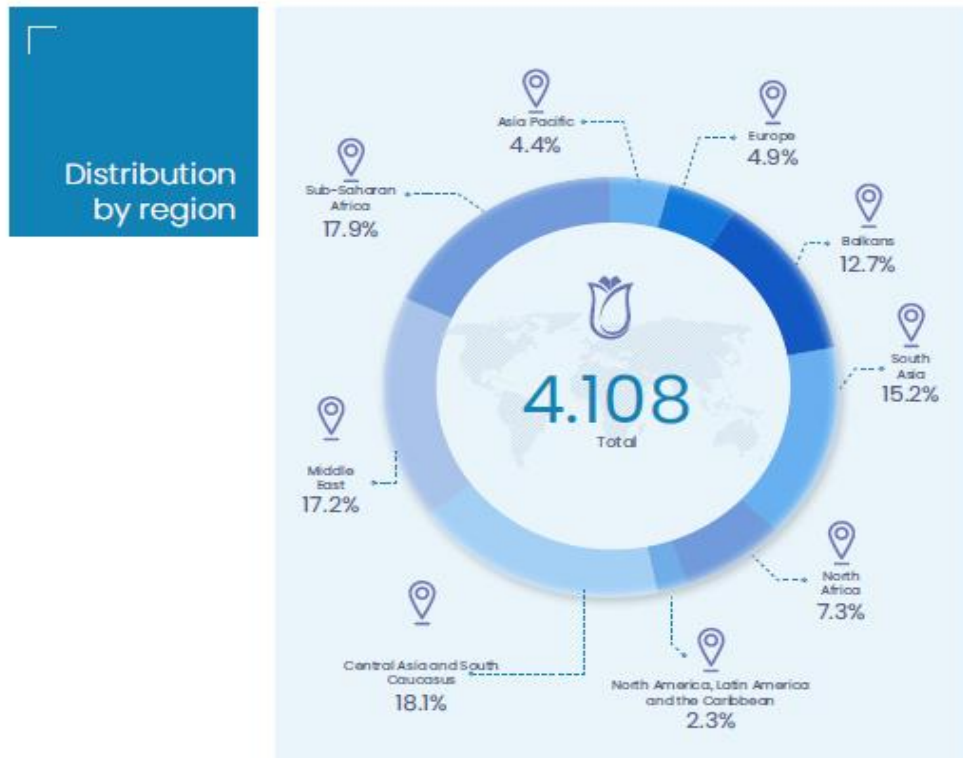
⁵² Türkiye Diyanet Vakfı, 2023: 17.

⁵³ Türkiye Diyanet Vakfı, 2021: 73.

Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı, Türk Burslarının bağlı olduğu kurumdur.

Amacı, Türkiye'nin yükseköğretim kurumlarında okumak isteyen en iyi uluslararası öğrencileri desteklemek olan, devlet tarafından finanse edilen bir lisansüstü burs programıdır. Yararlanıcılar, Türkiye'nin en prestijli üniversitelerine öğrenim ücretleri, sağlık sigortası, konaklama, Türkçe dersi, uçak bileti, akademik ve kültürel programların yanı sıra burslar da dâhil olmak üzere yerleştirilir; lisans döngüsü için aylık 1700 lira (83€), yüksek lisans için 2400 lira (117€) ve tez için 3000 lira (146€) ödeneği verir. 2021 Türkiye Bursları'na göre, dünya çapında 171 ülkede platformuna kayıtlı 165582 başvurudan 4108'ini burs vermeye hak kazandı. Öğrencilerin 207 üniversitede 40.091 eğitim programına erişimi vardır.

Afrikalı öğrenciler için giderek daha fazla ulaşılmaz hale gelen Fransa, Birleşik Krallık veya Amerika Birleşik Devletleri gibi geleneksel ülkelerle karşı karşıya kalan bu Türkiye fırsatı, artık kıtanın gençleri için gerçek bir alternatif haline geliyor⁵⁴. Yükseköğretim Kurulu (YÖK), Diyanet Vakfı ve Maarif Vakfı'nın yanı sıra Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı da her yıl çok sayıda Afrikalı öğrencilere burs vermektedir. Türkiye Cumhurbaşkanı, Aralık 2021'de üçüncü Türkiye Afrika İşbirliği Zirvesi'nde yaptığı konuşmada, Türk üniversitelerinin 14.000 Afrikalı öğrenciye ev sahipliği yaptığını doğruladı.

Şekil 1.5 2021 yılında Türkiye burslarının dünyanın farklı bölgelerine göre dağılımı

Kaynak: Türkiye Bursları, *Annual Report 2021*, s. 34-39.

⁵⁴ Türkiye Bursları, 2021: 34-39.

1.2.5. İnsan Hakları ve Hürriyetleri için İnsani Yardım Vakfı

İHH İnsani Yardım Vakfı, dünya çapında insani yardım, insan hakları ve insani diplomasi alanlarında faaliyet gösteren uluslararası bir sivil toplum kuruluşudur. Başlangıçta, savaşın kurbanı olan Bosnalı Müslümanlara yardım etmek için gönüllüler tarafından kurulmuştur.

Afrika özelinde, İnsan Hakları ve Hürriyetleri için İnsani Yardım Vakfı, diğerleri arasında acil yardımdan arama kurtarmaya, yetimlere yardımdan işyerlerinin yapımına, kataraktla mücadelede çatışmalarda arabuluculuğa kadar birçok ülkeye müdahale etmektedir.

Çad, Etiyopya, Somali, Orta Afrika Cumhuriyeti, Mali ve Sierra Leone gibi ülkelerde son zamanlarda giderek daha aktif hale geliyor. İnsanlara yiyecek, giyecek ve diğer temel ihtiyaçları sağlamaktadır. Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı ile Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı işbirliğiyle savaş, salgınlar ve doğal afetlerden etkilenen nüfuslara çadır, prefabrik barınak, seyyar mutfak, gezici sağlık kamyonu, tıbbi ve cerrahi malzeme ve ilaç yardımı yapmaktadır⁵⁵. 2007 yılında Sudan ve Türkiye Sağlık Bakanlıkları ve TİKA'nın desteği ile Afrika kıtasında körlükle mücadele kapsamında 100.000 katarakt hastasını ücretsiz ameliyat etmeyi amaçlayan Afrika Katarakt Projesi'ni başlattı. “Siz Görürseniz Onlar da Görecektir” sloganıyla başlayan bu proje, 2017 yılı itibarıyla tamamlandı. Bugüne kadar Mali, Nijer, Burkina Faso, Somali, Etiyopya, Sudan, Gana, Benin, Togo ve Çad'da on binlerce kataraktı tedavi etti⁵⁶.

⁵⁵ İHH İnsani Yardım Vakfı, 2021: 4.

⁵⁶ İhh.org.tr, <https://ihh.org.tr/haber/katarakt-ameliyatlarinda-100-bin-hedefimize-ulastik> , (Erişim tarihi: 19/05/2023) .

Tablo 1.8 2021'de İHH İnsani Yardım Vakfı projelerinden yararlanan Fransızca konuşan Afrika ülkeleri.

Ülke	Gıda Güvenliği Ve Geçim Kaynakları	Gıda Dışı Ürünler	Eğitim	Koruma	Su, Sanitasyon Ve Hijyen	Kültürel
Mali	227.285 \$	1.710 \$	64.038 \$	109.242 \$	-	-
Burkina Faso	196.302 \$	-	65.193 \$	92.671 \$	-	12.702 \$
Orta Afrika Cumhuriyeti	56.302 \$	-	-	-	-	-
Benin	40.079 \$	-	2.278 \$	15.051 \$	176.537 \$	2,569 \$
Gine	26.359 \$	-	-	-	-	14.266 \$
Togo	25.315 \$	-	-	-	94.122 \$	-
Moritanya	22.470 \$	-	-	283.840 \$	-	-
Kamerun	22.423 \$	-	-	-	82.696 \$	-
Senegal	19.058 \$	-	-	-	-	-
Fildişi Sahili	16.346 \$	-	10.895 \$	-	-	-
Komorlar	5.053 \$	-	-	-	-	-
Çad	-	11.855 \$	-	2.283 \$	-	10.174 \$
Nijer	-	9.338 \$	81.651 \$	-	86.164 \$	-
Toplam	656.992 \$	22.903 \$	224.055 \$	503.087 \$	439.519 \$	39.711 \$

Kaynak: Tablo İHH İnsani Yardım Vakfı, 2021'de, yayınlamış olduğu "ANNUAL ACTIVITY REPORT"taki verileri kullanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

1.2.6. Futbol, Jeopolitik Bir Araç

Ajanslar, STK'lar ve vakıfların yanı sıra futbol da artık Türkiye'nin Afrika'daki nüfuzunun önemli bir kaldırıcısıdır. Bir süredir Türkiye Süper Ligi'nin büyük kulüpleri, kıtanın ünlü sporcularının hizmetlerini karşılamak için büyük meblağlar ödüyor⁵⁷. Afrikalı yetenekli futbolcular yarışında öne çıkan kulüpler arasında Galatasaray, Fenerbahçe ve Beşiktaş yer alıyor.

Galatasaray, Kamerunlu Rigobert Song (2000 ve 2002'de Afrika Uluslar Kupası'nı iki kez kazanan ve 2008'de Afrika şampiyon yardımcısı); yurttaşları Dany Nounkeu, Aurélien Chedjou ve Sacha Boey, Fildişili Didier Drogba (iki kez Afrika Altın Topu, 2007 FIFA sıralamasında 4. dünya oyuncusu) veya vatandaşı Jean Michaël Seri'yi ağırlamıştır.

Senegalli Issiar Dia, Mamadou Niang ve Moussa Sow, Kamerunlu Carlos Kameni ve Pierre Achille Webo ve Ganalı André Ayew (2015 Afrika Uluslar Kupası gol kralı ve aynı yıl Ligue1'in en iyi Afrikalı oyuncusu dalında Marc-Vivien Foé ödülünün sahibi) kariyerlerinin bir bölümünü Fenerbahçe'de geçirdiler.

Beşiktaş'ın bugün de kadroda yer alan Senegalli Demba Ba, Gineli Souleymane Youla, Nijeryalı Daniel Amokachi, Christopher Ohen ve Kongolu Jackson Muleka ve Arthur Masuaku ile sözleşmeleri bulunuyor.

⁵⁷ RFI, <http://www.rfi.fr/fr/sports/20170706-turquie-destination-tendance-joueurs-africains-adebayor-belhanda> . (Erişim tarih: 26/11/2022).

Ayrıca Antalya Spor 2015 yılında Samuel Eto'o'yu (4 kez Afrika Altın Topu, iki kez Afrika şampiyonu, 2005 yılında dünyanın en iyi üçüncü oyuncusu, 3 Avrupa Şampiyonlar Ligi kupası) ağırlamıştır.

Ve Basakşehir, 2016'da Emmanuel Adebayor'u (iki kez Afrika Altın Topu ve Togo milli takımının kaptanı) işe aldı.

Fakat bazı durumlarda bu Afrikalı oyuncular sadece Türkiye'de futbol oynamıyor. Türkiye'nin en üst makamlarının, Türk kulüplerindeki varlıklarını Afrika kamuoyunun dikkatini ülkelerine çekmek veya önemli uluslararası meselelerde pozisyon almak için kullandıkları oluyor. Pascal Boniface'in "futbol diplomasisi" dediği şey budur. Türk makamları, bu durumda, Afrika ve Türk halklarını bir araya getirmeyi bir fırsat olarak görüyor ve bazen Batı toplumlarının kimlik ve yabancı düşmanlığı aşırılıkları karşısında kendilerini evrensel değerlerin savunucusu olarak sunmaktadır. 8 Aralık 2020 Salı günü Paris-Saint-Germain karşı Basakşehir maçında meydana gelen olay bunu gösterdi. Bu maç sırasında maçın dördüncü hakemi Afrikalı Türk kulübünün ikinci antrenörü Pierre Achille Webo'ya ırkçılık içeren sözler sarf etti. Hemen Türkiye Cumhurbaşkanı ikinci antrenörün başına gelen olaylarını ele aldı ve UEFA'yı tepki vermeye çağırdı. Erdoğan, tweeter'de "Temsilcimiz Başakşehir'in teknik ekibinden Pierre Webo'ya karşı sarf edilen ırkçı sözleri şiddetle kınıyorum, UEFA tarafından gereken adımların atılacağına inanıyorum. Sporda ve hayatın tüm alanlarında ırkçılığa ve ayrımcılığa kayıtsız şartsız karşıyız" diye yazdı.

Birkaç ay sonra, 17-18 Aralık 2021'deki üçüncü Türkiye-Afrika zirvesinin arifesinde, Türkiye'deki Afrikalı öğrencilerle Pierre Achille Webo'yu davet ettiği bir toplantıda, Türkiye Cumhurbaşkanı, genç Afrikalılardan kaderlerini kendi ellerine almalarını isteyerek, gençlere sorarken bu olayı tekrar hatırlattı.

Türkiye'deki Afrikalı sporcuların jeopolitik kullanımının bir başka bölümü de Samuel Eto'o'nun Antalya Spor kulübüne gelişiyle oldu. Bu yıl Kasım ayında Antalya'da düzenlenen 10. G20 zirvesinde, Samuel Eto'o özel konuk olarak davet edilmiş ve daha sonra futbolcu, Türkiye'yi ziyarete gelen birkaç Afrikalı liderle görüşmek üzere Türk cumhurbaşkanına eşlik etmiştir.

Böylece, Afrika futbolunun yetenekli oyuncularının çekim gücüyle, başta Cumhurbaşkanı olmak üzere Türk yetkililer, karşılıklı anlayışı güçlendirmeye, ortak değerleri teşvik etmeye ve kültürel çeşitliliği teşvik etmeye çalışmaktadır.

1.2.7. Türk Hava Yolları, Anadolu Ajansı ve TRT

Türk Hava Yolları, Anadolu Ajansı ve TRT televizyon kanalları da Türkiye'nin - Afrika topraklarında pozisyonu güçlendirmek için - kullandığı çeşitli araçlar arasında yer alıyor.

Türk Hava Yolları, Afrika ülkeleri ile ticaret ve ulaşım olanaklarını geliştirmek, Türk ve Afrikalı liderler ve işadamları arasındaki iletişimi kolaylaştırmak amacıyla son yıllarda Afrika ülkelerine yaptığı sefer sayısını artırdı. Şu anda Afrika başkentlerine hizmet veren ana havayollarından biri, 39 Afrika ülkesinde 59 uçuş noktası vardır⁵⁸. Türk Hava Yolları her şeyden önce Somali'de, özellikle uluslararası yardımın taşınmasında çok önemli bir rol oynadı.

Medya alanında, dil engeline rağmen, Türk medya üretimi, ülkenin kıtadaki siyasi ve diplomatik etkisine büyük katkı sağlıyor. Bir yandan Türk dizilerinin özel kanallar tarafından yapımı, çevirisi, ihracatı ve kıtada yayınlanması Afrikalı izleyicileri etkileme noktasında başarılıdır. Öte yandan, Türk kamu televizyonu TRT, 2023'te Mart sonunda İstanbul'da TRT ve Afrika Yayın Birliği'nin (AUB) ilk zirvesini düzenledi. 25'e yakın Afrika ülkesinden 50'den fazla medya yöneticisinin katıldığı zirvenin ikinci gününde Svahili, İngilizce, Hausa ve Fransızca yayın yapan yeni dijital haber platformu TRT Afrika'nın açmasını duyuruldu. Kanal, bu son platformdan önce 2010'da TRT Al-Arabiya'yı ve 2015'te TRT World'ü açmıştı, bu kanallar kıtadaki bazı ülkelerde erişime açılmış ve hali hazırda Arapça, İngilizce ve bir dereceye kadar Fransızca ve diğer yerel dillerde programlar yayınlamaktadır.

Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı'nın Mayıs 2022'de İstanbul'da 45 Afrika ülkesinden 80'den fazla gazetecinin, kıtadan diplomatların, sivil toplum kuruluşları, akademisyenler, kamu ve özel sektör başkanlarının katıldığı bir "Türkiye-Afrika medya zirvesi" düzenlemesi de aynı dinamik içindedir.

Türk akademik ve üniversite dünyası Afrika sorunundan yana değil, 3 Aralık 2008'de Ankara Üniversitesi Afrika Çalışmaları Araştırma ve Uygulama Merkezi (AÇAUM) adlı Afrika üzerine ilk analiz merkezi kuruldu. Merkeze göre, amaç Afrika kıtasını Türkiye'de tanıtmak, ona göre Türk toplumunun dikkatini Afrika'nın tarihine, coğrafyasına, kültürüne ve sorunlarına çekmek ve Afrika ülkelerinde Türkiye'yi tanıtmaktır.

⁵⁸ Türk Hava Yolları, Abidjan, Abuja, Addis Ababa, Akra, Antananarivo, Asmara, Bamako, Banjul, Batna, Cape Town, Cezayir, Cibuti, Cotonou, Dakar, Darüsselam, Douala, Durban, Encemine, Entebbe, Freetown, Hartum, Hurghada, İskenderiye, Johannesburg, Juba, Kahire, Kano, Kazablanka, Kigali, Kilimanjaro, Kinshasa, Konakri, Lagos, Libreville, Luanda, Lusaka, Malabo, Male, Maputo, Marakeş, Mogadishu, Mombasa, Moroni, Nairobi, Niamey, Nuakşot, Oran, Pointe-Noire, Port Harcourt, Port Louis, Port Sudan, Seyşeller, Şarm El Şeyh, Tilimsan, Trablus, Tunus, Vagadugu, Yaounde ve Zanzibar Afrika'daki uçuş noktalarıdır.

TURKISH AIRLINE, <https://www.turkishairlines.com/tr-int/ucus-noktalarimiz/> . (Erişim tarih: 28/05/2023).

Afrika Araştırmacıları Derneği (AFAM), Afrika Koordinasyon ve Eğitim Merkezi (AKEM) ve İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi (İNSAMER) gibi Afrika hakkında belgeler üreten ve Türk kamuoyunu Afrika kıtasına yönlendirmek amacıyla bağımsız laboratuvarlar da bulunmaktadır.

1.2.8. Kızılay Ve Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD)

Kızılay ve Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD), Afrika ülkelerinde faaliyet gösteren diğer iki yapıdır.

Türk Kızılay'ı, Türkiye içindeki geleneksel görevlerinin yanı sıra son 10 yılda 138 farklı ülkeye müdahalede bulundu. Genel olarak, doğal afetlerden etkilenen ülkelere ve acil insani yardıma ihtiyaç duyan diğer ülkelere destek sağlar. Çabalarını barınma, okullar, toplum merkezleri, ibadethaneler, kamu altyapısının inşası, geçim kaynaklarının sağlanması, sağlık, eğitim, sosyal yardım, tarım ve sulama gibi çeşitli alanlarda yoğunlaştırmaktadır. Kuruluşun yayınladığı 2021 faaliyet raporuna göre Uganda'da 30.000, Nijer'de 25.000, Çad'da 35.000 ve Senegal'de 10.000 kişi kıtadaki birçok projesinden faydalandı⁵⁹. Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Angola, Ruanda, Güney Afrika, Madagaskar, Güney Sudan, Sudan, Etiyopya, Somali ve Tanzanya gibi diğer ülkeler de projelerinden yararlandı.

Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, belirli doğal afetler vesilesiyle Afrika'ya müdahale etmektedir. Çoğunlukla Sağlık Bakanlığı, Türk Kızılay'ı ve TİKA gibi diğer yapıların çalışmalarını koordine eder ve destekler. Mart 2019'da Idai Kasırgası Mozambik'i vurduktan sonra AFAD, oraya 50 kişilik bir arama kurtarma ekibi gönderdi. Kuruluş ayrıca 110 çadır, 200 gıda kolisi, 825 sağlığa uygunluk kiti ve 109 kutu ilaç ve tıbbi üründen oluşan insani yardım bağışında bulundu⁶⁰.

1.3. Sonuç

Bu ilk bölümde, Türkiye'nin son yirmi beş yılda köklü değişimler geçirdiğini hatırlamak gerekir. İlk olarak dış politika açısından Türkiye, geçen milenyum sonuna kadar uluslararası sahnede destekleyici olan Batı bloğu karşısında özerkliğini ileri sürerken, ortaklarını çeşitlendirmesine izin veren bir tür değişiklik yaptı. Ardından, 1998'de 276 milyar ABD doları olan GSYH'yi 2021'de 806,8 milyar ABD dolarına çıkaran Türkiye, gerçek bir ekonomik mucizeye imza attı.

⁵⁹ TURKISH RED CRESCENT, 2021: 66-67.

⁶⁰ AFAD, 2019: 64-65.

Bu iki büyük değişikliğin birleşimi, Türkiye'nin kendisini mevcut uluslararası sahnede en önemli gelişmekte olan ülkelerden biri olarak konumlandırmasına olanak tanıyan anahtardır.

Afrika'da bu sürece Türk varlığının güçlenmesi ve çeşitlenmesi eşlik etti. Somut olarak Türkiye, Afrika devletleriyle ekonomik, siyasi, diplomatik, kültürel ve hatta askeri alanlarda çok yoğun ilişkiler geliştirmiştir. İnsanlık ve kardeşlik değerlerini ön plana çıkarırken özellikle insani, kültürel, dini ve eğitimsel çalgı aletlerine güvenerek bu bahsi kazanmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

REKABET İLE KARŞILAŞMAKTA OLAN TÜRKİYE

Türkiye'nin bugün Afrika'da sahip olduğu tüm siyasi, diplomatik, ekonomik ve güvenlik araçlarına bakıldığında etkisi ortadadır. Son yıllarda, bu etki giderek diğer aktörlerle rekabet dinamiğinin bir parçası haline geldi. Afrika'daki eski Fransız sömürgelerinde, Fransa Türkiye'nin en büyük rakibidir. İki ülke arasındaki Fransızca konuşulan ülkelerdeki rekabet, Fransa'nın yakın zamana kadar imtiyazlı bir ortak olduğu bu ülkelerde etkisini kaybetmesiyle daha da sertleşiyor. Sonuç olarak, Türkiye pozisyonunu güçlendirdikçe, Fransa geriliyor ve ret konusu oluyor.

Bu bulgu, kıtanın yakın geçmişiyle çelişen yeni bir durumdur. Bu bölüm boyunca bunu açıklamaya çalışacağız. O yüzden ilk olarak, Fransa'nın Afrika'daki gerilemesinin nedenlerini ve bağlamını tartışacağız (I). Ve son olarak, Türkiye'nin bu yeni koşullarda sahip olduğu avantajları, stratejileri ve zorlukları ele alınacaktır (II).

2.1. Fransa'nın Özel Durumu

2.1.1. Fransızca Konuşulan Afrika'da Fransa'nın Düşürülmesi

Son yirmi yılda Fransa'nın Afrika üzerindeki etkisinin önemli ölçüde azaldığı görüldü; Bu gözlem, eski sömürgeci ülkenin tarihi ortağı olmasına rağmen, Fransızca konuşulan Afrika'da daha da belirgindir. Bugün, Fransa'nın eski sömürgelerini ayrılmış alan olarak görebileceği dönemden çok uzaktayız.

Durumu değerlendirmek için iki özel alana odaklanmalıyız: siyasi-askeri etki ile ekonomik ve mali çıkarlar.

2.1.1.1. Siyasi ve Stratejik Bir Gerileme

Mart 2023'ün başlarında, Fransa Cumhurbaşkanı Emmanuel Macron, arka arkaya Gabon, Angola, Kongo-Brazzaville ve Demokratik Kongo Cumhuriyeti'ne götürülen dört günlük bir Orta Afrika turu yaptı. Fransız yetkililere göre bu turun amacı, Françafrique'nin sonunu teyit etmek ve Afrika ülkeleriyle ekonomik bağları güçlendirmektir. Bu tur, Fransa'nın eski sömürgelerinde diplomatik, siyasi ve ekonomik düzeylerde nüfuz kaybı şeklinde kendini gösteren stratejik bir gerileme bağlamında gerçekleşmektedir.

Şubat 2023'te, bu turdan birkaç gün önce, Fransız birlikleri, iki ülkeyi bağlayan askeri anlaşmanın Burkina Faso'u yetkilileri tarafından feshedilmesinin ardından Burkina Faso'yu terk etmek zorunda kaldı. Burkina Faso'dan birkaç ay önce, Fransız askerleri Orta Afrika

Cumhuriyeti'ni ve ardından Mali'yi çoktan terk etmişti ve burada yerlerini hemen Rus Wagner grubunun paralı askerleri aldı.

Ayrıca, iki eski Fransız kolonisinin ve Uluslararası Frankofoni Örgütü üyelerinin - Togo ve Gabon - İngiliz Milletler Topluluğu'na yakın zamanda katılması, Afrika devletlerinin Fransa'dan uzaklaşma arzusunun bir göstergesidir. Uluslararası Frankofoni Örgütü, eski kolonilerinde Fransa'nın hizmetinde olan güçlü bir yumuşak güç aracıdır. 1970 yılında resmi olarak kurumsallaşan OIF'nin "halklar, devletler ve Fransızca konuşan insanlar arasındaki ayrıcalıklı bağları" güçlendirmesi bekleniyor. Ama aslında, Fransa'nın eski sömürgeleri üzerindeki etkisini Fransız dili aracılığıyla gerçekleştirmesini sağlayan oldukça güçlü bir siyasi araçtır. Frankofoni, dillerini terk eden eski Fransız kolonilerinin kimliğinin Fransızca lehine dönüştüğü bir sürece katkı sağlamaktadır. Aynı zamanda Anglosakson dünyasını bloke etmek için Afrika'da bir jeopolitik araçtır. Ancak Haziran 2022'de, üyelerinden ikisi, Togo ve Gabon, 1949'da kurulan eski İngiliz toprakları federasyonu olan İngiliz Milletler Topluluğu'na katılmaya karar verdiler. Libreville ve Lomé, Frankofoni'den ayrılmasalar da, bu katılmalar aracılığıyla, çok güçlü bir siyasi hareket oluşturarak, Fransız yetkililere çok net bir mesaj gönderdiler: "Fransa artık eskisi kadar parlamıyor ve İngilizce konuşulan dünyaya açılmak istiyorlar". Bu konuda, Fildişili Sylvain Nguessan gibi bazı siyasi analistler "Fransızca konuşulan ülkelerde, kalkınmak için bir Anglosakson ülkesi olması gerektiğini söyleyen bir efsane" olduğunu açıkladı. 2009'da İngiliz Milletler Topluluğu'na geçişinden sonra hızlı bir ekonomik gelişme yaşayan Ruanda örneğine atıfta bulunarak, "Biraz havalanan Anglosakson ülkelerinin aksine, şimdiye kadar Fransızca konuşan hiçbir koloni gelişemedi" diye ekledi⁶¹.

Kamuoyu da özellikle Mali, Burkina Faso ve Nijer'deki Fransız askeri varlığına yılmaz bir şekilde karşıdır. Fransa'yı on yıldır kendi ülkelerinde ortalığı kasıp kavuran teröristlerle savaşmaktan başka bir gündemi olmamakla suçluyorlar. Böylece, Kasım 2021'de Burkina Faso'nun Kaya kentinde birkaç bin kişi, Fransız kuvvetlerinin Sahel'den çekilmesini talep etmek için "Fransız ordusu buradan defol" sloganıyla gösteri yaptı. Protestocular, büyük bir Fransız ordusu lojistik konvoyunun kasabalarından geçmesine karşı çıkmak için yola barikat kurdu. Nijer'deki Téra'da da aynı olaylara tanık olduk, gençler ve askerler arasında çıkan çatışmada 2 kişi öldü.

Ordusunun bu istenmeyen varlığının farkında olan Cumhurbaşkanı Emmanuel Macron, 27 Şubat 2023 Pazartesi günü Élysée'de Afrika politikasının yönelimlerinin sunumu

⁶¹ Geo.fr, [https://www.geo.fr/geopolitique/pourquoi-le-gabon-et-le-togo-pays-africains-francophones-veulent-rejoindre-le-commonwealth-210487#:~:text=Deux%20pays%20d'Afrique%20francophones,a%20aussi%20une%20port%C3%A9e%20politique,\(Erişim tarih: 21/06/2022\).](https://www.geo.fr/geopolitique/pourquoi-le-gabon-et-le-togo-pays-africains-francophones-veulent-rejoindre-le-commonwealth-210487#:~:text=Deux%20pays%20d'Afrique%20francophones,a%20aussi%20une%20port%C3%A9e%20politique,(Erişim tarih: 21/06/2022).)

sırasında, "Afrika'daki Fransız askeri üslerini okullara ve akademiye dönüştürme" arzusunu doğruladı⁶². Açıkçası, Fransa yakında Gabon, Senegal, Fildişi Sahili, Nijer ve Çad'da konuşlanmış birliklerinin çok büyük bir bölümünü geri çekecektir.

Nijer şu anda bir kez daha Fransız karşıtı gösterilere sahne oluyor. 30 Temmuz'da, seçilmiş Cumhurbaşkanı Mohamed Bazoum'u deviren askeri darbecileri desteklemek için Niamey'deki Fransız Büyükelçiliği önünde düzenlenen mitingde binlerce kişi gösteri yaptı. Protestocular Fransa karşıtı şarkılar söylediler ve Rus bayrakları salladılar. Önceki gün, bir grup Nijeryalı genç, darbeciler ile yaptıkları toplantıda, uluslararası medyaların ve yabancı askeri üslerin kapatılmasını talep etti. Bazı gözlemcilere göre, gençler Fransa'nın adını açıkça söylemeseler de, Fransız askeri üsleri ve medyalarını hedef aldıkları bir gerçektir.

28 Temmuz'da, darbecilerin lideri General Abdourahamane Tiani, ulusa hitaben yaptığı konuşmada, birkaç ay önce kendi topraklarındaki Fransız askeri operasyonlarına son veren iki ülke olan Mali ve Burkina Faso ile koordinasyon eksikliğini kınadı. Ağustos ayının başında, yeni askeri yetkililer Fransa ile "güvenlik ve savunma alanında işbirliği anlaşmalarını" bozdular.

Nijer Fransız askerlerinin topraklarından çekilmesini talep ederek Mali ve Burkina Faso'nun yolunu izleyebilir. Böyle bir senaryonun doğrulanması iki nedenle Fransa için kötü bir haber olacaktır. İlk olarak, Fransız ordusu Mali ve Burkina Faso'yu terk ettikten sonra askerlerini ve teçhizatını Nijer'e yeniden konuşlandırarak Sahel'de varlığını sürdürdü. Bu nedenle Nijer'in ayrılması, Fransa'nın bu bölgedeki varlığını Çad'daki askeri üslerine indirgeyecektir.

İkinci sebep, Fransız çok uluslu Orano (eski Areva) ülkede üç uranyum madeni işletiyor. Somaïr (Aïr Madencilik Şirketi) – %63,4'ü Orano'ya ve %36,66'sı SOPAMIN'e (Nijer Madencilik Mirası Şirketi) aittir – Arlit kasabası yakınlarında birkaç yatak işletmektedir. Cominak'ın (Akouta Mining Company) %59'u Orano'ya, %31'i SOPAMIN (Nijer)'e ve %10'u Enusa'ya (Enusa Industrias Avanzadas SA, İspanya) aittir. Ve %63,52'si Orano'ya, %33,35'i SOMAPIN ve Nijer Eyaleti'ne ve %3,13'ü KHNP'ye ait olan Imouraren projesi⁶³. Fransız askerlerinin ayrılması, Fransız şirketleri için bir güvenlik tehdidi olacaktır. Nijer'in kuzeyi, Quai d'Orsay (Fransa Dışişleri Bakanlığı) tarafından "kırmızı bölge" olarak sınıflandırılmıştır. Bölge eşkıyalık, terörizm, uyuşturucu ve göçmen kaçakçılığıyla doludur.

Bu sorunlar, darbecilerin yoğun baskısına rağmen Fransa'nın büyükelçisini ve askerlerini Nijer'den çekmeyi reddetmesini açıklıyor.

⁶² Emmanuel Macron, <https://www.youtube.com/watch?v=02udyEYnbsc&t=1319s> . (Erişim tarih: 27/03/2023) .

⁶³ Orano, <https://www.orano.group/fr/l-expertise-nucleaire/tour-des-implantations/mines-d-uranium/niger/sites-miniers> (Erisim tarih: 30/07/2023).

2.1.1.2. Ekonomik ve Finansal Bir Gerileme

Ekonomik düzeyde, Fransız çıkarları artık oldukça zıt hale geldi. Satış noktaları açısından, 1960 yılında Fransa, Afrika'daki pazar payının yaklaşık %30'una sahipti. Bu oran, bağımsızlıktan sonraki ilk çeşitlendirme aşaması nedeniyle otuz yılda yarıya indi ve 2000'li yılların başında sadece %15 idi⁶⁴. Ayrıca Fransa'nın Afrika kıtasında sahip olduğu nispi pazar payı 2000 ile 2020 yılları arasında %15'ten %7,5'e geriledi⁶⁵. Özellikle bu alanda 2022 Nisan ayında önemli bir adım atıldı. Afrika'nın en güçlü şirketlerinden biri olan Fransız şirketlerinden Bolloré Africa 25 konteyner limanı, üç demiryolu hattı, transit faaliyetler ve geniş bir antrepo ağı dâhil olmak üzere yaklaşık 42 limanın imtiyazına sahip olan Bolloré Africa Logistics, Afrika limanlarını İtalyan-İsviçre nakliye şirketi MSC'ye 5,7 milyar dolara sattı⁶⁶. Fransız şirketinin bu ayrışması, grubun İcra Kurulu Başkanı Vincent Bolloré'nin Batı Afrika'daki liman imtiyazlarına ilişkin bir soruşturmanın ardından Şubat 2021'de Paris mahkemesi önünde suçunu kabul etmesinden sonra geldi. Dava, 2010 cumhurbaşkanlığı seçimlerinde Togo Devlet Başkanı Faure Gnassingbé ve Gine Devlet Başkanı Alpha Condé'ye danışmanlık yapan Bolloré'nin kontrolündeki iletişim grubu Havas'a ilişkindir. Vincent Bolloré tarafından tespit edilen soruşturma sonuçlarına göre Havas, hizmetlerini Faure Gnassingbé ve Alpha Condé'ye eksik faturalandırmış ve karşılığında Konakri ve Lome konteyner terminallerini satın alarak diğer iki rakibe zarar vermiştir.

Bu gizli anlaşma nedeniyle Bolloré Africa Logistics, 2021'de Fransız mahkemelerine 12 milyon avro para cezası ödemek zorunda kaldı. Bu olay vesilesiyle Bolloré Africa Logistics'in Fransız Yolsuzlukla Mücadele Dairesi tarafından izlenmesine de karar verildi. Böylece Çin rekabeti ve yatırım sorunları ile karşı karşıya kaldığında, kıtadaki faaliyetlerini satmaktan başka seçeneği yoktu.

Ancak 2020'de Bolloré, Kamerun Devleti tarafından bu vesileyle oluşturulan Konteyner Terminal Kurulu lehine "Douala Özerk Limanı" imtiyazını kaybetmişti. 2004'ten beri Bolloré ve A.P. Møller-Mærsk'e ait olan bu altyapının durumu semboliktir. Ülkenin ana limanı olarak Kamerun, Çad ve Orta Afrika Cumhuriyeti'ne giren yüklerin %95'ini taşımaktadır. Bu nedenle, Douala Özerk Limanı'nın eski müdürü Emmanuel Etoundi Oyono'ya göre Bolloré'nin "ülkeyi felç etme" olasılığı vardı⁶⁷.

⁶⁴ Bansept ve Tenenbaum, n° 109, Ifri, mai 2022. s.16-17.

⁶⁵ Bansept ve Tenenbaum, 2022: 35.

⁶⁶ Ouest France, <https://www.ouest-france.fr/economie/entreprises/bolloré/le-groupe-bolloré-cede-ses-activites-de-logistique-en-afrique-a-l-armateur-msc-1ab091a0-b127-11ec-9e99-36695c34ef7c>, (Erisim tarih: 31/06/2022).

⁶⁷ Le Monde diplomatique, <https://www.monde-diplomatique.fr/2021/01/PIGEAUD/62633> . (Erişim tarih: 10 janvier 2023).

Finansal düzeyde, frangı bölgesi çerçevesinde Fransa'nın Afrika ülkeleri üzerindeki etkisi önemli ölçüde azalmaktadır. Fransa'nın, frangı bölgesine çevrilgenlik garantisi vermesi için aldığı mali riski nedeniyle, döviz rezervleri aracılığıyla izlemesine ve ölçmesine izin verme bahanesiyle, bu bölge ülkeleri, tüm resmi faaliyetlerini merkezileştirmek zorunda kaldılar ve karşılığında, bu döviz rezervinin bir yüzdesini Fransız Hazinesi nezdinde açılan bir operasyon hesabına yatırmak zorunda kaldılar.

Fransa ile WAMU "West African Monetary Union - BCEAO" arasındaki işbirliği anlaşmasının 3. maddesinde tanımlanan bu oran başlangıçta %100 iken, 1973'te %65'e düşürüldü ve 2005'te %50'ye düştü. Ekim 2020'de, BCEAO'nun döviz rezervlerinin bu merkezileştirilmesini ve döviz rezervlerinin Fransız Hazine hesabına transferini resmi olarak sona erdirmek için bir değişiklik imzalandı⁶⁸.

Yakın gelecekte, Fransa'nın etkisinin daha da zayıflamasına neden olabilecek başka bir büyük değişiklik planlanıyor, BCEAO ülkeleri "CFA frangı"ndan tüm ECOWAS Üye Devletleri için ortak bir para birimi olan "ECO"ya geçmek istiyor. Bu değişikliğin sonunda Fransa, Batı Afrika ekonomik ve parasal bölgesinin yönetim organlarından çekilmelidir.

Ayrıca Afrika'da ve Fransa'da, siyasi ve entelektüel çevrelerde, CFA frangının sona ermesini talep etmek için giderek daha fazla ses yükselmektedir.

Fransız medyaları da kıtadaki bazı ülkelerin hedefi konumunda, Fransa'nın yeni sömürge propagandasını ve yanlış bilgilerini yaymakla suçlamaktadır. "Le Monde Afrique" dergisi muhabiri Sophie Douce, "Liberation" dergisi muhabiri Agnès Faivre ile aynı zamanda 1 Nisan 2023 Cumartesi günü Burkina Faso'dan ihraç edildi. Bu sınır dışı edilmelerden önce, Burkina Fasolu yetkilileri 3 Aralık 2022'de RFI radyosunu kendi topraklarında yasaklamıştı. Nisan 2022'de, Burkina'dan birkaç ay önce Mali, Fransız medyası RFI ve France 24'ü de kalıcı olarak askıya aldı. Nijer'de Temmuz ayındaki darbenin ardından yeni askeri yetkililer ülke genelinde France 24 ve RFI sinyallerini kesme kararı aldılar.

⁶⁸ Batı Afrika Ekonomik ve Parasal Birliği - WAMU (Fransızca kısaltması UEMOA ile de bilinir), ECOWAS bünyesinde bir gümrük birliğini ve para birliğini paylaşan, çoğunluğu Fransızca konuşan sekiz devletten oluşan bir kuruluştur. 1994 yılında kurulan ve blokta İngilizce konuşan ekonomilerin (Nijerya ve Gana gibi) hakimiyetini dengelemeyi amaçlayan UEMOA'nın üyeleri (Bénin, Burkina Faso, Côte d'Ivoire, Guinée-Bissau, Mali, Niger, Sénégal et Togo) çoğunlukla Fransız Batı Afrika'sının eski bölgeleridir. Hepsinin kullandığı para birimi, euro'ya sabitlenmiş CFA frangıdır.

Batı Afrika Devletleri Merkez Bankası (BCEAO), Batı Afrika Ekonomik ve Parasal Birliği'ne (UEMOA) üye olan sekiz Batı Afrika ülkesini bir araya getiren uluslararası bir kamu kurumudur.

2.1.2. Fransa'nın Stratejik Gerilemesinin Nedenleri

2.1.2.1. Tarihsel Nedenler

Bugün Fransa ile eski kolonileri arasındaki ilişkileri karakterize eden zorluklar tamamen yeni değil. Sömürgecilik tek başına Fransa'nın Fransızca konuşulan ülkelerde nesnesi olduğu eleştiri ve reddin derecesini açıklayamasa bile, sömürge dönemine kadar uzanıyor.

Afrika devletlerinin bağımsızlığına kavuşturmasından bu yana, Fransa her zaman, bazen Afrika devlet başkanlarının suç ortaklığıyla, eski sömürgelerini neo-sömürge bir sistemde sürdürmek için çalıştı⁶⁹. Françafrique olarak bilinen bu sistem, Afrikalı liderlerin ve art arda gelen Fransız rejimlerinin, herhangi bir yasal denetimin dışında, yalnızca kişisel çıkarlarını savunmak amacıyla ayrıcalıklı ve kişiler arası bağlar oluşturup sürdürdükleri bir sistemdir⁷⁰. Hammadde yağmalama, yolsuzluk, kalkınma yardımlarını zimmetine geçirme, diktatörlükleri destekleme⁷¹, silah kaçakçılığı, askeri müdahaleler, darbeler, siyasi suikastlar ve paralı asker kullanımı yöntemlerine dayalı bir sistemdir. Yazarların ve gazetecilerin okült olarak tanımladıkları bu bağlantılar⁷², Fransa'nın Fransız Batı Afrika'sı (AOF) ve Fransız Ekvator Afrika'sı'nın (AEF) iki büyük sömürge federasyonunu istediği gibi manipüle edebilmek için mikro devletlere parçalanmasını organize ettiğinde, Afrika'nın Balkanlaştırılmasıyla doğdu.

Böylece, bu iki federasyonun toprakları 1960'ta bağımsızlığını kazandığında, Fransa, kişiliksiz ve karaktersiz ve her şeyden Fransa'yı seven ve tercih eden liderleri iktidara getirmek için elinden gelen her şey yaptı.⁷³ Bunların arasında, Fildişi Sahili'ndeki Félix Houphouët-Boigny, Senegal'deki Léopold Sedar Senghor, Gabon'daki Léon N'Ba veya şimdi Burkina Faso olan Yukarı Volta'daki Maurice Yaméogo en açıklayıcılarıydı.

Bu uysal liderlerin aksine, Fransa'nın yeni sömürgeciliğine karşı çıkan liderler, Kamerun'da Ruben Um Nyobe ve yurttaşı Félix-Roland Moumié gibi suikasta kurban gitti

⁶⁹ Félix Houphouët Boigny, Fransa'nın kıtadaki savaşlarını ve darbelerini yürütmek için güvendiği Afrikalı liderlerden biridir. Özellikle Nijerya ve Liberya iç savaşlarını ya da devrimci Thomas Sankara gibi bazı liderlerin Fransa tarafından organize edildiği ve Fildişi liderin önemli bir rol oynadığı siyasi suikastları hatırlatmalıdır. Bu konuyu daha iyi anlamak için bkz.

Vershave, 1998: 210.

⁷⁰ Smith ve Glaser, 1997: 52 ve 95.

⁷¹ Togo'da Fransa'nın 1963'te ilk cumhurbaşkanı Sylvanus Olympio'nun suikastına karıştığından şüpheleniliyor. Daha sonra Fransa, "yok edilemez Başkan-diktatör-general Gnassingbé Eyadema"nın koruyucusu oldu.

Vershave, 1998: 112.

⁷² Afrika kolonilerinin bağımsızlığına katılmasından bu yana, birbirini izleyen Fransız cumhurbaşkanları, birkaç Afrika devlet başkanıyla değişen derecelerde gizli ve belirsiz ilişkiler sürdürdüler.

Le Figaro, <https://www.lefigaro.fr/actualite-france/2011/09/13/01016-20110913ARTFIG00450-la-francafrique-mode-d-emploi-d-une-filiere-occulte.php>, (Erişim tarih: 12 Ekim 2022).

⁷³ Deltombe vd., 2016: 11.

veya zehirlendi ya da Gine'de Ahmed Sékou Touré gibi torpillendi ve taciz edildi ya da Togo'da Sylvanus Olympio gibi kanlı darbelerle devrildi.

Bu şekilde ve işbirliği bahanesiyle Fransa, ilgili ülkelerin liderlerini, yönetimini ve sayısız kaynaklarını kontrol altında tutmayı başardı.

Bu yeni sömürgeci hâkimiyet arzusu üç ana nedenden kaynaklanmaktadır:

Birincisi jeopolitik nedenler ve Fransa'nın gücünü ve hegemonyasını kanıtlama arzusudur. Unutulmamalıdır ki, Fransa için Afrika geniş bir siyasi-askeri manevra alanı, stratejik etki alanı, gücünü ve hegemonyasını ifade edebilecek bir yerdir. Kıtadaki birliklerinin yoğun konuşlandırılması sayesinde Fransa, her şeyden önce, BM Güvenlik Konseyi'nin daimi bir üyesi ve dolayısıyla Afrika'nın korucu olarak yerini haklı çıkarmaya çalışıyor. Aynı zamanda Afrika ülkeleri, güvenlik konseyi ve genel kuruldaki çeşitli oylamalarda onun gözündeki büyük bir oy deposudur, çünkü etkisi altındaki tüm ülkeler sistematik olarak onun direktiflerini harfiyen yerine getirerek arkasında sıraya giriyor. Aynı şekilde Fransa, "Afrika ülkelerini komünizme karşı korumak"la yükümlü Batı bloğunun ana ülkesiydi.

Diğer bir sebep ise kıtanın stratejik kaynakları ile ilgilidir; Fransa'nın orta bir güç olarak konumunu sürdürebilmesi için enerji konularında belirli bir özerkliğe sahip olması elzemdi ve bunun için Afrika devletlerinin petrol ve uranyumunun kontrolünü elinde tutmak için her şeyi yapmaya hazırды. Bu, Biafra, Nijerya ve Kongo Cumhuriyeti'ndeki iç savaşlara karışmasını açıklıyor. Toprağı altında ne petrol ne de uranyum olmasına rağmen, Total Energy, Orano eski Areva, EDF, CEA (Atomic Energy Commission) gibi şirketleriyle enerji ve nükleer alanlardaki Fransız gücünün kökenini kısmen açıklayan, Afrika'nın bu yeni sömürgeci hâkimiyetidir.

İkinci neden, söz konusu CFA frangı olan Fransa'nın ekonomik ve finansal çıkarları ve Afrikalı liderlerin Fransız şirketlerine sağladığı avantajlarla bağlantılıdır.

CFA Frangı - Afrika Finans Topluluğu - ile ilgili olarak, Afrika ülkeleri tarafından kullanılan ve Fransa ile ilgili Afrika ülkeleri arasında bağımsızlığa katılımdan sonra yapılan bir anlaşma ile çerçevelenen kolonizasyondan miras kalan para birimi olduğunu unutulmamalıdır.

"Frank Bölgesi" adı verilen tüm bu ülkeler, iki ayrı parasal bölgeye ayrılmıştır - Batı Afrika Para Birliği [UMOA] ve Orta Afrika Ekonomik ve Para Komisyonu [Cemac]⁷⁴ - artı

⁷⁴ Orta Afrika Ekonomik ve Parasal Topluluğu (CEMAC), 1994 yılında ortak bir para birimi olan CFA frangını paylaşan altı ülkenin (Kamerun, Orta Afrika Cumhuriyeti, Kongo Cumhuriyeti, Gabon, Ekvator Ginesi ve Çad) ekonomik entegrasyonunu desteklemek için kuruldu.

Komorlar Birliği, toplam on beş ülkeden Üç mekanizma aracılığıyla, bu “frank bölgesi” bugün Fransa'nın bu iki bölgenin para politikasını kontrol etmesini sağlayan ana sistemdir .

Birincisi, para birimini üreten Fransa'dır; o halde bu ülkelerde yapılan tüm parasal işlemleri ve tüm yabancı yatırımları bilir çünkü Frangı bölgesinin üç merkez bankası da dâhil olmak üzere tüm finans kuruluşlarının karar alma organlarında temsilcileri bulunmaktadır, üstelik bu ülkelerdeki bankalar Fransa Bankası denetimindedir.

İkincisi, yakın zamana kadar tarafları bağlayan anlaşma, ilgili Afrika ülkelerini tüm resmi döviz rezervlerini merkez bankalarında merkezileştirmeye ve karşılığında bu paranın bir yüzdesini - döviz cinsinden - Fransız Hazinesi nezdinde açılan bir operasyon hesabına yatırmak zorunda bırakmıştı. Bu da Fransa'nın CFA frangının çevrilgenlik için sağladığı garantinin karşılığıdır.

Fransa, bu CFA Frangı sistemiyle her yıl Afrikalılardan milyarlarca avro alıyor. Ve haklı olarak Fransa, bu Afrika sermayesini [yani Afrika merkez bankalarından Fransa Merkez Bankası'na aktarılan döviz rezervlerini] en iyi ücret oranlarına sahip finans kuruluşlarına yatırıyor. Bu şekilde faiz oranları kazanır. [Afrikalılara ait olan] bu mali çıkarları, faiziyle birlikte geri ödemek zorunda olan aynı Afrikalılara borç vermek için kullanıyor. Fransa'nın eski sömürgelerine yaptığı mali yardım olarak adlandırdığımız bu para aslında Afrikalıların parasıdır.

Kıtadaki Fransız şirketlerine gelince, Fransız etkisi altındaki ülkelerin kaynaklarına neredeyse sınırsız erişime sahipler ve aynı ülkeleri satış noktası olarak kullanıyorlar. Bunların arasında Auchan (süper marketlerin sahibi), Bolloré (liman terminallerinin ve ulaşım altyapısının sahibi), Castel (bira), Total Energy (hidrokarbonlar), Orano (Uranyum), Bouygues, Orange ve diğerleri bulunmaktadır.

Afrika'daki Fransız yeni-sömürgeciliğinin nihai nedeni, gizli anlaşma ve yolsuzluk parasının paylaşılmasıdır. Çok sayıda araştırma, Afrikalı ve Fransız liderler arasındaki kişilerarası ilişkinin, her iki tarafa da büyük fayda sağlayan geniş bir yolsuzluk ağına dayandığını göstermiştir. Afrikalı politikacılar -çoğunlukla gayrimeşru- kendi halklarının refahı hakkında endişelenmek yerine, ülkelerinin ekonomisini ve hammaddelerini yağmalama mantığının bir parçasıdır. Popüler olmayan ve genellikle kötü seçilmiş, şiddetli diktatörlükler dayatıyorlar, muhaliflerine suikast düzenlemek, insan haklarını ihlal etmek, seçimlere hile karıştırmak veya kamu fonlarını zimmete geçirmek gibi halkları üzerinde her türlü suiistimali uygularlar.

Fransa, bazen hayat sigortası olarak ordusunu bu diktatörlerin bazılarına gönderir, bu durumda ordunun görevi diktatörü ve onun popüler olmayan rejimini korumaktır⁷⁵. Bütün bunlar çoğunlukla, Fransız liderlere ilgili ülkenin kaynaklarının yağmalanmasına - ya madencilik ve petrol çıkarma komisyonları olarak ya da Afrikalı liderlerin hediye olarak sunduğu valizler dolusu banknotları olarak - fiilen katılma hakkı veren gizli bir savunma anlaşmasının imzalanmasından sonra olur⁷⁶. Eski Fransız İşbirliği Bakanı Jean-Marie Boekel'in Ocak 2008'de kınadığı bu plandır, ona göre, "bunlar başka bir zamanın uygulamaları, burada (Fransa'da) ve orada (Afrika'da) bazılarının genel çıkar ve kalkınmanın zararına yararlandıkları belirsiz ve kendini beğenmiş bir ilişki tarzıdır".

Bu nedenle Afrikalılar, askeri müdahaleler söz konusu olduğunda Fransa'dan şüphe duyuyorlar. Kanaat önderleri de dâhil olmak üzere bazı Afrikalılar bu tarihsel gerçeklik ile Fransa'nın terörle mücadele çerçevesinde Sahel'deki varlığı arasında bir bağlantıyı kurmaktadır. Fransa'nın terörle mücadeleden başka bir gündemi olduğundan şüpheleniyorlar⁷⁷.

Mali'nin kuzeyindeki Tuareg grupları konusunda Fransız ordusu ile Mali silahlı kuvvetleri arasında bir algı farklılığı ortaya çıkınca bu duygu Mali'de pekişti. Fransa AQMI ve Ansar-Dine gibi cihatçı gruplarla savaşmak için Azawad Ulusal Kurtuluş Hareketi de dâhil olmak üzere Tuareg gruplarıyla birlik olurken, Mali ordusu onları diğerleriyle aynı şekilde terörist olarak görüyordu⁷⁸. Bu nedenle Fransa, Ocak 2013 sonunda Kidal şehrini özgürleştirdikten sonra, Malili askerlerin bu şehre dönmesine karşı çıkan MNLA isyancılarının yanında yer aldı. Salif Keita ve Choguel Kokala Maïga gibi Malili şahsiyetlerin Fransa'ya yönelik sözlü saldırıları bu bağlamdadır⁷⁹. Bu inanç, askeri bir güç olan Fransa'nın cihatçı ordularının üstesinden gelme konusundaki acizliğini kabul etmekte zorlandıkları için, bazı Afrikalılar arasında daha da güçlüdür. Fransa'nın Sahel eyaletleri ve kaynakları üzerindeki boğucu ekonomik hâkimiyetini ve siyasi ve askeri kontrolünü haklı çıkarmak için teröristlerle "işbirliği" yaparak sorun çıkarmaya istekli olduğunu düşünüyorlar.

⁷⁵ Afrikalı tiranların siyasi partilerini finanse ederek, kamu parasını zimmete geçirerek veya kara para aklayarak efendilerine ve koruyucularına [Fransız liderler] iktidarda kalmaları ve kendilerini zenginleştirmeleri için yardım ettikleri de olur. Bu konuyu daha iyi anlamak için bkz. Verschave, 1998: 56.

⁷⁶ Goujon ve Roussin. 1997: 134.

⁷⁷ Noirot ve Tarrit. 2014: 130.

⁷⁸ Fransız müdahalesinden önce, "2012 Ocak ayının ortalarında, Ansar Eddine, Al- İslami Mağrip'te Kaide (AQIM) ve Batı Afrika'da Birlik ve Cihat Hareketi (MUJAO) radikal İslamcı silahlı gruplarla çalışan Azawad - Ulusal Kurtuluş Hareketi (MNLA) - adlı bir Tuareg hareketi, ülkenin kuzeyindeki hükümet güçlerine karşı bir dizi saldırı düzenledi . Bu konuyu daha iyi anlamak için bkz. Drain et Dubernet. 2022: 462.

⁷⁹ Europe 1, <https://www.europe1.fr/international/le-premier-ministre-malien-accuse-la-france-davoir-cherche-la-partition-du-mali-4092515> , (Erişim tarih. 02/04/2023).

2.1.2.2. Güncel Nedenler

Afrikalıların memnuniyetsizliğinin ikinci nedeni, Fransa'nın hem gerçeklerde hem de konuşmalarda birçok tutarsızlığıyla bağlantılıdır. Örneğin Birçok Afrikalı, Paul Biya, Denis Sassou N'Gessou veya Ali Bongo gibi otokratları Elysée'de ağırladığı ve hatta onları düzenli olarak ziyaret ettiği için Fransa Cumhurbaşkanı Emmanuel Macron'a kızgındır. Çünkü onlar için Fransa'nın insan hakları ülkesi olması ve ülkelerini yağmalayan, insanlarını katleden diktatörlerle işbirliği yapmaması gerekiyor.

Fransız yetkililer tarafından Gine'deki Alpha Condé'nin şiddetli bir şekilde kınanmasının ardından Fildişi Sahili'ndeki Alassane Ouattara'nın üçüncü başkanlık döneminin onaylanması da birçok genç Afrikalıyı hayal kırıklığına uğrattı. Benzer şekilde Emmanuel Macron da tüm zamanını Batı Afrika'da, özellikle Mali'de darbeleri kınayarak geçirirken, babasının savaşta ölmesinin ardından Çad'da Mahamat Idriss Déby'nin hanedan halefini desteklemekten çekinmedi. Sonuç olarak, Afrikalılar düzenli olarak Fransa'nın kendi ülkelerine karşı samimiyetsiz ve ikiyüzlü olduğunu işaret ediyor ve en ufak bir fırsatta, iyi niyetli, asil ve tarafsız olsalar bile Fransız yetkililerin girişimlerini kınamaktan çekinmiyorlar. Ukrayna ihtilafında şahit olduğumuz şey de budur. Birçok Afrikalı lider, Mali, Burkina Faso veya Demokratik Kongo Cumhuriyeti gibi bazı Afrika devletleri benzer bir durumla karşı karşıya kalırken ve gerekli desteğe hak kazanmaz iken Batılıların, özellikle de Fransızların Ukrayna'yı savunurken gösterdikleri cömertlik ve şevkle şaşkınlıklarını dile getirdiler. Nijerli yazar ve bağımsız gazeteci Seidik Abba'nın bu ifadesi, bu mantığın bir parçasıdır. «Bir Afrikalı olarak, Batılıların Ukrayna krizini çözmek için harekete geçtiğini gördüğümüzde ki burada bir Sahelli olarak konuşuyorum, bize araçlar sağlamak için Batı'nın peşinden koşarak harcadığımız onca zamanı düşünmeden edemiyoruz ve bize silahlarının olmadığını söylüyorlar, ayrıca Avrupa doktrini olmadığı için bize silah vermediklerini söylüyorlar. Bu sefer, Sahel'de ve dünyanın diğer bölgelerinde onları reddettiklerinde Ukrayna'ya silah vermek için doktrinlerini gözden geçirmeye karar verdiler.» diye konuştu⁸⁰.

Bu sayısız tutarsızlık Fransa'nın Afrika'daki güvenilirliğine büyük zarar verdi. Özellikle gençler çok sert davranıyorlar; pek çok kişi Fransa'nın kendi ülkelerine yönelik girişimlerinde hiçbir zaman samimi olmadığına inanıyor.

2.1.3. Afrika'daki Fransız Varlığına Karşı Çıkan Yeni Aktörler

Fransa'nın eski sömürgelerinde şimdiye kadar uygulamış olduğu uygulamalar ağza alınamayacak kadar fazladır. Bu nedenle Afrikalılar bu gerçekleri keşfettikçe Fransa'dan

⁸⁰ TV5 Monde, <https://information.tv5monde.com/afrique/comment-la-guerre-en-ukraine-eloigne-l-afrique-de-l-occident-489791>, (Erişim tarih: 24. 02. 2023).

şüphe duymaya başlarlar. Dakar'dan Bangui'ye, Ouagadougou ve Niamey üzerinden, Afrika'daki Fransız politikasının reddi şeklindeki bu güvensizlik sürekli artıyor. Birçok yazar ve gazeteciyi Afrika'da “Fransız karşıtı duygu”dan bahsetmeye iten şey budur. Fransa'ya yönelik bu kızgınlık, birkaç yıldır kıtadaki bazı Fikir Önderleri tarafından ve aynı zamanda bunu en sevdikleri argüman haline getiren Rusya ve Türkiye gibi diğer ülkeler tarafından körüklendi.

Bu çeşitli aktörler, geleneksel medyayı ve pek çok sosyal medyayı kullanarak, Fransa'ya Afrika'daki birçok suiistimali hatırlatmak ve Afrika halkının sorumluluklarını üstlenmeye teşvik etmek için ihbar, propaganda ve bir dereceye kadar dezenformasyon yapmaktadırlar.

2.1.3.1. İç Aktörler

Son yıllarda "Fransa, defol!" sloganı eski Fransız kolonilerinde yayılıyor. Protesto hareketleri sırasında Kıta gençleri, Afrika'daki Fransız varlığının sembollerine şiddetle saldırıyor. Çoğu, Afrika'daki Fransız varlığına karşı çıkan politikacılar, ekonomistler, sanatçılar ve kanaat önderleri tarafından yayılan bilgileri takip ettikleri sosyal medyaya çok bağlı genç insanlardır. Afrika'daki Fransız varlığına karşı çıkan Afrikalıların profili çok çeşitlidir.

Aralarında Fildişi Sahili eski cumhurbaşkanı Laurent Gbagbo, Mali başbakanı Choguel Kokalla Maïga veya Senegalli Ousmane SONKO gibi siyasetçiler vardır. Fransa'nın Afrika'ya verdiği zararı kınamak için kıtanın gençlerine şiddetli bir şekilde sesleniyorlar.

Milenyumun başından bu yana, Başkan Laurent Gbagbo, hiç şüphesiz Fransa'ya karşı en güçlü protestoya öncülük eden Afrikalıdır. Gbagbo, Kasım 2011'de Lahey'deki (Hollanda) Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin (ICC) gözaltı merkezinde insanlığa karşı suçlardan hapsedilmeden önce, Afrika'daki yeni sömürgeci uygulamalara kategorik muhalefetiyle biliniyordu. İktidara gelmesinden dört yıl sonra, 2004'te onu Fransa ile karşı karşıya getiren işte bu uzlaşmazlıktı. 2004'te Kasım ayında Fildişili ordusunun iki yıldır bir ayaklanma tarafından kontrol edilen ülkenin kuzeyinde bir saldırı başlatmasıyla başladı. Bu saldırı sırasında, paralı askerlerin önderliğindeki iki Fildişi ordusu uçağı, Bouaké'deki bir Fransız ordusu kampını bombalayarak 9 Fransız askerini ve bir Amerikalı sivil öldürdü. Misilleme olarak, Fransız ordusu Fildişili hava filosunu yok etti. Fransa'nın devirme girişiminden korkan Başkan Laurent Gbagbo'nun destekçileri Abidjan sokaklarına çağırdı. Dört gün boyunca Fransız ordusu, kurbanları çoğunlukla siviller, altmış ölü ve iki binden fazla yaralı olan gerçek bir askeri operasyon gerçekleştirdi. Fransız ordusu ile göstericiler arasındaki en önemli çatışmalar, Abidjan havaalanında, Fransız askeri üssü Port-Bouët'in önünde, Ébrié lagünü

boyunca uzanan köprüler seviyesinde ve Ivoire Oteli çevresinde meydana geldi. Bu çatışma sırasında Laurent Gbagbo'nun destekçileri özellikle ülkedeki Fransızlar ve Fransız çıkarlarını hedef aldılar; Bu dönemde Fildişi Sahili'nde "Fransız karşıtı duygulardan" söz edilmişti.

Daha sonra 2010 yılında Fildişi Sahili'nde ciddi bir seçim krizi patlak verdi. Cumhurbaşkanlığı seçiminin ikinci turunun sonunda, Anayasa Konseyi tarafından tanınan dönem iktidardaki olan Laurent Gbagbo ve Bağımsız Seçim Komisyonu ve uluslararası toplum tarafından tanınan Alassane Ouattara olmak üzere iki aday zafer ilan etti. İkisi de Fildişi Sahili'nin (Alassane Ouattara başkentteki bir otelde yabancı basın önünde ve Laurent Gbagbo ülkenin anayasa mahkemesi önünde) cumhurbaşkanı olarak yemin ettiler, böylece ülke ve ordu ikiye bölündü. Bir yanda hala Fildişi Sahili Ulusal Silahlı Kuvvetleri (FANCI) olarak adlandırılan sadık askerler, Başkan Laurent Gbagbo'ya sadık kaldılar, Öte yandan, Fildişi Sahili Cumhuriyet Kuvvetleri olarak yeniden adlandırılan isyancı Fildişi Sahili Kuvvetleri (FRCI), "yeni seçilen" Başkan Alassane Ouattara'ya sadık kaldı.

Bu bağlamda Fransa, Birleşmiş Milletler (BM) Güvenlik Konseyi Kararı 1975 ile Birleşmiş Milletler Fildişi Sahili Operasyonunu (UNOCI) resmi olarak desteklemek için "Licorne kuvveti" (yaklaşık 2.000 asker) aracılığıyla müdahale etti. Birkaç hafta süren çatışmalardan sonra Laurent Gbagbo, 11 Nisan 2011'de tutuklandı.

Ayrıca, 1975 sayılı kararın kabul edilmesinin Fransa'nın (BM Güvenlik Konseyi'nin daimi üyesi) inisiyatifinde olduğu ve UNOCI'nin misyonunun sivilleri korumak olduğu da unutulmamalıdır. Ancak Fransa imtiyazlarını aştı ve helikopterlerini FANCI'nin (Laurent Gbagbo'ya sadık) tanklarını ve bataryalarını imha etmeye yönlendirdi. Böylece Fransa, rakibini yenme fırsatını değerlendiren Alassane Ouattara'ya yardımcı oldu.

Ousmane Sonko'ya gelince, Ağustos 2024'te yapılması planlanan cumhurbaşkanlığı seçimleri için adaylığını resmileştirirken, "Fransa'nın, herhangi bir sömürgeye dayanmayan ve Avrupa'nın önde gelen ekonomik gücü olan Almanya'nın itibarına sahip olması gerektiğini" açıkladı. Ve "Fransa nihayet kendi ayakları üzerinde durma ve eski kolonilerinin kanını emmeyi bırakma onuruna sahip olmalı" düşüncesini vurgulayarak devam etti.

Sonko, Gbagbo ve Soguel Maiga'nın yanı sıra Çadlı rakip Succès MASRA da var. Fransa'nın varlığına karşı çıkan siyasetçiler arasında Çadlı muhalif Succès MASRA da var. Özellikle Fransız ordusunun Afrika ülkelerinde bulunmasına karşı çıkmasıyla tanınıyor. Fransız birliklerinin Nijer'den çekilmesinin ardından, "Fransa bir ülkeden diğerine geçerek Evsiz kalmamalı. Fransız kuvvetlerinin asıl evi burası, Paris'tir" diye söyledi.

Afrika'daki Fransız politikasına karşı protestocular arasında politikacıların yanı sıra başka profiller de bulunmaktadır. Bunların arasında Salif Keita gibi sanatçılar, Fransız-

Beninli Kemi SEBA, "Popüler ve Pan-Afrika Anti-Emperyalist Devrim Cephesi-Fransa Defol" yönetici olan Guy Marius Sagna, "Fransa'nın Afrika politikasına yönelik eleştirisi" nedeniyle Mart 2023'te Fransa'daki öğretmenlik görevinden 3 ay süreyle uzaklaştırılmış olan Fransız-Kamerunlu Franklin Nyamsi, Fransa İçişleri Bakanlığı tarafından nefret ve ırkçılığa başvurduğu için 29 Eylül 2021'de kapatılan bir örgüt olan Siyah Afrika Savunma Birliği Derneği (LDNA) başkanı Sylvain Afoua takma adı Egountchi Behanzin, Kamerunlu İsviçreli Nathalie YAMB veya Afrika'daki Fransız askeri üslerini eleştirdiği için Ekim 2022'de Fransa vizesi iptal edilen Nijerli Maikoul Zodi⁸¹ gibi etkileyiciler ve sivil toplum aktörleri de vardır⁸².

Bu Eylemciler, Williams Du Bois, Marcus Garvey, Edward W. Blyden, Georges Padmore ve Pixley Ka Isaka Seme gibi ırkçılık karşıtı Eylemcilerden ve hatta Gamal Abdel Nasser, Kwame Nkrumah, Modibo Keita, Jomo Kenyatta, Odinga Odinga, Julius Nyerere, Sékou Touré, Patrice Emery Lumumba ve Thomas Sankara gibi Afrikalı ilerici liderlerden ilham almaktadır.

Afrika kıtasının tam bağımsızlığını destekleyen ve dünyanın neresinde olurlarsa olsunlar, etnik kökenleri, dini eğilimleri veya fiziksel görünüşleri ne olursa olsun Afrikalılar ile Afrika kökenli insanlar arasında dayanışmayı teşvik eden bir siyasi ideolojiyi savunuyorlar. Onlara Pan-Afrikanistler denir ve görüşü aynı zamanda sosyal, ekonomik, kültürel ve politiktir.

Söylemleri ağırlıklı olarak Afrikalıların kıtada ve diasporada özgürleşmesi ve birleşmesi için verilen mücadeleye odaklanıyor. Nihai hedefleri, Afrika'nın tüm uluslarının ve halklarının bütünleşmiş bir siyasi örgütünün yaratılmasıdır.

Pan-Afrikanistlerin bu son nesli, özellikle Fransızca konuşan Afrikalı genç insanlar arasında geniş bir izleyici kitlesine sahip oldukları sosyal medyada sahnelenen konuşmalarının şiddeti, şok edici sözleri ve sert eylemleriyle özellikle ünlüdür. Bugün mücadeleleri, emperyalizme, CFA frangı, Afrika'daki Fransız askeri üsleri ve Afrika devletlerinin yozlaşmasına karşı mücadele gibi belirli temalara odaklanıyor.

Bu çerçevede, 19 Ağustos 2017'de Dakar, Senegal'de, 2015'ten beri "Urgences Panafricaine" adlı STK'nın başkanı olan Kemi Seba, Fransızca konuşan Afrika ülkelerini etkileyen parasal egemenliğin eksikliğini protesto etmek için Françafrique'ye karşı bir miting sırasında televizyon kameralarının önünde 5000 CFA banknotu yaktı. Bu protestonun

⁸¹ Le Monde, https://www.lemonde.fr/afrique/article/2022/10/21/la-france-annule-le-visa-du-nigerien-maikoul-zodi-connu-pour-ses-critiques-des-bases-militaires-occidentales_6146753_3212.html, (Erişim tarih : 21. 10. 2022).

⁸² Institut Montaigne, <https://www.institutmontaigne.org/expressions/le-sentiment-anti-francais-en-afrique-de-louest-reflet-de-la-confrontation-autoritaire-contre>, (Erişim tarih: 04. 01. 2023).

ardından "kamu düzenine ciddi bir tehdit" olmakla suçlandıktan sonra kısa bir süre gözaltına alındı ve ardından Senegal'den Fransa'ya sınır dışı edildi⁸³.

Nathalie Yamb'e gelince, Ekim 2022'den beri Fransa topraklarından yasaklandı. Fransız hükümeti, diğer şeylerin yanı sıra, Ekim 2019'da Soçi Rusya'da düzenlenen Rusya-Afrika zirvesinde ifade ettiği Fransız karşıtı tutumlarından dolayı onu suçluyor. "Biz (Afrikalılar), Paris'in Afrikalı uşaklarının suç ortaklığıyla "Eko" adı altında sürdürmek istediği ve Afrika'nın herhangi bir sanayileşmesine izin vermeyen CFA frangından çıkmak istiyoruz". Sonra "Biz (Afrikalılar), sahte savunma anlaşmaları kisvesi altında yalnızca kaynaklarımızın yağmalanmasına, isyanların sürdürülmesine, teröristlerin eğitilmesine ve devletlerimizin başındaki diktatörlerin bakımına izin vermeye hizmet eden askeri üslerin dağıtılmasını istiyoruz" diye ekledi⁸⁴.

Kasım 2019'da internette yayınlanan bir videoda Salif Keita, terörle mücadele kapsamında o sırada Mali'de bulunan Fransa'ya, ordusu aracılığıyla, şiddetli bir şekilde sözlü olarak saldırdı. Salif Keita'ya göre bir "çocuk" olan Emmanuel Macron'un tabi olduğu Başkan İbrahim Boubacar Keita'yı sorgulamadan önce Paris'i terörü desteklemekle suçladı⁸⁵.

Bu kanaat önderlerinden bazıları, RFI radyo, TV5, France 24 ve hatta Jeune Afrique gibi Afrika'da yayın yapan Fransız medyalarına karşı mücadeleyi açıkça teşvik etmektedir.

Ayrıca Fransızların Afrika'daki politikasına karşı sosyal medyada yürütülen bu kitlesel kampanya, konunun tüm Afrika kıtasına yayılmasında belirleyici oldu. Eskiden bu konu sadece Fransızca konuşanları ilgilendirirken, artık İngilizce konuşanlar da dâhil olmak üzere tüm Afrikalı Eylemciler tarafından çekinmeden gündeme getiriliyor.

Nijeryalı yazar Chimamanda Ngozi Adichie, Ocak 2018'de Paris'teki "Nuit des Idées'in" üçüncü baskısında onur konuğu olduğunda, Fransa'nın Fransızca konuşulan Afrika üzerinde sahip olmaya devam ettiği kültürel gücü "sağlıksız" olarak nitelendirdi.

Mayıs 2022'de Güney Afrika'da ilk kez birkaç yüz kişi, Fransızların Afrika kıtasına müdahalesini kınamak için Pretoria'daki Fransız Büyükelçiliği önünde toplandı. Bu gösteri, "Ekonomik Özgürlük Savaşçıları" partisinin lideri Julius Malema tarafından düzenlendi. Yüzlerce kişi Batı emperyalizmine karşı mücadele bayrağı altında Fransız karşıtı sloganlar taşıyan pankartlar açtı. "Afrika'daki soykırımdan Fransa sorumludur", "Batı Afrika bir Fransız

⁸³ Jeune Afrique, <https://www.jeuneafrique.com/901800/societe/senegal-kemi-seba-trente-heures-de-retention-et-une-nouvelle-expulsion/>, (Erişim tarih : 25 février 2020).

⁸⁴ Nathalie Yamb. <https://www.youtube.com/watch?v=4JO2uzrUec4>, (Erişim tarih: 02/04/2023).

⁸⁵ Salif Keita. <https://www.youtube.com/watch?v=u7EiBsBH8b8>, (Erişim tarih : 16 novembre 2022).

sömürgesi değildir", "Fransa'nın zenginliği Afrikalıların sırtında" ve hatta "Fransa dışarıda" diye gösteriyordular⁸⁶.

Bu Eylemciler, Afrika'daki Fransız politikasına karşı direniş mesajlarını genel olarak milyonlarca takipçinin bir araya geldiği sosyal medyalar üzerinden yayıyor. Bu tercih, 362 milyon İnternet kullanıcısı ve 140 milyon sosyal medya kullanıcısının (çoğunlukla gençler), yani nüfusun %10'unun bulunduğu kıtada İnternet'in önemli bir bilgi kaynağı haline gelmesi açısından oldukça etkilidir.

Tablo 2.1 Fransız karşıtı olarak kabul edilen etkili kanaat önderlerinin farklı sosyal medyalarla takipçi sayısı.

Önder	Facebook	Twitter	İnstagram	Youtube	Tik tok
Ousmane Sonko	889 k	705 k	262 k	-	30.6 k
Kemi Seba	1.1 m	160 k	244 k	209 k	7.6 k
Nathalie Yamb	519 k	274 k	60 k	256 k	72.3 k
Salif Keita	417 k	51 k	21 k	69.8 k	-
Guy Marius Sagna	61 k	1.3 k	-	-	99.6 k
Franklin Nyamsi	192 k	150 k	3 k	225 k	723
Egountchi Behanzin takma adı Sylvain Afoua	278 k	9 k	-	-	-
Maikoul Zodi	4.7 k	3.7 k	-	-	-
Succès MASRA	290 k	93,5 k	532		

Kaynak: Tablo, yazar tarafından ilgili önderlerin sosyal medyadaki resmi hesaplarından elde edilen verilerden oluşturulmuştur (Nisan 2023).

2.1.3.2. Dış Aktörler

Afrika'nın Fransızca konuşulan ülkelerinde, Fransa'ya kızgın olanlar sadece Eylemciler değil. Onların yanında Afrikalıların eski sömürgeci güce olan güvensizliğinden yararlanarak hesaplarını açan ve piyonlarını ilerleten ülkeler vardır. Bunlar arasında Rusya açık ara en yılmaz olanıdır. Son yıllarda Fransızca konuşulan bazı Afrika ülkelerinde Rusya ile Fransa arasında bir nevi soğuk savaşa tanık oluyoruz. Moskova, Afrika ülkelerinin ayrıcalıklı bir ortağı olarak tarihi konumu için Fransa'ya meydan okumaya giderek daha kararlı görünüyor. Ruslar ve Fransızlar arasındaki bu çatışma, özellikle güvensizlik nedeniyle zayıflamış ve kendi savunmasını sağlayabilecek kapasiteye sahip olmayan ülkelerde daha şiddetlidir. Orta Afrika Cumhuriyeti'nde, Mali'de ve Burkina Faso'da tanık olduğumuz şey budur; devletlerin isyan ve teröristler karşısında yok gibi görünüyor. Üç vakanın her birinde senaryo aynı, askeri kapasiteleri büyük ölçüde yetersiz ve uygun olmayan, yozlaşmış yönetimleri, kamu hizmetleri neredeyse hiç olmayan başarısız devletler, isyancıların ve

⁸⁶ The Africa report, <https://www.theafricareport.com/208491/south-africa-malema-orchestrates-anti-french-resentment-outside-the-sahel/>, (Erişim tarih: 27. 05. 2022).

cihatçıların saldırısından bunalan başarısız devletler, batmaktan kaçınmak için her zaman olduğu gibi eski sömürge gücü olan Fransa'ya başvuruyor.

Bu güvenlik sorunları, Mart 2013'te Orta Afrika Cumhuriyeti'nde, Mart 2012, Ağustos 2020 ve Mayıs 2021'de Mali'de ve Ocak ve Eylül 2022'de Burkina Faso'da tanık olduğumuz gibi, bazen askeri darbeler de dâhil olmak üzere ciddi siyasi krizlere neden oluyor. Fransa, Aralık 2013'te Sangaris Operasyonu ile Orta Afrika Cumhuriyeti'ne, Ocak 2013'te Serval Operasyonu ile Mali'ye ve Ağustos 2014'te Barkhane Operasyonu ile Sahel'in tamamına bu zor koşullar altında müdahale etti. Yapılan çabalara ve muazzam fedakârlıklara rağmen [9 yıl içinde Sahel bölgesinde 58 asker öldü] Afrikalılar, yukarıdaki nedenlerden dolayı ötürü Fransa'nın desteğinden büyük ölçüde memnun olmadılar⁸⁷.

Çoğu zaman Rusya Federasyonu, bazen sosyal medyalara ve Eylemci gruplarına dayanarak, Fransa'nın imajını lekelemek için bu Fransız karşıtı kızgınlıklardan yararlanır⁸⁸. Bunun için Moskova'nın güvenlik tehditlerine yanıt vermek ve gerekirse propaganda yapmak için bir şekilde kullandığı Wagner grubu gibi müthiş bir aracı var. Wagner grubu, Kremlin'in silahlı kanadı olmanın yanı sıra, Fransa'nın Afrika'daki imajından, itibarından ve çıkarından geriye kalanları da ortadan kaldırmaya her zamankinden daha karardır. 2018'den itibaren paralı askerleri, Fransızca konuşulan Afrika'da, özellikle Orta Afrika Cumhuriyeti'nde ortaya çıkıyor. O yıl, rejimini devirmeye kararlı isyancı ordularının saldırısıyla karşı karşıya kalan ve Sangaris Operasyonu aracılığıyla Fransız askeri desteğinin yetersizliği göz önüne alındığında, Orta Afrika Cumhuriyeti Devlet Başkanı Faustin-Archange Touadéra, Rus askeri işbirliğine başvurmak zorunda kaldı. Moskova ona silah ve aynı zamanda Wagner grubundan paralı askerler sağlamayı taahhüt etti. Grup, o tarihten bu yana Orta Afrika ordusu askerlerini eğitmek, hükümet başkanını ve üyelerini korumak, isyancılarla savaşmak ve ülkenin elmas bölgelerini korumaktan sorumludur. Aralık 2021'den bu yana çok sayıda soruşturma, Wagner'in paralı askerlerinin Mali'de etkili bir şekilde konuşlandırıldığını ortaya çıkardı, ancak Mali hükümeti bunu reddederken, her seferinde Rusya ile "Devletten Devlete ortaklık" çağrıştırıyor. Aralık 2022'deki Amerika Birleşik Devletleri-Afrika zirvesinin oturum aralarında Gana Devlet Başkanı Nana Akufo-Addo, Wagner'in Burkina Faso'daki varlığını ortaya çıkardı, ancak Burkina Fasolu hükümeti tarafından yine reddedildi. Yine de Yevgueni Prigojine'nin paralı askerleri, Fransızca konuşulan Afrika'ya giderek daha fazla ilgi duyuyor ve özellikle son yıllarda, karadaki savaş ve koruma eylemlerine gerçek bir enformasyon

⁸⁷ BMF TV, https://www.bfmtv.com/politique/fin-de-l-operation-barkhane-qui-sont-les-58-soldats-francais-morts-au-sahel-depuis-2013_AV-202202170484.html, (Erişim tarih: 17/02/2022).

⁸⁸ Radio France, <https://www.radiofrance.fr/franceculture/podcasts/les-enjeux-des-reseaux-sociaux/en-afrique-de-l-ouest-influenceurs-anti-france-mais-pro-kremlin-1067921> (Erişim tarih: 23. 01. 2023).

savaşı eşlik etmektedir. Bu bilgi savaşında Wagner, düşmanı Fransa'ya zarar vermek için yoğun bir şekilde dezenformasyon ve propaganda kullanmaktadır. Böylelikle Mayıs 2021'de Orta Afrika Cumhuriyeti'nin başkenti Bangui stadyumunda Wagner, en az 20.000 seyirci huzurunda, ulusal dil olan Sango'da seslendirilen ve ülkeye yaptığı müdahaleden ilham alan "Türist" filminin ön izlemesini yaptı. Ayrıca, Nisan 2022'de, Gossi (kuzey Mali'de) askeri üssünü yerel silahlı kuvvetlere (FAMa) iade ettikten birkaç saat sonra, Fransız ordusu, Rus paralı askerlerinin olası bir saldırı sahnelenmesi konusunda yerel güçlere destek videosuyla alarm verdi. Rus paralı askerleri, cesetleri olay yerine gömerek, Fransız askerlerini ayrılmadan önce bir toplu mezar bırakmakla suçlamak istemiştir.

Ardından Aralık 2022'de Wagner, Fransa'nın Afrikalıların yemeklerini yemeye gelen bir fare olarak temsil edildiği bir video yayınladı. Ve Ocak 2023'te, başka bir videoda Wagner, Afrika'yı geri alma sözü veren Emmanuel Macron'a yer verdi. Bu dileği gerçekleştirmek için "Macron'un iblisleri" olduklarını gururla iddia eden bir zombi ordusu harekete geçmektedir. Bu iki videonun her birinin sonunda, Wagner'in paralı askerleri, Fransa tarafından ezilen bu halkların yardımına silah ve cephane sağlayarak gelmektedir.

Böylece Rusya, sosyal medyalar ve Afrika medyasındaki bu yoğun faaliyetlerin yardımıyla kıtadaki Fransız çıkarlarını istikrarsızlaştırmaya çalışıyor. Bazıları bir bilgi savaşı derler. Bununla birlikte, bu Rus aktivizminin etkisini, bazı Afrikalıların Fransa'ya karşı açık düşmanlığında ölçmek zordur. Yine de, son zamanlarda Afrika'daki sosyal medyada Fransa'ya karşı gerçek bir linç olayına tanık olduk. Sosyal medyada yaygın olarak paylaşılan söylentiler ve diğer yanlış bilgiler, Fransa'nın yalnızca Afrika'nın maden kaynaklarıyla ilgilendiğini gösteriyor.

2.2. Türkiye ve Rekabet

2.2.1. Türkiye'nin Stratejik Avantajları

Fransızca konuşulan Afrika'da her şey Fransa'nın sorumluluğuna işaret ederken, Türkiye'nin Afrika ülkeleriyle yaklaşmasını daha da kolaylaştıran birçok stratejik avantajlar var.

Bunlar arasında ilk olarak Türk devletinin kıta Müslümanlarına olan yakınlığını hatırlatmak için kullandığı İslam dini var. Üstelik özellikle son zamanlarda, ülkenin stratejik coğrafi konumu önemli olduğunu fark ettik; Rus ve Ukrayna tahıllarının Afrika'ya taşınmasında iki önemli kanal olan Boğaziçi ve Çanakkale boğazlarının sahibi olması, Türkiye'nin kendisini hem Ukrayna savaşında arabulucu hem de Afrika ülkelerinin koruyucusu olarak sunmasını sağlamıştır. Son olarak, Fransa'ninkinden farklı olarak sömürge

ve neo-sömürge dinamiklerinin bir parçası olmayan Afrika'nın belirli bölgeleriyle olan yakın geçmişi de onun lehinedir.

2.2.1.1. Müslüman Dini Kimlik

Müslüman bir ülke olarak Türkiye'nin Fransızca konuşulan Afrika'daki Müslüman topluluklarla çok güçlü bağları var. İslam'ın kaynağı etrafındaki bu kardeşlik biçimi, AKP rejimi tarafından başlangıçta « Hizmet »'in eğitim hareketini ve Afrika'daki yayılmasını desteklemek için bir varlık olarak yeniden canlandırıldı. Aralık 2013'teki yolsuzluk soruşturmalarının ardından AKP et Hizmet arasındaki ilk kopuştan bu yana, Türk yetkililer artık Müslümanlığı uluslararası sahnede Türk kimliğini tanıtmak için bir unsur olarak kullanıyor. Bir yandan Türk liderler, birçok Müslüman topluluğun yaşadığı Fransızca konuşan Afrika ile Türkiye arasındaki dini yakınlığı konuşmalarında sürekli olarak hatırlatmaktadır. Afrika'da İslam'a en yüksek oranda bağlı olan eski Fransız kolonileri (toplam nüfusun yüzdesi olarak), toplam nüfusun yarısından fazlasının Müslüman olduğunu iddia ettiği Moritanya, Nijer, Senegal, Gine, Burkina Faso ve Çad'dır. Nitekim Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, Ocak 2013'te Senegal'e yaptığı ziyarette, "1915'te Çanakkale Boğazı'nda sömürgeci olan Fransa için Osmanlı İmparatorluğu'na karşı savaşan Senegalli tüfekçilerin ezan sesini duyunca namaz kılmak için silahlarını bırakıp Osmanlı kardeşlerine karşı savaşmayı reddettiğini" hatırlattı⁸⁹.

Öte yandan, kıtada camilerin inşası ve yenilenmesi için vakıflar ve diğer hayır kurumları yoğun bir şekilde yatırım yapmaktadır. Gana'nın Akra kentinde Aziz Mahmut Hüdayi Cemaati tarafından yaptırılan Furkan Doğan Camii, Gine'nin Konakri kentindeki Abdülhamid Han Camii'nin İsmailağa Cemaati tarafından inşası, Mali'nin Bamako şehrinde Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yaptırılan Eyüp Sultan Camii, Somali'deki Türk Büyükelçiliği külliyesi ve eğitim ve araştırma amaçlı olan hastane kompleksi içinde inşa edilen camiler bu mantığın parçasıdır.

Ayrıca, bu ortak dini kimlik sayesinde Afrikalılar, Arap-Müslüman dünyasının köle ticaretinde Osmanlı İmparatorluğu'nun oynadığı rolden dolayı Türkiye'yi pek suçlamamaktadır. Bu köle kaçakçılığı, on üç yüzyıldan fazla bir süredir kesintisiz olarak öldürülen, hadım edilen veya köleleştirilen on yedi milyon kurbanla ilgiliydi. Mali'de, Côte-de-l'Or ve Ouidah'ta (şimdiki Gana ve Benin), Habeşistan'da, Kongo Havzalarında, Cayor'da (şimdiki Senegal) ve Nubia'da baskın tutsaklar, Tekne ile Mağrip, Mısır, Zanzibar veya Arap Yarımadası üzerinden geçerek çölü yürümek zorunda kaldılar. Coğrafyacı, kâşif ve etnolog

⁸⁹ Dünya.com, <https://www.dunya.com/gundem/senegal039le-is-konseyi-kuracagiz-haberi-197331>, (Erişim tarih : 02. 01. 2023).

Philipp Paulitsche'nin Tidiane N'Diaye tarafından aktarılan şu notunda da görüldüğü gibi, bu köle ticaretinin koşulları özellikle korkunçtu: "[Erkekler için] güney Etiyopya'da bir halk olan Gallas tarafından hadım etme, testislerin çıkarılmasıyla on ila on beş yaşındaki erkek çocuklara uygulanmakta; yarayı tereyağı ile iyileştirmektedir... Yolculuğun yorgunluğu ve kötü bakım yüzünden %70 ila %80'i ölmektedir⁹⁰".

N'Diaye "Erkek çocuklar hadım edilirken haremli siyah kadınlar doldururdu" diye bildiriyor. Ona göre, « Çok genç yaşta, en fazla yedi ila on yaşlarında satın alınan siyah köleler, kendilerine ayrılan birliğin büyük bölümünü oluşturmaktaydı. Gelecekteki bu cariyeler veya padişahların veya diğer vezirlerin hizmetkârları, özel haremlere katılmadan önce onları eğitmekle yükümlü kadınların sahip olduğu ve "büyük harem" adı verilen yerlere yerleştirilmekteydi. Eğitimleri yeteneklerine dayalıydı. En güzellere zevk ve faydanın tüm becerileri öğretilirken, cazibeden yoksun, çobanlar ve "tüm esnaflardan hizmetçiler" kitlesine katılmaktaydı. "Kadın-nesne" haline getirilen bu kadınlar, amaçlanan erkeğin tüm zevklerini tatmin edecek şekilde eğitmek üzere görüntülerine göre seçiliyordular. Bu tebaa eğitimlerinin ardından padişah hareminden, bayram günü annelerin köle verdiği aile oğullarına kadar her türlü hareme konulabilirdi ».

Yazarın aktardığı Anti-Slavery Reporter'in bir raporuna göre, "Konstantinopolis'te her saygın erkeğin birçok siyah cariyesi vardı. Ancak, melez görmek son derece nadirdi, çünkü bu ilişkilerden doğan çocuklar genellikle çocuk katilinin kurbanları oluyordu. Siyah kadınlar sistematik olarak kürtaj edildi veya çocukları köleleştirildi ve erkeklere gelince, çoğunlukla hadım oldular. Bazen yanlışlıkla doğan çocuklar Arap cariyeler tarafından öldürülmekteydi."

Dolayısıyla siyahların Arap-Müslüman dünyasında kayda değer bir soy bırakmaması başlıca bu sebeplerdendir.

Ayrıca Osmanlı ordusunda Türkler, Araplar, Ermeniler, Persler ve Süryanilerin yanı sıra çok sayıda siyahi de vardı. 1717'de Macaristan'a gönderilen ilk Osmanlı ordusunda [toplam 105.000 kişiden] süvariler için 10.000 Afrikalı, 4.000 Etiyopyalı, 10.000 Mısırlı, yani Afrika kıtasından 24.000 kişi vardı; Piyade için [toplam 251.000 kişiden] 20.000 Afrikalı, 16.000 Etiyopyalı, 4.000 Mısırlı yani 40.000 Afrika oğulları veya Afrikalıların torunları vardı . Aynı yıl Venediklilere karşı gönderilen ikinci Osmanlı ordusunda, [toplam 62.000 kişiden] süvariler için 6.000 Afrikalı, 5.000 Etiyopyalı, 7.000 Mısırlı yani 18.000 Afrikalı vardı; Piyade için [toplam 116.100 kişiden] 1.000 Afrikalı, 2.000 Etiyopyalı, 18.000 Mısırlı yani 21.000 Afrikalı vardı. İki cephe için seferber edilen birlikler arasında Afrika kıtasından toplam 103 bin asker bulunuyordu. Bununla birlikte, bu insanların çoğunun serbest bırakılan

⁹⁰ N'Diaye. 2008: 235.

köleler veya onları satamayan tüccarlar tarafından terk edilen köleler olduğu ve Osmanlı ordusu içinde ücret, kanton, tayın ve giyim konusunda Türk meslektaşlarıyla tamamen aynı durumda oldukları belirtilmelidir⁹¹.

16 Aralık 1889'da Sultan II. Abdülhamid, Osmanlı egemenliği tüm topraklarda köle ticaretini ve sakatlamayı yasaklayan bir ferman imzaladı. Ancak bu tarihten önce Osmanlı burjuvazisi, çoğu çok eşli olan haremelerini ve eşlerini denetlemek için Mısır'da Afrikalı hadımlar aramaktaydı.

Bugün Afrika'daki köle ticaretinde önce Arapların ardından Osmanlıların faaliyetinden, en azından transatlantik köle ticaretindeki kadar yeterince bahsedilmemektedir. Tidiane N'Diaye'ye, Afrika Müslümanları ile onların eski cellatları arasında bir tür din kardeşliği, bu soykırımı örtbas etme ortak arzusu olduğunu söylene-tiren de budur.

Tablo 2.2 Fransızca konuşan Afrika devletlerinin İslam'a bağlı olanların payına göre sıralaması (nüfus yüzdesi).

Rütbe	Ülke	(Nüfus yüzdesi)
1	Moritanya	99
2	Nijer	98.3
3	Senegal	96
4	Mali	94
5	Gine	84.6
6	Burkina Faso	62.7
7	Çad	55.1
8	Fildişi Kıyıları	37
9	Benin	24
10	Kamerun	19
11	Togo	14
12	Gabon	12.2
13	Orta Afrika Cumhuriyeti	9

Kaynak: Tablo, yazar tarafından Atlasocio'nun resmi internet sitesinden elde edilen verilerden oluşturulmuştur, (Erişim tarih: 20. 02. 2023), <https://atlasocio.com/classements/religions/islam/classement-etats-par-adherents-islam-pourcentage-afrique.php>.

2.2.1.2. Coğrafi Avantajlar

Türkiye, dünya deniz ticaretinin dört önemli denizi ile çevrili olması avantajına sahiptir. Ülkenin kuzeyinde Karadeniz, batısında Ege Denizi, güneybatıda Akdeniz'in doğu

⁹¹ N'Diaye, 2008: 198.

kısmı (Levanten Havzası) ve ülkenin Avrupa kısmını (Doğu Trakya) ve Asya kısmını (Anadolu) ayıran Marmara Denizi var.

Bu ayrıcalıklı konum, Türkiye'yi, Montrö Sözleşmesi'nin 2. maddesi uyarınca, Ege Denizi ve Marmara Denizi üzerinden Akdeniz'i Karadeniz'e bağlayan İstanbul ve Çanakkale boğazlarının ana denetleyicisi yapmaktadır. Bu avantaj, Ukrayna'nın Şubat 2022'de Rusya tarafından işgal edilmesinden sonra önemini gösterdi. Rus savaş gemileri hemen Ukrayna limanlarını abluka altına alarak milyonlarca ton gübre, ayçiçeği, mısır, buğday ve arpanın Ukrayna limanlarından çıkışını engelledi. Bu durumla karşı karşıya kalan Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri António Guterres, Afrika'da büyük kıtlık riskine karşı alarm verdi. İşte bu koşullar altında Türkiye, Birleşmiş Milletler ile birlikte, Ukrayna tahıllarının İstanbul Boğazı'nda kontrol altında olmak üzere, Afrika ülkeleri de dâhil olmak üzere alıcılarına ihracına izin verilmesi için müzakereleri başlattı. Bu süreç, 18 Mart 2023'te birkaç ay daha yenilenen bir anlaşmanın 22 Temmuz 2022'de imzalanmasıyla sonuçlandı. Nitekim Cumhurbaşkanı Erdoğan, Temmuz 2022 sonunda İstanbul'da BM Genel Sekreteri António Guterres'in huzurunda Ukrayna tahıllarının taşınmasına ilişkin anlaşmanın imza töreninde, Türkiye'nin üstleneceği rolün önemini büyük bir gururla hatırlattı. Ona göre varılan mutabakatla, Afrika'dan Orta Doğu'ya, Amerika'dan Asya'ya dünyadaki milyarlarca insanı bekleyen açlık tehlikesinin önünün alınmasına katkı sağladılar.⁹²

Bu anlaşmanın Afrika ülkeleri açısından stratejik önemi göz önüne alındığında [Afrika'da tüketilen buğdayın %80'i Rusya ve Ukrayna'dan ithal edilmektedir. Ayçiçeği, gübre ve benzin gibi diğer ürünler de söz konusudur], Türkiye'nin çabaları kıtanın liderleri tarafından büyük takdirle karşılanmaktadır.

2.2.1.3. Tarihsel Derinlik

Hamit Bozarslan'ın aktardığı Baron du Mons Piers'e (1553) göre, "Türkler kimseyi turkuaz modasında yaşamaya zorlamadığı için herkesin kendi hukukuna göre yaşamasına izin verilmiştir. Türkü her zaman azametli tutan da budur çünkü herhangi bir memleketi fethetse kendisine itaat edilmesi yeter, haraç alınca canlar umurunda olmaz." Bu iddia, bugün hala Türklerin dünyanın geri kalanıyla ilgili ruh halini, yani mirasçıları oldukları Osmanlı İmparatorluğu'nun, o zamanki yapısının karmaşıklığına rağmen, bir sömürge imparatorluğu olarak kabul edilmediğini mükemmel bir şekilde açıklamaktadır. 17. Yüzyılın başında en yüksek noktasında üç kıta ve dört deniz üzerinde yer alan Osmanlı toprakları [Cezayir, Gürcistan, Çerkesya, Kırım, Eflak veya Boğdan gibi naiplikler tarafından yönetilen veya vasal

⁹² <https://www.youtube.com/watch?v=QVRfZGuwxA>, (Erişim tarih: 22. 07. 2022).

devletlere ek olarak] münhasıran olmasa da önemli ölçüde özellikle şunları içerir: Bosna (1462), Arnavutluk (1477-1479), Suriye, Mısır (1516-1518), Rodos (1522), Macaristan (1526), Bağdat (1534), Aden (1539), Kıbrıs (1570- 1571), ve Tunus (1574).⁹³

Yüzyıllarca süren bu genişleme, Türk halkının -o zamanki Osmanlıların- Türkiye'nin şimdi geri dönüş yapmaya çalıştığı uzak topraklarla bağ kurması için bir fırsattı. Bunu yapmak için, Türk liderler bir yandan ve bu her vesileyle, Osmanlı İmparatorluğu topraklarını işgal ettiğinde Türklerin tavrını hatırlatmaktadır. Türk makamları, Avrupa ülkelerinden farklı olarak, imparatorluk çerçevesinde Türklerin toprakları işgalinin kolonizasyon çerçevesinde yapılmadığını hatırlamaktan hoşlanıyor. Kanıt olarak, imparatorluk tebaasına herhangi bir dil, din veya herhangi bir yaşam tarzı dayatmadı; Türklerin düşüncesi daha da ileri gidiyor. Onlara göre, Osmanlı İmparatorluğu, Kuzey Afrika, Balkanlar ve Orta Doğu'daki topraklarını elinden aldığı için sömürgeleştirmenin bile kurbanıdır. Almanya ile birlikte aldığı yenilginin ardından bölünüp işgal edildiği için de bir kurbandır.

2018 yılının başında Cezayir ziyareti sırasında Cezayirli bir gazetecinin sorusuna Cumhurbaşkanı Tayyip Erdoğan'ın verdiği cevap bu ruh halini gözler önüne sermektedir. Türklerin burayı (Cezayir) işgal edip etmediği sorulduğunda, Türk Cumhurbaşkanı, "Olsaydı, siz (gazeteci) bu soruyu bana Fransızca değil Türkçe sorardınız" yanıtını verdi.

Öte yandan Türk hükümdarları, Türk liderler, bu halklara Türk halkıyla ortak tarihlerini hatırlatmak istercesine, Osmanlı'nın bu topraklardaki kalıntılarını restore etmek için koşuşturuyorlar.

Böylece TİKA - Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı, Port Sudan'daki Sevakın Adası'nda Hanefi ve Şafi camilerinin bulunduğu külliye ek olarak, 1821 yılında inşa edilen ve gümrük işlemlerinin Osmanlı İmparatorluğu döneminde yapıldığı tarihi binayı da 2017 yılı sonunda restore etti. Bu ada, yüzyıllarca Osmanlı İmparatorluğu'nun ayrılmaz bir parçası olduğu için Türkiye için büyük tarihi öneme sahip, ticari ve ekonomik önemi nedeniyle Osmanlılar için "Afrika'ya açılan kapı" idi.

2.2.2. Rekabet Karşısında Türk Stratejileri

Türkiye'nin son yirmi beş yılda Afrika sahnesinde kendine açtığı yer göz önüne alındığında, ülkenin iyi tanımlanmış stratejilerle konsolide etmeye çalıştığı bir Türk modelini çağrıştırmak mümkündür.

Anın zorluklarının farkında olan Türkiye, hiçbir şeyi şansa bırakıyor gibi görünmüyor; stratejilerini bir yandan konumlarını pekiştirmek, diğer yandan Fransa gibi rakiplerini

⁹³ Bozarslan, 2021: 59 – 60.

zayıflatmak için çok akıllıca kullanıyor. Başka bir deyişle, bu farklı stratejiler basit bir mantığın, Afrika kıtasında daha fazla görünürlük arayışının parçasıdır.

Bunu yapmak için Ankara, bu ortaklarla gerçek bir cazibe operasyonu yürütüyor ve diplomatik araç olarak dernekler ve vakıflar dâhil özel aktörleri kullanmaktan veya Batı emperyalizmine ve neo-sömürgeciliğe geçişe saldırarak neo-Üçüncü Dünyacı söylemleri taşımaktan veya kendi siyasi ve ekonomik modelini daha da öne çıkarmaktan çekinmiyor.

2.2.2.1. Özel Aktörlerin Kullanımı

Türkiye'nin Afrika'daki başarısının anahtarlarından biri, ülkenin ticari ve sosyal konular arasında kurabildiği sentezde yatmaktadır. Afrika'ya müdahale eden veya iş yapan çoğu iş adamının amacı sadece maddi kazanç değildir. Ticari, sınai, tarım, eğitim, liman gibi çeşitli faaliyetlerine bir inanç ve bir ideoloji eşlik etmektedir. “Anadolu Kaplanları” olarak adlandırılan bu işadamları, Konya, Denizli, Çorum, Aksaray, Gaziantep gibi muhafazakâr Anadolu illerinin küçük veya orta ölçekli işletmelerinin başıdır. Mütevazı ve pratik Türk ailelerinden gelen bu yeni patronlar, inançlarını ve kültürlerini iş sahasına taşıyorlar, böylece kapitalizmi, sosyal muhafazakârlığı ve Müslümanlığı birbirine karıştırıyorlar. Çoğu MÜSİAD (Müstakil Sanayici ve İş Adamları Derneği) ve TUSKON (Türkiye İşadamları Ve Sanayiciler Konfederasyonu) gibi iş derneklerinde bulunmaktadır. Bazıları 15 Temmuz 2016 darbe girişimi öncesinde “Hizmet” hareketiyle bağlantılıydı.⁹⁴

Bu hareket, Amerika Birleşik Devletleri'nde ikamet eden Türk imam Fethullah Gülen liderliğindeki “nurculuk”tan kaynaklanan kültürler arası ve dinler arası bir yapıdır. 1990'larda büyük ölçüde gelişti ve diğerleri arasında yerel dernekler, işadamları, okullar (özellikle dershaneler, orta ve yükseköğrenim yarışmaları için özel ders veya hazırlık sağlayan özel okullar), basın yayınevleri, radyo istasyonları, bankalardan oluşan bir ağdan oluşuyor. Bu organizasyonun üyeleri sadece mesleki faaliyetleri ile birleşmiş değiller, bir ideoloji ve köklü inançlar temelinde hareket ediyorlar. Diğer İslami dini hareketlerin aksine, « Hizmet » hareket para ve sermaye ile çok serbest bir ilişki sürdürüyorlar, ılımlı bir Sünni İslam'ı savunurlar ve Nakşibendiye sufi tarikatının ilkelerini takip ederler.

« Hizmet » hareketin ideolojisi, bir vektör olarak ibadet yerleri yerine okulların olduğu bir maneviyatı savunan bir Kürt neo-Sufi olan Said Nursî'nin (1878-1960) teolojik çalışmalarından esinlenmiştir. « Hizmet » hareketi aynı zamanda üyelerinin insanlığın "hizmetinde" sosyal bağlılığını teşvik eder, dolayısıyla "Hizmet" adı verilmektedir.

⁹⁴ Toguslu, 2015: 73-91.

2000'lerde, yeni satış noktaları arayışında olan hareket, Afrika'ya doğru ilerledi ve özellikle özel okulların oluşturulması ve idaresinde yoğun bir şekilde yer aldı.

Ancak Temmuz 2016'daki darbe girişiminden bu yana, tıpkı Türkiye'de olduğu gibi, Afrika'da da “Hizmet” hareketinin varlığı büyük ölçüde azaldı. Özellikle 2017 yılında, 2016 darbe girişimi davasıyla ilgili soruşturmanın ardından mahkeme, TUSKON'un (Türkiye İşadamları Ve Sanayiciler Konfederasyonu) kapatılmasına karar vermiş ve İstanbul Cumhuriyet savcısı, TUSKON Başkanı Rızanur Meral, TUSKON Genel Sekreteri Mustafa Muhammet Günay ve daha birçok iş adamı hakkında ağır hapis cezaları istemiştir.

Ancak, Türk özel aktörlerinin Afrika kıtasındaki rolü hala geçerliliğini koruyor. Afrika'da faaliyet gösteren ve büyük sözleşmeler yürüten Türk şirketlerinin sahibi, Türkiye Cumhurbaşkanı'na ve Adalet ve Kalkınma Partisi'ne yakın işadamların elindedir. Bunların arasında en bilinenleri, inşaat, madencilik, tarım, sıhhi tesisat, nakliye ve liman tesislerinin işletilmesi alanlarında faaliyet gösteren Albayrak grubu, Summa inşaat, Limak Holding ve Tosyalı Holding'dir. Cumhurbaşkanı Erdoğan, bu yatırımcıların Türkiye'nin gururu olduğunu sık sık hatırlatmaktan hoşlanıyor; ona göre “Türkiye vatansever Anadolu Kaplanlarının omuzlarında büyüyor”.

2.2.2.2. Neo-Üçüncü Dünyacı

Retorik, Türkiye'nin Afrika stratejisinin bir diğer önemli unsurudur. Daha önce de uzun uzadıya belirttiğimiz gibi, uluslararası düzende eşitsizlik konularının eksikliği yoktur. Sömürgecilikten neo-sömürgeleşmeye, dünyanın farklı bölgeleri arasındaki birçok sosyal ve ekonomik eşitsizliğin içinden geçerek, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ndeki "veto hakkı" sorununun adaletsizliğini unutmayan Türkiye, liderleri aracılığıyla - Rusya, Çin veya Hindistan gibi diğer ülkeler - Batılı ülkelerin açgözlülüğünü, ikiye bölünmüşlüğü ve kaprislerini şiddetle kınamaya her zaman hazırdır. Türkiye'nin Afrika ülkelerinde yürüttüğü söylem, her yönüyle ilerici liderlerin ve diğer Afrikalı milliyetçilerin söylemlerine benziyor. Fransa ile arasındaki rekabette Türkiye, Üçüncü Dünya'nın yeni lideri olarak ortaya çıkıyor ve Türk liderler, Afrikalıların uzun süredir devam eden taleplerini sahiplenerek bu pozisyonu tam olarak üstleniyorlar. Türkiye kardeşlik, dayanışma ve eşitlik gibi değerleri vurgularken söylemini Devletlerin içişlerine karışmama, halkların kendi kaderini tayin hakkı, ekonomik ve mali egemenlik, emperyalizme ve neo-sömürgeciliğe karşı mücadele, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi başta olmak üzere tüm devletlerarasında eşitlik hatta Batı ve Fransız kibrinin sonu 'oluşur. Sonuç olarak Türkiye, uzun süredir Batılı ülkelerin kurbanı olan bir

Afrika'da, baskıcı Batılı ülkelere karşı mazlum ülkelerin savunucusu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu stratejide Türk yetkililer arasında en şiddetli şekilde eleştireni ve dolayısıyla en etkili Cumhurbaşkanı'dır. 2021'de Türkiye devlet başkanı, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin beş daimi üyesine karşı gerçek bir iddianame niteliğindeki "Daha Adil Bir Dünya Mümkün" adlı bir kitap yayınladı. Kitabın adından da anlaşılacağı gibi Cumhurbaşkanı Erdoğan, iki bölüme ayrılmış 211 sayfa boyunca veto hakkının adaletsizliğini ve bunun sonucunda uluslararası sahnede yarattığı birçok eşitsizliği ayrıntılı bir şekilde anlatmaktadır. Ona göre "Kıta olarak bakıldığında Güvenlik Konseyi'nin mevcut asli üyeleri Asya, Avrupa ve Amerika kıtalarındandır. Dini gruplar açısından konseyin daimi üyeleri ağırlıklı olarak Hristiyan'dır... Köken açısından Araplar, Türkler, Hintli, Endonezyalı ve Afrikalı gibi dünyanın önde gelen milletlerinin Konsey'de hiçbir temsili bulunmamaktadır". Erdoğan dünyanın beşten büyük olduğunu düşünür... "8 milyar insanın kaderi hesap dahi vermeyen beş ülkenin insafına, hırsına, çıkarlarına ve kaprislerine terk edilemez". Dolayısıyla ona göre "bu durum ne adildir ne de sürdürülebilir"⁹⁵.

Cumhurbaşkanı, aynı şekilde dört yıl önce Aralık 2017'de Sudan Hartum Üniversitesi tarafından düzenlenen bir törenle fahri hukuk doktorası aldığı sırada, Afrika kıtasının kurbanı olduğu yeni sömürgeciliği şiddetle kınadı. "Kan kokusu almış köpek balığından daha tehlikelisi petrol kokusu almış emperyalisttir" açıklaması özellikle öğrencilerin ve törende hazır bulunan Sudanlı yetkililerin dikkatini çekti. Kendi ifadesiyle, "Batıların umursadığı tek şey elmadır, altındır ve petroldür... Onların derdi demokrasi, hukuk ya da adalet değil; insan, tabiat ya da çevre de değildir. Onların derdi paradır, çıkardır, kârdır"⁹⁶.

Eylül 2022'de Fransa Cumhuriyeti Avrupa ve Dışişleri Bakanı Catherine Colonna ile düzenlediği ortak basın toplantısında Türkiye Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu da benzer söylemlerden bahsetmişti. "Türkiye şu anda Afrika'da çok popüler [çünkü ona göre] Türkiye Afrika'da ya da başka bir yerlerde kolonyalist, sömürgeci ya da neo-sömürgeci yaklaşımlarla... gitmiyor, tam tersine eşit ortak görüyoruz" diye hatırlattı. "Türkiye her Afrika ülkelerinde seviliyor çünkü Türkiye onlara aynı göz hizasında bakıyor, aynı samimi dille konuşuyor, eşit ortak gibi görüyor, tepeden bakmıyoruz" dedi.⁹⁷

Böylece Fransa'nın Afrika politikasına karşı duyulan öfke ve hatta isyan ortamında bu tür konuşmalar yapmak, Türkiye'nin kötü Fransız karşısında zayıfların koruyucusu gibi görünmesine neden oluyor. Afrikalı genç nüfusun bir kısmı için Recep Tayyip Erdoğan, Batılı

⁹⁵ Erdoğan, 2021: 7.

⁹⁶ AK Parti, https://www.youtube.com/watch?v=sNWR6V_nv9Y&t=1182s, (Erişim tarih: 20. 02. 2022).

⁹⁷ Mevlüt Çavuşoğlu, <https://www.youtube.com/watch?v=nnjG4UgzHZQ>, (Erişim tarih: 05. 09. 2022).

ülkelerin diktalarına boyun eğmeyen bir liderdir. Adaletsizliğe, emperyalizme ve yeni sömürgeciliğe karşı mücadelenin her zamankinden daha fazla savunucusu olarak karşımıza çıkıyor.

2.2.2.3. İyi Niyet Kanıtı

Afrikalıların Türkiye'ye yönelik algısı, ülkenin kıtada oluşturduğu imaj ve itibarın belirtisidir. Afrikalılar açısından Türk yaklaşımını karakterize eden şey, iyiyi yapma arzusudur. Türkiye, neredeyse yirmi beş yılda Afrika kıtasının karşı karşıya olduğu pek çok sorunun çözümüne katkıda bulunma isteğini çok somut bir şekilde göstermeyi başardı.

Öncelikle ticari düzeyde, Türk ürünleri şu anda Afrikalı tüketiciler arasında genellikle dayanıklı kaliteleri ve uygun fiyatları nedeniyle çok iyi bir üne sahiptir. Bu özellik Türkiye'yi çok üreten, ucuz ama kalitesiz Çin ile Afrika'ya daha dayanıklı, kaliteli ama genellikle pahalı ürünler ihraç eden Batı ülkeleri arasında konumlandırmaktadır. Bu nedenle birçok Afrikalı tüccar, Türkiye'de "Çin fiyatlarına Avrupa ürünleri" bulunduğunu düşünüyor.

O halde Afrika'da faaliyet gösteren Türk firmalarının çeşitli alanlarda çok verimli oldukları bilinmektedir. Örneğin Gine'de, "Agence ecofin" tarafından bildirilen Dünya Bankası ve S&P Global Market Intelligence sıralamasına göre, Albayrak'ın bir iştiraki olan Türk şirketi Alport, 2022'de Konakri özerk limanını Dünya Bankası sıralamasına göre Afrika'da 8. sıraya ve Batı Afrika'da birinci sıraya yükseltmeyi başardı⁹⁸. Bu takdisi gerçekleştirmek için Albayrak şirketinin liderleri büyük bir irade göstermiştir. Alport Konakri Genel Müdürü Mustafa Levent Adalı, 2023 Mart ayı başında ekonomi gazetesi Afrimag'a verdiği bir röportajda, şirketinin Konakri özerk limanına yaptığı değişikliğe dönmüştü. Ona göre "çalışma aletlerini sağlamlaştırarak ve 1955'ten kalma platformları değiştirerek sayfayı çevirmek" gerekiyordu. Şirket ayrıca "liman geçiş maliyetini azaltmak için Konakri Limanı'na gece ve gündüz 24 saat çalışma fırsatı sunan 320 aydınlatma direği kurdu". Şirket, Konakri Limanı'nı açmak ve karayolu trafiğinin daha iyi akışkanlığını sağlamak için, Gine Hükûmetinin talebi üzerine, "Bu faaliyet başka bir yabancı şirketin sorumluluğunda iki yıl boyunca gerçekleştirilemediğine rağmen", bir delici yol ve bir kamyon park yeri inşaat projesini entegre etmeyi kabul etti. Ve son olarak, onlarca yıldır Konakri limanına gelmeyen Malilileri çekmek için Alport Konakri, "ağır yük araçları için park yeri sağlanması; buğday, pamuk ve diğer malları depolamak için depolar; Malili nakliyeciler için 70 yatak ve diğer tüm olanaklarla donatılmış bir pansiyon inşaatı" gibi diğer faaliyetleri başlattı. Adalı 'ye göre, bu değişiklikler Konakri limanının "gemilerin limanda bekleme süresini (12 günden) büyük

⁹⁸ Agence Ecofin, <https://www.agenceecofin.com/actualites/0306-98358-classement-des-ports-a-conteneurs-les-plus-performants-en-afrique-en-2021-banque-mondiale-et-s-p>, (Erişim tarihi: 03. 06. 2022).

ölçüde sıfıra indirmesine, kara operasyonlarının hızını üç katına çıkarın ve 40.000 tonluk gemileri on beş günden daha kısa sürede (40 gün yerine) boşaltmasına olanak sağlamıştır⁹⁹.

Aralık 2017'de Senegal Cumhurbaşkanı Macky Sall, Uluslararası Havaalanı Blaise Diagne'nin kesinleşmesini sağlayan, Abdou Diouf Uluslararası Konferans Merkezi'ni (CICAD), Diamniadio'daki Radisson oteli inşa eden ve Arena Kulesi çalışmaları yapan Summa şirketinin Genel Müdürü Selim Bora'yı "Ulusal Aslan Nişanı Komutanı Madalyası" ile ödüllendirdi. 2016 yılında, bu durumdaki Blaise Diagne Uluslararası Havalimanı (AIBD) projesi, şu anda sermayesinin %66'sına sahip olduğu Türk konsorsiyumu Summa ve Limak Holding tarafından devralındı. Bu havaalanının durumu semboliktir çünkü Summa grubunun patronu Selim Bora'ya göre, "Bu sitede çalışmaya başlayan Suudi grup Bin Ladin, projenin %60'ını tamamlamak için sekiz yıl sürdü ama yerine gelen Summa ve Limak'ın her şeyi tamamlaması sadece sekiz ay sürdü". 2023'te daha iyi olan Blaise Diagne Uluslararası Havalimanı (AIBD), Uluslararası Havaalanı Konseyi'nin (ACI) ASQ (Havaalanı Hizmet Kalitesi) programı tarafından çeşitli kategorilerde hizmet kalitesi açısından Afrika'nın en iyi havalimanı seçildi. Blaise Diagne Uluslararası Havalimanı, sıralamaya göre büyüklüğüne göre en iyi havalimanı (2-5 milyonluk), en keyifli havalimanı (restoranlar, mağazalar, eğlence yerler) ve bekleme süresini keyifli ve konforlu hale getirme çabaları olmak üzere üç kategoride öne çıkmakta ve en temiz havalimanıdır.

Bora, Türk şirketlerinin sırrının "özveri" olduğuna inanmaktadır. Şirketi Summa'nın özellikle "projelerinin her birine odaklandığını ve tüm zamanını ve enerjisini onlara adadığını" açıklamaktadır. İnşaat sektörü profesyonelleri derneğinin başkan yardımcısı olarak kendisine göre "Türk inşaat sektörü çok verimlidir".

Son olarak Selim Bora, verimlilik için "Zamanlama çok önemli, çünkü [ona göre] Afrika kıtasında üç-dört yıl süren projeler tasarlama can sıkıcı bir alışkanlık var. ...uluslararası standartlara saygı göstererek Türk firmaları bu alışkanlığı değiştirdi".¹⁰⁰ Yani ciddiyet ve iyi niyet açısından Türk şirketleri, Fransız şirketlerinin Afrikalıları alıştırdığı yaklaşımın aksine Afrika kıtasına yeni bir dinamik göstermeye çalışıyor. Örneğin, 2010 yılında Kamerun'da Sivil Toplum Kuruluşu olan Toplu Çıkarları Savunma Vatandaş Derneği, Bolloré grubunun bir yan kuruluşu olan demiryolu şirketi Camrail'in yaptıklarını şiddetle eleştirdi. Camrail'i yeterince yatırım yapmamakla ve özellikle kârsız olduğu düşünülen yolcu taşımacılığının bakımını ve gelişimini ihmal etmekle suçladı. Ayrıca, sivil toplum kuruluşları, sendikalar ve

⁹⁹ Afrimag.net, <https://afrimag.net/entretien-mustafa-levent-adali-directeur-general-dalport-conakry/>, (Erişim tarihi: 02. 04. 2023).

¹⁰⁰ Jeune Afrique, <https://www.jeuneafrique.com/mag/1062354/economie/selim-bora-summa-du-senegal-au-rwanda-nous-allons-partout-ou-lon-nous-invite/>, (Erişim tarihi: 14. 09. 2022).

medya, Fransız şirketleri tarafından yönetilen çeşitli şirketlerin çalışanlarının zorlu yaşam ve çalışma koşullarından sık sık söz etmekteydi. 21 Ekim 2016'da bir Camrail treni bu koşullar altında raydan çıkarak 79 yolcuyu öldürdü ve 551 kişiyi yaraladı. Uzmanlar, felaketin hatalı bir fren sistemi ve aşırı yüklenmeden kaynaklandığını ortaya çıkardılar. 2018'in sonunda, yargılama sonunda Camrail, inkârlarına rağmen "cezai sorumlu" kabul edildi. Bolloré şirketinin imajını zedeleyen bu olay, Fransız şirketlerinin Afrika'daki ciddiyetsizliğini ve kötü niyetini de ortaya koydu. Şubat 2023'te Cumhurbaşkanı Emmanuel Macron, kendisi "Bugün hala Afrika olduğu için daha kaliteli işler üretmeyen çok sayıda Fransız şirketi olduğunu" kabul etti.

Ayrıca Somali, kıtanın sorunlarının çözümüne katkıda bulunma arzusuyla Türkiye'nin kendisini en çok örneklediği Afrika ülkesidir.

Araştırmacı Serhat Orakçı'nın "Somali'de Devletin Çöküşü" olarak adlandırdığı Aralık 1992'deki Türk askeri müdahalesi, bugün Afrika'da bulunan Türkiye imajının inşasında çok önemli bir adımdı. Bu müdahale, çok endişe verici insani ve askeri krizlerle karakterize edilen, özellikle dramatik bir bağlamda gerçekleşti.

1990'ların başında yabancı misyonlar ülkeyi terk etmek zorunda kaldı. Bunu 1991'in başları ile Nisan 1992 arasında takip eden insani kriz, yaklaşık 300.000 kişinin ölümüne, 1 milyon kişinin komşu ülkelere sığınmasına neden olan ve 1,5 milyon kişinin hayatını tehdit eden bir kıtlığa yol açtı, bunun başlıca nedeni gıdasızlıktı.

Bu bağlamda Birleşmiş Milletler Somali Operasyonu I (UNOSOM I), BM Güvenlik Konseyi'nin 751 sayılı kararıyla 24 Nisan 1992'de oluşturulmuştur. Bu misyon ağırlıklı olarak Mogadişu'da çatışan gruplar arasındaki ateşkes sürecini gözlemlemek ve insani yardım görevlerini yürütmekle sorumluydu. Aynı yıl içerisinde 775 sayılı kararla UNOSOM misyonunun görev ve yetkileri genişletilerek, gıda konvoylarının ve gıda dağıtım merkezlerinin güvenliği de UNOSOM'a verildi. Aralık 1992'de durum doruğa ulaştı ve BM, 794 sayılı kararla Amerika Birleşik Devletler liderliğindeki bir koalisyon olan Birleşik Müdahale Gücü'nü (UNITAF) kurdu.

Bu kararın ardından UNITAF, "Somali'de Umuda Geri Dönüş Operasyonu" kapsamında çoğu Amerikalı 36.000 kişilik büyük bir askeri birliği seferber etti. Yılda yaklaşık 1,5 milyar dolarlık bir bütçeyle UNITAF, o zamana kadar BM tarihinde gerçekleştirilen en büyük askeri operasyondur.

Türkiye, Birleşmiş Milletler'in açık isteği ile başta 320 asker olmak üzere çeşitli UNITAF görevlerinde aktif rol oynamıştır. Aralık 1992'de lojistik gemisi TCG Derya ve çıkarma gemisi TCG Ertuğrul, TCG Fatih fırkateyni eşliğinde Mersin limanından Somali'ye

hareket etti. 15 günlük gezinin ardından Somali'ye gelen Türk askerleri, Mogadişu Havalimanı'nın korumasını devraldı.

Daha sonra 15 Şubat 1993'te, bir Türk subayı olan Çevik Bir, yeni UNOSOM-II misyonunun başına atandı.

Ayrıca, Türkiye'nin bu çeşitli operasyonlara katılımı beklenen sonucu vermese de, Türk makamlarının durumu değerlendirmesine ve kıtada, özellikle de Somali'de oynayabilecekleri rolü anlamalarına olanak sağlamıştır. 2011 yılında Somali'de yaşanan ciddi gıda krizi vesilesiyle Türkiye liderliğindeki büyük uluslararası seferberliğin habercisi oldu.

Esas olarak o dönemde Afrika Boynuzu'nun tamamını etkileyen şiddetli kuraklığın neden olduğu gıda krizi, 1991'de Cumhurbaşkanı Siad Barre'nin devrilmesinin ardından kaosa ve iç savaşa sürüklenen Somali'deki gıda krizi, ülkedeki feci güvenlik durumuyla ağırlaştı.

FAO, Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü ve ABD tarafından finanse edilen Kıtık Uyarı Ağı (Fews-Net) tarafından derlenen bir rapora göre; "Somali'deki kıtlık ve şiddetli gıda güvensizliği, Ekim 2010 ile Nisan 2012 arasında, beş yaş altı 133.000 çocuk da dâhil olmak üzere yaklaşık 258.000 kişiyi öldürdü." Gıda krizinin bilançosuna ilişkin bu "ilk bilimsel tahmine" göre, "güney ve orta Somali'de toplam nüfusun %4,6'sı ve beş yaş altı çocukların %10'u öldü". En çok etkilenen Aşağı Shabelle, Mogadişu ve Körfez bölgelerinde, gıda krizi beş yaş altı çocukların sırasıyla yüzde 18, yüzde 17 ve yüzde 13'ünü öldürdü. Bu araştırmaya göre, açlık "Mayıs ve Ağustos 2011 arasında ayda yaklaşık 30.000 ölüme (...) "neden oldu. Toplamda, kıtlık yaklaşık 4 milyon insanı (Somali nüfusunun yarısını) etkiledi¹⁰¹.

İşte bu insani felaket karşısında Türkiye, İslam Konferansı Teşkilatı üyelerini 17 Ağustos 2011'de "Somali acil" teması etrafında İstanbul'da bir araya getirdi.

19 Ağustos 2011'de dünya kamuoyunun dikkatini Somali'de yaşanan kuraklık ve açlık krizine çekmek amacıyla Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, eşi Emine Erdoğan, çeşitli bakanlar, gazeteciler, sanatçılar ve sivil toplum temsilcilerinden oluşan bir heyet Mogadişu'ya gitti. O dönem bağlamında, bu heyet 1991 iç savaşından sonra Somali'ye yapılan ilk üst düzey ziyaret oldu.

Ayrıca Türkiye Başbakanı olarak Erdoğan, 10 Ekim 2011'de Foreign Policy dergisinde "Somali'nin gözyaşları" başlıklı bir yazı yayınladı ve 22 Eylül 2011'de BM Genel Kurulu'na hitaben yaptığı konuşmada da konuşmasının büyük bölümünü Somali dramına ayırdı ve uluslararası toplumu Somali'nin istikrarı için daha ciddi önlemler almaya çağırdı.

2011'deki bu olayın ardından Türkiye, 2012'de BM tarafından düzenlenen ve BM Genel Sekreteri Ban Ki-Moon'un da yer aldığı 2. Somali Konferansı'na ev sahipliği yaptı.

¹⁰¹ France 24, <https://www.france24.com/fr/20130502-recente-famine-258000-morts-somalie-moitie-enfants-crise-alimentaire-fao-onu>, (Erişim tarih: 23/05/2022).

O dönemden bu yana Türkiye, Somali'nin yeniden inşası sürecindeki çabalarını sürdürmüş; özellikle eğitim ve sağlık projelerine odaklandı ve ülkenin altyapısını düzenlemek için bazı girişimlerde bulundu. Böylece TİKA tarafından Mogadişu'da 40 kilometrelik ana yol asfaltlandı, Kızılay atık toplama ve geri dönüşüm merkezini yeniledi, ülkenin sağlık ihtiyacını karşılamak üzere 200 yataklı Recep Tayyip Erdoğan Türkiye-Somali Eğitim ve Araştırma Hastanesi inşa edildi. Somali ve Türkiye Sağlık Bakanlıklarının ortaklaşa yürüttüğü hastane, son teknoloji tesislere sahip olup, daha önce Somali'de yapılamayan ameliyatlara mümkün kılmalıdır.

Kısa bir süre sonra Türkiye, büyükelçiliğini yeniden açmaya karar verdi ve Mogadişu limanı ile Aden Adde havaalanını yenilemeye başladı, 2013 yılında Türk şirketi Favori, havalimanının işletmesini devraldı ve Albayrak Grup, 2014 yılında limanın işletmesini de devraldı. Özellikle bu iki şirket, gelirlerinin önemli bir bölümünü Somali Merkez Bankası'na aktararak, Somali Devleti'nin kasasının açılmasına büyük katkı sağladı. Serhat Orakçı'nın aktardığı Mahad Wasuge'ye göre, "Somali hükümetinin gelirinin %80'i bu iki şirketin sağladığı kaynaklardan gelmektedir". Orakçı'ya göre Türkiye, "Somali devletine memur ve askerlerin maaşları için düzenli olarak aylık ödenek ödüyor, ülkeye tarım ve balıkçılıkta destek oluyor ve askeri eğitim kampı kuruyor. Serhat Orakçı'nın istatistiklerine göre, resmi kurumlar ve Türk sivil toplum kuruluşları aracılığıyla, "2011-2017 yılları arasında Somali'ye yaklaşık 45.000 ton gıda, 650 ton tıbbi malzeme, 12.400 battaniye, 104.000 giysi, 2.020 barınak, 48 prefabrik ev, 154 konteyner ve çeşitli yardım malzemeleri gönderildi".

Devletin Somali'ye yaptığı 370 milyon dolarlık yardımın yanı sıra sivil toplum tarafından da 130 milyon dolarlık yardım yapıldı. Somali'de özel sektör yatırımları 100 milyon doları buldu. İki ülke arasında neredeyse sifıra yakın olan ticaret hacmi 2016 yılında 118 milyon dolar olarak gerçekleşti¹⁰².

Türk makamlarının bu çabalarıyla, Somali'deki açlık krizi hem Türkiye'de hem de uluslararası toplumda gündem maddesi haline geldi ve özellikle Erdoğan, genelde Afrikalıların, özelde de Somalililerin gözünde büyük bir kahraman haline geldi.

Ayrıca Türkiye'nin Afrika'daki imajı da önemli ölçüde güçlenmiştir. Türkiye'nin Afrika'nın kronikleşmiş sorunlarına çözüm üretebilecek bir aktör olduğunu gösterdi ve en önemlisi de bu çabalar sayesinde, ilk defa Türkiye Afrika kıtasında söz sahibi oldu.

¹⁰² Orakçı, 2018: 173 - 184.

2.2.3. Afrika'da Türk Politikasının Sınırları

Afrika'daki eski Fransız kolonilerinde Türkiye, Fransa'ya kıyasla çok fazla avantaja sahiptir. Ancak, mevcut uluslararası bağlam, Afrika kıtasının genişliği ve Türkiye'nin ekonomik ve mali imkânları göz önüne alındığında, Türk makamlarının çabalarının çok sınırlı kaldığı ve genel olarak Afrika'daki Türk politikası pek çok zorluklarla karşı karşıyadır.

Türkiye'nin karşı karşıya olduğu zorluklar arasında, ülkenin emelleri ile ekonomik ve mali olanakları arasındaki tutarsızlık, Afrika'da daha güçlü aktörlerin varlığı ve Türk iç yaşamının zorlukları vardır.

2.2.3.1. Emel ve Ekonomik Kullanılabilirlik Arasındaki Boşluklar

Kişi başına 9 bin 528 dolar (dünyada 78.) olmak üzere 806,8 milyar dolarlık GSYİH ile Türkiye, 2021 yılında toplam milli gelir açısından dünyada 21. sırada yer aldı. Bu rakamlar, 2000 yılında sırasıyla kişi başına 4.238 dolar (dünyada 66.) ve toplam milli gelir açısından 21. olmak üzere 274.1 milyar doları temsil ediyordu.

2004-2010 döneminde (7 yıl) ülkenin milli geliri 409.1 milyar dolardan 776.6 milyar dolara yükseldi. Tüm bu dönem boyunca Türkiye dünyanın en büyük 17. ekonomisi oldu, kişi başına düşen gelir açısından, 6.016 dolardan 10.534 dolara çıkarak 65. oldu.

Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK) paylaştığı verilere göre, Türkiye'nin ekonomik büyümesi 2022'nin üçüncü çeyreğinde yüzde +3,9 oldu. Aynı kuruma göre, 2019, 2020 ve 2021'de sırasıyla ülke yıllık 0,9 ; %1,8 ve %11,4'lük büyüme oranları kaydetti.

Ocak 2023'te ülkede tüketici fiyatları yıllık enflasyon oranı bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 64,27 oldu. Unutulmamalıdır ki, Türkiye son üç yılda özellikle yüksek enflasyon oranları kaydetti, para birimi Türk lirası, 2021'de %44 değeri kaybettikten sonra, Ocak ve Ekim 2022 arasında dolar karşısında %27'den fazla küçüldü.

Dünya Bankası verilerine göre Türkiye'nin nüfusu 84.775.404 (2021) olarak tahmin edilmektedir. Ülkenin, çoğunluğu Suriyeli mülteci olan 3.000.000'den fazla yabancıya ev sahipliği yaptığı unutulmamalıdır. Yıllık nüfus artışı %0,8 (2021) olup, ülke insani gelişme endeksi (0,806/1) açısından dünyada 59. sırada yer almaktadır¹⁰³.

¹⁰³ The World Bank, <https://data.worldbank.org/country/turkey>, (Erişim tarih: 29/01/2023).

Tablo 2.3 Türkiye Ekonomisi ve Ticareti

EKONOMİ VE TİCARET	
Para Birimi	Türk Lirası
Dünya GSYİH Payı	% 0,88
Kamu borcu	GSYH'nin % 32,6'sı
Resmi Rezervler	105.619,67 milyon dolar
ODA (alıcı)	GSYİH'nın %0,11'i
ODA (bağışçı)	GSYİH'nın %1,15'i
İhracat	180.833 milyon \$
İçe aktarmak	210.345 milyon dolar

Kaynak: Billion, 2021: 8.**Tablo 2.4 Türk Demografisi**

DEMOGRAFİ	
Yoğunluk	108,4 kişi / km ²
Kentsel Nüfus	% 75,63
Bir Milyondan Fazla İnsanın Yaşadığı Şehir	8 (nüfusun %36,96'sı)
15 Yaşın Altındakilerin Payı	% 24,29
65 Yaş Üstü Oranı	% 8,73
Doğurganlık Oranı	2.06
Doğum Oranı	% 15,78
Ölüm Oranı	% 5,44
Çocuk Ölüm Oranı	% 8,6
Yaşam Beklentisi	Kadın 80,67 yıl / Erkek 76,44 yıl

Kaynak: Billion, 2021: 9.**Tablo 2.5 Türk Toplumu**

Toplum	
Birincil Dil	Türk (Resmi dil) / Kürt
Müslüman Ana Din	% 98
Yoksulluk Oranı	% 14,4 (2018)
Okuryazarlık	% 96,15
Parlamentodaki Kadın	% 17,3
Eğitim Bütçesi	GSYH'nin % 3,2'si (2022)
Sağlık Bütçesi	GSYH'nin % 1,9'u
Doktorlar (1000 Kişi Başına)	1,81 (2018)
Ekipman (100 Kişi İçin)	İnternet 73,98 / telefon 96, 84

Kaynak: Billion, 2021: 9.

Bu veriler ışığında Türkiye gelişmekte olan bir ülkedir. Dolayısıyla Türkiye, Dağlık Karabağ, Suriye, Libya ve Akdeniz'deki maceracılığında olduğu kadar Afrika ile ilişkilerinde de kapasitesini abartıyor gibi görünüyor. Liderlerinin emelleri kesinlikle büyüktür, ancak

Afrika'nın 1,3 milyardan fazla insanıyla (2020'de dünya nüfusunun %17,2'si) Asya'dan sonra en kalabalık ikinci kıta olması anlamında ülkenin imkânları sınırlıdır. Ek olarak Afrika nüfusu çok gençtir, Kıta toplam nüfusunun %41'i 0-14 yaş grubu içinde yer alırken 15-24 yaş grubunun nüfus içindeki oranı %19'dur; 25-59 yaş grubuna dâhil olanlar ise nüfusun %35'ini oluşturmaktadır, 60 yaş ve üzeri olanlar Afrika nüfusunun sadece teşkil etmektedir. Bu oran bazı Afrika ülkelerinde kıta ortalamasının da üstünde seyretmektedir. Örneğin günümüzde kadın başına ortalama 7,48 çocuk düşen Nijer'de nüfusunun %50'si 0-14 yaş grubu içindedir. Bu, Nijer'de yaşayanların yarısının daha bebeklik ve çocukluk evresinde oldukları anlamına gelmektedir. 15-24 yaş grubu da dâhil edildiğinde Nijer nüfusunun %70'inin 0-24 yaş grubu içinde olduğu görülmektedir. Buna karşın aynı oran Türkiye için %40, Fransa için %30, Almanya için %23 seviyesindedir¹⁰⁴. Sonuç olarak, Türkiye gibi bir ülke için ekonomik kriz ortamında, bu kadar çok ülkede tüm bu elçiliklerin, ajansların, STK'ların ve vakıfların çalışmasını sağlamak çok zor olabilir. Bu açıdan bakıldığında finansman sorunu Türk politikasının Afrika'da uygulanması açısından belirleyici olabilir.

2.2.3.2. Diğer Aktörlerin Ağırlığı

Afrika'daki Türk nüfuzunun bir diğer zorluğu, kendisinden daha eski ve daha güçlü başka aktörlerin varlığıyla bağlantılıdır. Eğer ne kadar Fransa giderek artan bir etki kaybı içindeyse, Çin, Rusya hatta Amerika Birleşik Devletleri gibi ülkeler, özellikle ekonomi ve savunma gibi stratejik alanlarda giderek daha fazla varlık gösteriyor.

2.2.3.2.1. Çin Varlığı

Çin-Afrika ilişkileri 1990'ların sonlarından beri benzeri görülmemiş bir patlama yaşadı. Birçok Afrika hükümeti için Çin, Afrika'nın geleneksel bağışçıları ve ticaret ortaklarına karşı güvenilir bir alternatiftir. Benzer şekilde Çin, özellikle hammadde ve uluslararası etki stratejisi açısından Afrika ile ilişkilerinin geliştirilmesinde birçok fırsat görüyor.

Tarihsel olarak, Afrika ve Çin arasındaki ilişkiler 1955'te Bandung Konferansı ile başladı ve ardından 1960'larda Afrika'nın bağımsızlığı geldi.

Yumuşak güç araçları açısından, 2020 yılında 46 Afrika ülkesinde 61 kültür merkezi (Konfüçyüs Enstitüsü) ve 44 dil laboratuvarı (Konfüçyüs Sınıfı) vardı. Yunus Emre Enstitüleri ve Fransız Kültür Merkezleri gibi Konfüçyüs Enstitüleri de Çin-Afrika işbirliği

¹⁰⁴ Orakçı, 2018: 238.

çerçevesinde halklar, kuruluşlar, işletmeler, topluluklar ve kurumlar arasında bağlar oluşturan kuruluşlardır¹⁰⁵.

FOCAC (Çin-Afrika İşbirliği Forumu), 2000 yılından bu yana büyük ölçekli yatırımların kolaylaştırıldığı bir diplomatik platformdur. Her üç yılda bir, ikili işbirliğini içerecek ana hedefleri belirleyen bakanlık konferanslarıdır. FOCAC içindeki işbirliği, Afrika'nın karşı karşıya olduğu başlıca kalkınma zorluklarına (gıda güvensizliği ve tarımsal üretim, iklim değişikliğinin azaltılması, bölgesel entegrasyon ve altyapı, devam eden Çin yatırım ve ihracat çeşitlendirmesi, verimlilik yardımı ve borç tahliyesinin koordinasyonu) çözüm aramaktadır¹⁰⁶.

Doğrudan Yabancı Yatırımlar açısından, 2007'de Çin Kalkınma Bankası (CDB), Çinli şirketlerin Afrika pazarına açılmasına yardımcı olmak için 5 milyar dolarlık özel sermayeye sahip bir Çin-Afrika Kalkınma Fonu kurdu. Bu fon aynı zamanda Çin'in Afrika'daki Özel Ekonomik Bölgelerinde (SEZ'ler)¹⁰⁷ bulunan şirketleri de destekliyor.

Ticaret açısından, Çin'in Dünya Ticaret Örgütü'ne girişi, özellikle Çin'in 2008'de büyük bir teşvik paketi başlatmasının ardından, ilk olarak Afrika'ya yapılan ihracatta bir artışla, Afrika ile olan ticaret alışverişlerini büyük ölçüde teşvik etti. Afrika ve Çin arasındaki genel ticaret akışı 2015 yılında yaklaşık 200 milyar ABD dolarına ulaştı¹⁰⁸.

Resmi Kalkınma Yardımına ek olarak, Çin üniversitelerini giderek daha uluslararası hale getirmek ve dünya çapında Çin dilini ve kültürünü tanıtmak için Çin her yıl binlerce Afrikalı öğrencilerine burs veriyor ve ülkede 2018'de 82.000 Afrikalı öğrenci vardı.

Afrika'da Çin üç strateji benimsemiştir. İlk strateji, kaynaklara karşılığında para ve altyapıdır. Çin kredileriyle (imtiyazlı veya imtiyazsız) finanse edilen ve esas olarak Çinli firmalar tarafından yürütülen bir altyapı programı için bir Afrika hükümetiyle bir çerçeve anlaşması imzalanır; Aynı zamanda, bu Anlaşma, bir Çin ulusal şirketine kaynakların (petrolün yanı sıra boksit, krom, demir cevheri, kakao çekirdekleri, vb.) işletilmesi için yatırım yapma (veya bir operatör olarak müdahale etme) yetkisi vermektedir. İkinci strateji müdahale olmaması ve şart olmamasıdır. Çin, özellikle diğer ülkelerin içişlerine karışmama ilkesi başta olmak üzere, “barış içinde bir arada yaşamanın beş ilkesi” temelinde çok kutupluluk ve uluslararası ilişkilerin demokratikleştirilmesi için harekete geçiyor. Bu kavram bir gerçeklikten çok bir slogan olarak kalsa da son strateji "kazan-kazan"dır.

¹⁰⁵ Cabestan vd., 2021: 20.

¹⁰⁶ Beijing Declaration of the Forum on China-Africa Co-operation, <https://www.mfa.gov.cn/ce/cezw//eng/zt/zflt/t150402.htm> (erişim tarihi: 20.05.2022).

¹⁰⁷ Groupe de la Banque africaine de développement, 2011: 5.

¹⁰⁸ Herrero vd., 2022: 20.

Şekil 2.1 Çin-Afrika Ticareti (ABD milyar)

Kaynak: Herrero vd., (2022), S. 20, « Cchinoises en Afrique. 2. Mythes et réalités des relations économiques », Études de l'Ifri, Ifri.

2.2.3.2.2. Rusya Varlığı

Rusya, Fransızca konuşulan Afrika'da Türkiye'yi gölgede bırakan diğer tarihi aktördür.

30 Temmuz 2023 Pazar günü, Cumhurbaşkanı Mohamed Bazoum'u deviren darbecilere destek için binlerce kişi Niamey'deki Fransa Büyükelçiliği önünde gösteri yaptı. Bazıları binanın çevresine girmekte ısrar etti ve diğerleri plakayı ve Rus ve Nijer bayraklarıyla değiştirdikleri Fransız bayrağını yırtıp ayaklar altına aldılar. Bu gösteri, eski Fransız kolonilerinde Rus yanlıları tarafından düzenlenen uzun bir dizinin sonuncusudur.

Rusya'nın Afrika'daki etkisinin kanıtı, 02 Mart 2022'de Rusya'nın Ukrayna'ya yönelik saldırganlığını kınayan BM kararının oylanması sırasında ortaya çıktı. Oylama sonucunda “aleyhte” oyu veren Eritre'nin yanı sıra 16 Afrika ülkesi Rusya'yı kınamaktan çekimser kalırken, 8 ülke de oylamaya katılmama kararı aldı. 54 Afrika ülkesinden 25'i, yani kıtanın neredeyse yarısı Rusya'yı kınamamayı tercih etti. Bazı Afrika ülkelerinin Rusya'ya olan bu gizli sadakati, bir yandan Rusya-Afrika ilişkilerinin tarihi mirasıyla, Sovyetlerin dekolonizasyona verdiği desteğin hatırasıyla açıklanabilir. Öte yandan, 2014 yılında Kırım'ın işgalinden sonra Batı'nın ilk yaptırımlarından bu yana Rusya'nın Afrika'daki varlığının artmasıyla açıklanabilir.

Çin ile karşılaştırıldığında, Afrika ile Rusya arasındaki ekonomik alışveriş çok sınırlıdır (2019'da yaklaşık 20 milyar dolar). Öte yandan Moskova, gıda, doğal kaynaklar, silah satışı ve güvenlik hizmetlerinin sağlanması gibi stratejik sektörlerde oldukça çok aktiftir.

"Le Point" gazetesinde yayınlanan bir makaleye göre, 2016'dan 2020'ye kadar Sahra altı Afrika ülkelerinin elde ettiği silahların yüzde 30'unu Rusya sağlamış ve 2017'den beri 20 Sahra altı Afrika ülkesiyle askeri işbirliği anlaşmaları imzalamıştır¹⁰⁹. Buna ek olarak, Wagner grubunun paralı askerlerinin Afrika'da ve özellikle Sahel'de giderek artan bir şekilde yeri doldurulamaz rolü var.

Dolayısıyla, Fransa'nın gerilemesine rağmen, Çin gibi bir ekonomik güç ve Rusya gibi stratejik bir güç karşısında Türkiye'nin Afrika bağlamında etkili bir ülke olarak ortaya çıkması belirsizliğini korumaktadır.

2.2.3.2.3. Amerika Birleşik Devletleri Varlığı

Afrika'daki eski Fransız kolonilerindeki siyasi çalkantılardan bahsederken, Amerika Birleşik Devletleri'nin rolünden pek bahsedilmemektedir. Ancak Çin ve Rusya'nın ekonomik ve stratejik hırslarıyla karşı karşıya kaldığımızda, son zamanlarda ABD'nin bu iki rakip ülkeyi kontrol altına alma arzusunu fark ediliyor.

ABD'nin kıtaya ekonomik ve ticari açıdan çok önemli bağları vardır. 2021'den bu yana ABD Hükümeti, 47 Afrika ülkesinde toplam tahmini değeri 18 milyar doların üzerinde olan 800'den fazla iki yönlü ticaret ve yatırım anlaşmasının tamamlanmasına yardımcı oldu ve ABD özel sektörü Afrika'da 8,6 milyar dolar değerinde yatırım anlaşmalarını kapattı. ABD'nin Afrika ile ticareti yapılan mal ve hizmetlerin toplamı 2021'de 83,6 milyar doları buldu¹¹⁰.

Aralık 2022'de Amerika Birleşik Devletleri - Afrika zirvesi sırasında Amerikalı yetkililer, Afrika ülkelerini ikna etmek için yoğun çaba sarf etti. ABD, 3 yıllık bir süre içinde kamu işbirliği için 55 milyar doları seferber etme taahhüdünde bulundu. Ayrıca 15 milyarlık özel bir anlaşma imzaladı. Amerika Başkanı Jeo Biden, tüm taahhütlere uyulmasını sağlamak için Afrika kıtasında uzmanlaşmış bir büyükelçi atadı. Aynı zamanda, TİKA'nın eşdeğeri olan Amerika Birleşik Devletleri Uluslararası Kalkınma Ajansı (USAID), sağlık, gıda güvenliği ve iklim de dâhil olmak üzere tüm sektörlerde bir dizi taahhüt ve özel yatırım duyurdu. Buna, tarımsal yeniliklerin son aşamalarının uygulanması için 100 milyon dolar ve altyapı ve üretim yatırımlarının yanı sıra Afrika Kıtasal Serbest Ticaret Bölgesi'nin (AfCFTA) verimliliğini artırmaya yönelik dijital çözümler artırılarak 300 milyon dolarlık özel finansmanın kilidinin açılması taahhüdü de dâhildir. USAID ayrıca iklim çözümlerini finanse etmek için 100

¹⁰⁹ https://www.lepoint.fr/afrique/la-russafrique-combien-de-votes-14-03-2022-2468082_3826.php, (Erişim tarihi: 02/07/2023).

¹¹⁰ <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/statements-releases/2022/12/14/fact-sheet-u-s-africa-partnership-in-promoting-two-way-trade-and-investment-in-africa/> (Erişim tarihi: 22/01/2023).

milyon dolarlık özel yatırımı harekete geçirmeyi amaçlayan İklim Eylemi Altyapı Tesisi'ni de başlattı.

Bu kayda değer çabalar, ABD'nin bazı Afrika devletlerinin Rusya'ya yönelik tutumuna ilişkin endişesini ortaya koymaktadır. Mart 2022'nin başında, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda Rusya'nın Ukrayna'daki tüm askeri operasyonlarını derhal durdurmasını talep eden karara ilişkin oylama sırasında, birçok Afrika Devletinin benimsediği tutum, ABD için büyük bir endişe kaynağı oldu. Özellikle Afrika'daki eski Fransız kolonilerinde Amerikalılar, Wagner grubunun paralı askerlerini kovmak için her şeyi yapmaya hazır görünüyor. 26 Ocak 2023'te Amerika Birleşik Devletleri Hazine Bakanlığı Yabancı Varlıklar Kontrol Ofisi'nin aldığı kararın ardından Wagner, ulus ötesi suç örgütü olarak kabul edildi ve ardından yaptırımlara maruz kaldı. Üstelik Şubat 2023'te ABD, Wagner'in paralı askerlerinin görevden alınması karşılığında Orta Afrika Cumhuriyeti'ne ordusunu eğitmesini ve insani yardımını artırmasını teklif etti. Son olarak Temmuz 2023'teki darbe sonrasında Nijer'de ABD, Fransa'dan farklı olarak bir yandan ülkedeki askeri üslerini korumak, diğer yandan da Wagner grubunun gelişini engellemek için darbecilerle diyalog kurmayı tercih etti. Bu ülkede ABD'nin her şeyden önce kaçındığı şey Fransa'ya asimile olmak, iki ülke arasında bir nevi şüphe, hatta rekabet yaratıyor.

Bir yandan Nijer'in yeni yetkilileri, Fransa'ya askeri üslerini geri çekmesi ve istenmeyen adam ilan edildikten sonra akreditasyonları askıya alınan büyükelçisini geri çağırması konusunda ciddi bir baskı uyguluyor. Paris ise yeni liderlerin otoritesini tanımayı reddediyor ve eski Başkan Mohamed Bazoum'u yeniden iktidara getirmek için askeri müdahaleye hazır olan ECOWAS'ın konumunu kararlı bir şekilde destekliyor.

Bu bağlamda ABD, askerlerinin ve askeri teçhizatlarının bir kısmını Niamey hava üssünden ülkenin kuzeyindeki Agadez hava üssüne yeniden konumlandırarak birliklerini yeniden konuşlandırmadan önce Nijer'e yeni bir büyükelçi atadı. Ayrıca ABD, ECOWAS'ın diplomatik çözüm bulmasını desteklediğini söylese de askeri müdahaleye yönelik herhangi bir destek belirtmedi.

Nijer'deki darbeyi kabullenmekle Amerikalı yetkililerin vermek istediği mesaj açıktır. Artık ABD, Afrika kıtasındaki rekabete tamamen dâhil olmuştur. Bu yaklaşımın iki temel nedeni vardır. Öncelikle askeri üs, Amerikalıların Sahel ve kuzey Nijerya'daki cihatçı grupları izlemesine, aynı zamanda Libya ve Cezayir'e de göz kulak olmasına olanak tanıyor. Üstelik ABD, darbecilerin Burkina Fasolu ve Malili darbecilere, aynı zamanda Wagner grubuna ve dolayısıyla Rusya'ya fazla yaklaşmasını engellemek istiyor.

Bu koşullar altında eski Fransız sömürgelerindeki büyük güçler arasındaki rekabetin Türkiye gibi ülkeleri gölgede bırakma riskiyle karşı karşıyayız.

2.2.3.3. İç Sorunlar

Türkiye ile Afrika arasındaki ilişkilerdeki bir diğer zorluk, Türk siyasi hayatının mevcut karmaşıklığıyla bağlantılıdır. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın 28 Mayıs'ta rakibi Kemal Kılıçdaroğlu'ya karşı %47,86 oyla %52,14 oyla yeniden seçilmesi bir belirsizlik ortamında geldi. Nitekim bu durumu birkaç neden açıklamaktadır.

Önce ekonomik sorunlar var, şu anda Türkiye 20 yılın en kötü krizini yaşıyor, Ocak 2023'te ülkenin tüketici fiyatları yıllık enflasyon oranı geçen yılın aynı dönemine göre %64,27 oldu.

Siyasi düzeyde, 15 Temmuz 2016 darbe girişimi, ardından gelen tasfiye ve 17 Nisan 2017 anayasa reformundan sonra, AKP rejimi hem Türkiye'nin dış ortakları hem de siyasi muhalifler tarafından sık sık otoriter aşırılıklarla suçlanıyor.

Üstelik 6 Şubat 2023 gecesı Türkiye'nin güneybatısında, Suriye'nin kuzey sınırına yakın bir yerde 7,8 büyüklüğünde büyük bir deprem meydana geldi; 500 km'den fazla güçlü bir şekilde hissedildi. Toplamda 50.000'den fazla ölü sayıldı. Türkiye Cumhuriyeti mevcut hükümet, harap olmuş bölgelerde ilk günlerde yokluğu ve yanıt vermemesi nedeniyle muhalefet ve bağımsız medya tarafından şiddetle eleştirildi.

Siyasi arenada, Cumhurbaşkanlığı koalisyonu AKP ve MHP'yi bir araya getiren Cumhur İttifakı karşısında, ana muhalefet partisi (ülke 2.'si) CHP ve müttefiki İYİ Parti'den oluşan Altılı Masa var. Onların yanında Demokrat Parti, Necmettin Erbakan'ın kurduğu İslamcı ve milliyetçi ideolojiye sahip olan Saadet Partisi, eski Dışışleri Bakanı ve ardından Başbakan Ahmet Davutoğlu'nun Gelecek Partisi ve eski Ekonomi Bakanı ve Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne katılım baş müzakerecisi Ali Babacan'ın Demokrasi ve Atılım Partisi var. Halkların Demokratik Partisi ise, ulusal siyasi oyunda hala çok aktiftir.

Dolayısıyla, AKP'nin zaferine rağmen, Türkiye'deki muhalefet son yıllarda AKP'nin eski müttefiklerinin da bünyesine katılmasıyla büyük ölçüde güçlendi.

Tüm bu durumlarla karşı karşıya kalan Türkiye'nin uluslararası aktivizmini azaltması ve iç duruma odaklanması beklenebilir.

Üstelik 2028'de siyasi grubunun iktidarını kaybetmesi durumunda, Türk politikasının Afrika'daki başarısı büyük ölçüde Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın iradesinin sonucu olduğu için, halefinin aynı yolda devam edip etmeyeceğini belli olmaz.

Son olarak mevcut yetkililer, özel aktörlere güvenerek, Afrika'daki Türk diplomasisini Devlet ve Türk hükümeti meselesi değil, siyasi grup meselesi haline getiriyor. Örneğin Temmuz 2016 darbe girişiminin ardından "Hizmet"e ait tüm okulların AKP'ye yakın kişi ve kuruluşlara devredilmesi için Afrika hükümetlerine baskı yapmaktan çekinmedi. Mevcut yetkililer bu şekilde hareket ederek, Afrika'daki Türk varlığı üzerinde muhtemelen iki sonuç doğuracak kötü bir emsal yarattı.

Birincisi, AKP Türkiye'de iktidar kaybettiğinde, Afrika'da yatırımlarını kaybeden kuruluşların bunları geri almak isteyebilmesi ve bu da kıtadaki Türk yatırımlarının zayıflamasına neden olabilir.

İkinci sonuç ise Afrika'daki Türk yatırımcıların siyasi ve ideolojik farklılıklar nedeniyle Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın haleflerinin desteğine, eşlik ve korumasına sahip olamayabilmesidir. Kıtada "Hizmet" hareketinin önemli ölçüde azalması bunun bir örneğidir.

2.3. Sonuç

Özetle, Fransızca konuşulan Afrika'da yabancı güçler arasındaki rekabetin benzeri görülmemiş bir durum olduğunu belirtmek gerekir; Uzun bir süre Fransa, bu geniş bölgenin ayrıcalıklı bir aktörü olarak kaldı, öyle ki bir Fransız siyasi lideri, "Afrika, Fransa'nın 500 askeriyle hala tarihin akışını değiştirebileceği tek kıta" olduğunu söylemiştir. Dolayısıyla yeni aktörlerin varlığı bu tarihsel duruma tehdit oluşturuyor. Bu, Türkiye'nin aktif rol aldığı mevcut rekabeti açıklamaktadır.

Çin, Rusya ve ABD'nin aktif varlığına rağmen Türkiye, eski Fransız sömürgeleri de dâhil olmak üzere Afrika ülkeleriyle kültürel, ekonomik, siyasi ve hatta askeri bağlarını geliştirmeye kararlı görünüyor. Afrika konusunda Fransa ile aynı geçmişe sahip olmasa da Türkiye'nin Afrika ülkeleriyle yakınlaşmasını destekleyen birçok avantajı var. Türkiye, bazı Afrika ülkeleri ile ortak tarihi ve İslam dini sayesinde Afrikalıların gözünde kendisini önemli bir aktör olarak konumlandırmaya çalışmaktadır. Bunu başarmak için Türk yetkililer, bu tarihi ve kültürel avantajları, rakibi zayıflatmayı amaçlayan retorik bir stratejiyle ellerinden geldiğince birleştirmeye çalışıyor.

Ancak bu inkâr edilemez başarıya rağmen, ülkenin mevcut ekonomik durumu, Afrika sahnesinde daha zengin ve daha güçlü diğer aktörlerin varlığı ve Türk siyasi hayatının belirsizlikleri, karar vericilerin karşılaşılabileceği zorluklar olmaya devam etmektedir.

SONUÇ

Afrika Devletlerinin bağımsızlığa kavuşması “50'lerin” sonunda ve “60'ların” başında gerçekleşti; Bazı ülkeler için bu, 60 yıldan fazla bir egemenlik demektir. Bununla birlikte, neredeyse tamamı olmasa da çoğu, siyasi ve ekonomik yapılanma açısından fazla ilerleme kaydedemedi. Eski Fransız sömürgelerinin durumu daha da dramatiktir. Mali, Gine, Burkina Faso, Nijer ve Gabon'daki son askeri darbeler, bazı Afrikalı liderlerin tasarladığı demokratik deneyimin başarısızlığını ortaya koyuyor. Farklı darbecilerin darbelerini meşrulaştırmak için yaptıkları konuşmaları analiz ettiğimizde mesaj açıktır. Ordu, kişisel güvenlik ve toprak bütünlüğü, insan hakları, özgürlükler ve hepsinden önemlisi halkın refahı konusunda endişe duymadan demokrasiyi yalnızca seçimlere indirgeyen liderleri korumaya artık hazır değildir.

Halkın zorla bu devralmalara verdiği destek, seçilmiş liderlerin demokratik ilkeleri zayıflatması karşısında yaşadıkları hayal kırıklığı ve yaşam koşullarında değişiklik yapma istekleriyle açıklanmaktadır. Dolayısıyla ister Mali ve Gabon'da olduğu gibi seçimlerde hile şüphesi olsun, ister Nijer ve Burkina Faso'da yolsuzluk şüphesi ve terörle mücadelede sonuç alınamaması, hatta Gine'de tanık olduğumuz anayasa tahrifatı ve siyasi baskı olsun. Birçok Afrikalı artık askeri darbeleri yetersiz ve kötü uygulanmış demokrasilere tercih ediyor gibi görünüyor.

Fransız karşıtı duygulara gelince, bunlar bir yandan Fransız devletinin eski sömürgelerindeki yarım yüzyılı aşkın yeni-sömürgeci politikasının sonucudur, diğer yandan da Fransız liderlerin son yıllarda Afrika sorunlarının tedavisinde sayısız tutarsızlığıyla bağlantılıdır. Çalışmamız boyunca sağladığımız ayrıntılar bunun mükemmel birer örneğidir. Afrika'nın Fransızca konuşan ülkeleri, kaynakları yağmalamak ve siyasi liderleri manipüle etmek isteyen eski sömürgeci Fransa'nın şu ya da bu şekilde her zaman etkisi altında kaldı.

Her halükarda, Wagner grubu gibi dış aktörlerin bu Fransız karşıtlığını alevlendirmedeki rolü, her şeyden fırsatçılığa benziyor. Başka bir deyişle bu aktörler, Fransa'nın zayıf noktalarından yararlanarak Fransız çıkarlarına zarar veriyor.

Bu değişkenlik bağlamında Türkiye, eski sömürgeci bir ülke olmama avantajına sahiptir. Her şeyden önce Afrikalılar için kıtanın karşı karşıya olduğu pek çok sorunun çözümünde yeni bir alternatif olarak karşımıza çıkıyor. Orduların teröristlerle mücadele ettiği Sahel'de Türk silahları, özellikle de Bayraktar TB2 insansız hava araçları büyük önem taşıyabilir.

Aynı şekilde Fransız ordusunun ayrılması, Türkiye'nin yirmi beş yılı aşkın süredir kazandığı itibar göz önüne alındığında önemli bir rol oynayabileceği yeni stratejik ittifakların

oluşmasıyla sonuçlanabilir. Türkiye'nin, tıpkı Rusya ve Çin gibi, Fransızca konuşulan Afrika'nın jeopolitik yeniden yapılanmasındaki rolünün çok önemli olduğu ortaya çıkabilir.

Fransızca konuşan Afrika Devletleri açısından bu rekabet ortamı, ortaklıklarını çeşitlendirme ve böylece kendilerini Fransız etki ve kontrolünden kurtarma olasılığı olduğu için onlar için yeni bir fırsat olabilir. Özellikle Türk varlığı, rekabet ortamı yaratırken Fransız, Rus ve Çin tekellerini bir ölçüde bastırmayı mümkün kılıyor. Türkiye'nin şirketleri, STK'ları, vakıfları ve ajansları aracılığıyla gösterdiği isteklilik, Afrikalılar için tüm ortaklarıyla iş birliği yaklaşımlarını yeniden tanımlamaları için bir sıçrama tahtası görevi görebilir.

Ayrıca, isterlerse, Afrikalı liderler kendi Devletlerinin gerçek bir siyasi ve ekonomik inşasını başlatmak için bu yeni modellerden ilham alabilirler. Farklı temalar etrafında fikir alışverişlerinin, zirvelerin ve forumların çoğaltılması, Türkiye ile Afrika Devletleri arasında deneyim paylaşımını teşvik edebilir. Ancak bu süreçte Afrikalı liderlere büyük görev düşüyor. Bu nedenle geçmişten ders alarak kıtanın çıkarlarını savunmaları gerekiyor. Mevcut durumda, mesele bir efendinin çıkarı için diğerinin peşinden koşmak ya da bir ustanın çıkarı için bir başkasını kayırmak değildir. Durumdan yararlanmak derken, liderlerin kıtanın sahip olduğu pek çok potansiyelden yararlanma arzusunu kastediyoruz. Başka bir deyişle, Afrikalılar artık çeşitli ortaklarının kıtayı yalnızca Birleşmiş Milletler'de bir oy deposu, bir hammadde rezervi veya basit bir tüketici pazarı olarak görmelerine izin vermemelidir.

Bu nedenle bizim açımızdan Afrika ülkelerinin de temelde aynı zorluklarla karşı karşıya olduğu göz önüne alındığında, yapılması gereken ilk şey kıtanın temel taleplerini kıtasal ve bölgesel düzeylere taşımaktır. Böylece Afrika, diğer kuruluşlar gibi hem ortakları arasında hem de uluslararası kuruluşlarda sesini duyurabilecektir. Bu, Afrika'nın geniş tüketici pazarını rasyonel bir şekilde yönetmesine ve bölgesel ve kıtasal ölçekte altyapı inşasını dikkate almasına olanak tanıyacağı için daha da önemlidir.

Bu açıdan bakıldığında Afrika devlet başkanları ve Afrika Kalkınma Bankası (AfDB) tarafından, Afrika'daki altyapı açığını gidermek amacıyla kamu ve özel fonların harekete geçirilmesi yoluyla, kalkınma açısından yüksek etkiye sahip altyapı projelerinin geliştirilmesi ve bunlara yatırım yapılması amacıyla oluşturulan Africa50 yatırım platformu güçlendirilmeyi hak eden mükemmel bir girişimdir. Altyapı açısından, çeşitli ortaklarıyla ilişkiler de dâhil olmak üzere Afrika Devletlerinin çıkarlarının uyumlaştırılmasında rolü belirleyici olabilir. Aralık 2022'de ABD İhracat-İthalat Bankası (U.S. EXIM Bank) ve Africa50 tarafından Afrika'daki altyapı projelerini finanse etmek için 300 milyon ABD doları seferber edileceğinin duyurulması bunun bir örneğidir.

Aynı şekilde Çin'in Çin Exim Bank aracılığıyla bölgesel entegrasyonun temel unsuru olarak enerji sektöründeki büyük ölçekli yatırım projelerini destekleme girişimi (Gana'daki 400 mW Bui Barajı, Zambiya'daki 360 MW'lık Kariba Northern Bank hidroelektrik projesi ve Sudan'daki 1.250 MW Merowe Barajı gibi) Afrika için muazzam bir fırsat olabilir. Afrika Devletleri, bölgesel ve kıtasal çerçevede, diğer ortaklarla birlikte karayolları, demiryolları ve sanayi gibi diğer sektörlerde de bu tür girişimleri teşvik etmelidir.

Afrika devletlerinin, bölgesel ve kıtasal ekonomik örgütler yaratıp güçlendirerek, uluslararası sahnede çeşitli iddialarını daha iyi savunurken çıkarlarını uyumlu hale getirebileceklerine inanıyoruz.

KAYNAKÇA

- African Affairs (October 2020), 119(477), 633–646, <https://doi.org/10.1093/afraf/adaa015> (Erişim tarih: 12/11/2021).
- Agir Ici – Survie. (2000). *Le silence de la forêt: réseaux, mafias et filière bois au Cameroun*. L'Harmattan, Paris.
- Akdevelioğlu vd., (2001). Baskın Oran (ed.), *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, Cilt 1, 6. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları.
- Akdevelioğlu vd., (2002). Baskın Oran (ed.), *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, Cilt 1, 6. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları.
- Aktel, M. (2003). *Küreselleşme ve Türk kamu yönetimi*. Asıl Yayın Dağıtım, Ankara.
- Amir-Aslani, A. (2023). *La Turquie, nouveau califat?* Edition de l'Archipel. Paris.
- Angey, G. (2014). *La recomposition de la politique étrangère turque en Afrique subsaharienne Entre diplomatie publique et acteurs privés*. Ifri – 2014.
- Ayısı, A. (2000). Une perception africaine de la politique étrangère de la France. *Annuaire Français de Relations Internationales*, I, 373-389.
- Balıkçıoğlu, N. (2022), *Türkiye ve Afrika Arasındaki Dış Ticaretin Gelişimi*, Orion Kitabevi, İstanbul.
- Bansept ve Tenenbaum, «Après Barkhane: repenser la posture stratégique française en Afrique de l'Ouest», Focus stratégique, n° 109, Ifri, mai 2022.
- Bülbül, K. (2009). *Küreselleşme: Temel Metinler*. Orion Kitabevi, İstanbul.
- Boniface, P. (2014). *Géopolitique du sport*, Armand Colin, Paris.
- Bozarslan, H. (2021). *Histoire de la Turquie: De l'Empire ottoman à nos jours*. Tallandier. Paris.
- Brautigam, D. (1998). *Chinese Aid and African Development: Exporting Green Revolution*, Macmillan, London.
- Cabestan vd., (2021). «Les influences chinoises en Afrique. 1. Les outils politiques et diplomatiques du “grand pays en développement”», Études de l'Ifri, Ifri.
- Cheryl, N. P. ve Creswell, W. J. (1998). *Qualitative Inquiry and Research Design: Choosen Among Five Approches*. Sage, New York.
- Davutoğlu, A. (2001). *Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu*, I. Baskı, Küre Yayınları, İstanbul.
- Dayıoğlu vd., (2013). Baskın Oran (ed.), *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, Cilt 3 (2001-2012), Baskı 2, İstanbul, İletişim Yayınları.

- Defarges, P. (2017). *Nouvelles Relations internationales*. Seuil, Paris.
- Deltombe vd., (2016). *Kamerun: Une guerre cachée aux origines de la Françafrique (1948-1971)*. La Découverte. Paris.
- Drain, M. ve Dubernet, C. (2022). *Relations internationales (26e édition)*, Collection Paradigme. Orléans.
- Emiroğlu, E. (2017). *Yeni türk dış politikası bağlamında türk kamu diplomasisi: Batı balkanlar örneği*. Yüksek Lisans Tezi. Hasan Kalyoncu Üniversitesi.
- Erdoğan, R. T. (2021). *Daha adil bir dünya mümkün*, Turkuvaz, İstanbul.
- FIDH ve RFI. (2018). *Mémoire Collective: Histoire des violences politiques en Guinée*. Paris.
- Finnemore, M. (1996). *Constructing Norms of Humanitarian Intervention*. Peter Katzenstein (Ed.), *The Culture of National Security*, Colombia University Press.
- Glaser, A. (2014). *AfricaFrance, Quand les dirigeants africains deviennent les maîtres du jeu*, Fayard. Paris.
- Glaser, A. (2006). *Arrogant comme un Français en Afrique*. Fayard, Paris.
- Glaser, A. ve Smith, S. (1998). *Ces messieurs Afrique: le Paris-village du continent noir*. Calmann-Lévy, Paris.
- Glaser, A. ve Smith, S. (2005). *Comment la France a perdu l'Afrique*, Calmann-Lévy, Paris.
- Gono, L. (2017). *La Coopération Chinoise Et Le Développement En Afrique Subsaharienne: Opportunités Ou Impacts?*, Yüksek Lisans Tezi. Quebec Üniversitesi, Montreal.
- Goujon ve Roussin. (1997). *Afrique majeure*, France Empire, Paris.
- Grosser, A. (1965). *La politique extérieure de la Ve République*. Seuil, Paris.
- Groupe de la Banque africaine de développement, (2011). *La Chine et l'Afrique: Un nouveau partenariat pour le développement?*, Centre du Savoir et des Ressources Virtuelles (KVRC).
- Gürsel, S. (1985). *L'Empire Ottoman face au capitalisme*. l'Harmattan, Paris.
- Hale, W. (2003). *1774'TEN Günümüze Türk Dış Politikası*, Çev. Nash Uslu, Serbest Kitaplar, Ankara.
- Hazar, H. (2017). *Türkiye Afrika İlişkileri, Türkiye'nin dost kıtaya açılım stratejisi*. Akçağ Yayınları. Ankara.
- Herrero vd., (2022), « Les influences chinoises en Afrique. 2. Mythes et réalités des relations économiques », Études de l'Ifri, Ifri.
- Hofnung, T. (2005). *Dans La crise en Côte-d'Ivoire: dix clés pour comprendre*, Découverte, Paris.

- Hugeux, V. (2007). *La Françafrique fait de la résistance. Communicants, journalistes et juristes français à l'heure de la deuxième décolonisation*. Politique africaine, 2007/1 (N° 105), pages 126 à 139.
- İnsel, A. (2015). *La Nouvelle Turquie d'Erdoğan: Du rêve démocratique à la dérive autoritaire*. La Découverte. Paris.
- Insel, A. (2008). *L'enjeux mondial: Les pays émergent / sous la direction de Christophe Jaffrelot - Paris: Presse de Science Po-L'express*, s.130 - 131.
- İnsel, A. (1984). *La Turquie entre l'ordre et le développement*. l'Harmattan, Paris.
- Izol, R. (2000). *L'armée Turque, Conservatoire De La Tradition Kemaliste: Contribution A L'etude Des Relations Armee-Pouvoir Dans La Turquie Contemporaine*. Université des Sciences Sociales Toulouse 1.
- Jevakhoff, A. (2021). *Kemal Atatürk, Père fondateur de la Turquie*, Tallandier, Paris.
- Kadje, D. M. (2011). *L'action publique internationale du codéveloppement : Trajectoires franco-malienne et franco-sénégalaise*, Doktora Tezi, Université de Bordeaux.
- Kaké, I. B. (1987). *Sékou Touré : Le héros et le tyran*. Destins, Paris.
- Kavas, A. (2006). *Osmanlı-Afrika İlişkileri*, Tasam Yayınları, İstanbul.
- Konaté, I. (2015). *Le discours de la Baule, 20 juin 1990: une nouvelle thérapie pour l'Afrique*. l'Harmattan, Paris.
- Mbembe, A. (2021). *Les nouvelles relations Afrique-France: Relever ensemble les défis de demain*.
- Mays, N. ve Pope, C. (1995). Qualitative Research: Rigour and qualitative research. *BMJ*, 311(6997), 109-112.
- Monceau, N. (2021). *Turquie: Un dilemme européen? L'aube*. Avignon.
- N'Diaye, T. (2008). *Le génocide voilé*, Gallimard, Paris.
- Noirot ve Tarrit. (2014). *Françafrique: la famille recomposée*, Survie Derniği, Syllepse, Paris.
- Nye, J. (1990). *Bound to Lead : The Changing Nature of American Power*, Basic Books, New York.
- Nye, J. (2004). *Soft Power: The Means to Success in World Politics*, Public Affairs, New York.
- Onuf, N. (1998). Constructivism: A User's Manuel, *International Relations in A Constructed World*, (eds.) Vendulka Kubalkova, Nicholas Onuf, Paul Kowert. s. 58-78.
- Orakçı, S. (2018). *Türkiye Afrika İlişkileri*. İNSAMER Yayınları. Ankara.
- Paquin, S. (2008). *La nouvelle économie politique internationale*. Armand Collin, Paris.
- Samir, A. (1986). *La déconnexion : pour sortir du système mondial*, La Découverte, Paris.

- Smith ve Glaser. (1997). *Ces messieurs Afrique. Des réseaux aux lobbies, tome 2*, Calmann-Lévy, Paris.
- Sonmezoğlu vd., (2012). *XXI. Yüzyılda Türk Dış Politikasının Analizi*. Der Yayınları. İstanbul.
- Sonmezoğlu vd., (2016). *XX. Yüzyılda Türk Dış Politikasının Analizi*. Der Yayınları. İstanbul.
- Soulé, F. ‘Africa+1’ Summit Diplomacy And The ‘New Scramble’ Narrative: Recentring African Agency. *African Affairs*, 119/477, 633–646.
- Tepebaş, U. (2009). *Türkiye Afrika İlişkilerinin Gelişiminde STK ve Düşünce*. TASSAM, İstanbul.
- Tepeciklioğlu, E. E. (2012). “Afrika Kıtasının Dünya Politikasında Artan Önemi ve Türkiye-Afrika İlişkileri”. Ankara Üniversitesi, *Afrika Çalışmaları Dergisi*, 59-94.
- Thiam, A. (2008). La politique africaine de Nicolas Sarkozy : rupture ou continuité? *Politique étrangère, Hiver*, (4), 873-884.
- Toguslu, E. (2015). Hizmet en Afrique : Les acteurs transnationaux du mouvement Gülen. *Hizmet Studies Review*, 2(3), 73-91.
- Traoré, I. (2019). *La Françafrique En 2018: État Des Lieux*. Québec Üniversitesi.
- Ünsaldi, L. (2011). *Le développement vu de Turquie*. L’Harmattan, Paris.
- Verschave, F. (1998). *La Françafrique: le plus long scandale de la République*, Stock, Paris.
- Waltz, K. N. (2000). Structural Reasлизм After the Cold War. *International Seucurity*. 25(1).
- Yazıcıoğlu, E. ve Ngouana, R. S. (2020). Les Relations Turco-Africaines: quel bilan en 2020? CEIDES.

İnternet Kaynakları

- AFAD, 2019 *Overview Of Disaster Management And Natural Disaster Statistics*, s.64-65. https://en.afad.gov.tr/kurumlar/en.afad/Afet_Istatistikleri_2020_eng_1.pdf. (Erişim tarih: 23/03/2023).
- AFAM, Veriler yazar tarafından AFAM - Afrika Araştırmacıları Derneği'nin web sitesinde toplanmıştır. (Erişim tarihi: 11 Aralık 2021). <https://www.afam.org.tr/turkiyede-sahraalti-afrikali-ogrenci-haraketliligi-2014-2018/?fbclid=IwAR2ZKNvpMth6jX9UDfOOf9aoMqk2jwv6PAd7LHxPnOB62Scyjh3Ad4I6BE>.
- Afrik.com, Jean-Marie Bockel veut signer l’acte de décès de la Françafrique, <https://www.afrik.com/jean-marie-bockel-veut-signer-l-acte-de-deces-de-la-francafrique>, (Erişim tarih: 15/03/2021).

Afrika'da TİKA / TİKA in Africa. (2022).

https://www.tika.gov.tr/upload/2021/12/Afrika_Zirvesi.pdf. (Erişim tarih: 17.09.2022).

Afrimag.net, Entretien: Mustafa Levent Adali, Directeur général d'Alport Conakry, <https://afrimag.net/entretien-mustafa-levent-adali-directeur-general-dalport-conakry/>, (Erişim tarih: 02.04.2023).

Agence Ecofin, Classement des ports à conteneurs les plus performants en Afrique en 2021 (Banque mondiale et S&P), <https://www.agenceecofin.com/actualites/0306-98358-classement-des-ports-a-conteneurs-les-plus-performants-en-afrique-en-2021-banque-mondiale-et-s-p>, (Erişim tarih: 03.06.2022).

AK Parti, Cumhurbaşkanı Erdoğan Hartum Üniversitesi'nin fahri doktora takdim töreninde konuştu, https://www.youtube.com/watch?v=sNWR6V_nv9Y&t=1182s, (Erişim tarih: 20.02.2022).

BCEAO, <https://www.bceao.int/fr/content/histoire-du-franc-cfa> (erişim tarihi: 14.04.2022).

Beijing Declaration of the Forum on China-Africa Co-operation, <https://www.mfa.gov.cn/ce/cezw//eng/zt/zflt/t150402.htm> (erişim tarihi: 20.05.2022).

Billion, D. (2021). *La Turquie, un partenaire incontournable*. Eyrolles. Paris.

Bmf Tv, Qui Sont Les 58 Soldats Français Morts Au Sahel Depuis 2013? https://www.bfmtv.com/politique/fin-de-l-operation-barkhane-qui-sont-les-58-soldats-francais-morts-au-sahel-depuis-2013_AV-202202170484.html, (Erişim tarih: 17/02/2022).

Diken.com, Cumhurbaşkanı Tayyip Erdoğan, 15 Temmuz darbe girişiminin ikinci yıldönümü nedeniyle bir yazı kaleme aldı., <https://www.diken.com.tr/allahin-lutfunda-ikinci-perde-erdogana-gore-15-temmuz-hayirlara-vesile-oldu/>, (Erişim tarih: 30/012/2022).

Dışişleri Bakanlığı / Dışişleri Bakanı Sn. Ahmet Davutoğlu'nun IV. Büyükelçiler Konferansı Açış Konuşması, https://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-sn_-ahmet-davutoglu_nun-iv_-buyukelciler-konferansi-acis-konusmasi_-23-aralik-2011.tr.mfa, (erişim tarih: 21/05/2023).

Dunya.com, *Erdoğan, Türkiye-Senegal İş Formu'nda konuştu*.

<https://www.dunya.com/gundem/senegal039le-is-konseyi-kuracagiz-haberi-197331>, (Erişim tarih: 02.01.2023).

Dünyanın beklediği imzalar atıldı! BM Genel Sekreteri Guterres: Anlaşma Erdoğan'ın ısrarıyla oldu, <https://www.youtube.com/watch?v=QVRfZGuwxA>, (Erişim tarih: 22.07.2022).

- Economist.com, Emmanuel Macron warns Europe: NATO is becoming brain-dead, <https://www.economist.com/europe/2019/11/07/emmanuel-macron-warns-europe-nato-is-becoming-brain-dead>, (Erişim tarih: 10 Aralık 2020).
- Europe 1, *Le Premier ministre malien accuse la France d'avoir cherché la partition du Mali*, <https://www.europe1.fr/international/le-premier-ministre-malien-accuse-la-france-davoir-cherche-la-partition-du-mali-4092515>, (Erişim tarih: 02/04/2023).
- France 24, La famine a tué 258 000 Somaliens dont 133 000 enfants en 19 mois, <https://www.france24.com/fr/20130502-recente-famine-258000-morts-somalie-moitie-enfants-crise-alimentaire-fao-onu>, (Erişim tarih: 23/05/2022).
- Geo.fr, *Pourquoi le Gabon et le Togo, pays africains francophones, veulent rejoindre le Commonwealth?* <https://www.geo.fr/geopolitique/pourquoi-le-gabon-et-le-togo-pays-africains-francophones-veulent-rejoindre-le-commonwealth-210487#:~:text=Deux%20pays%20d'Afrique%20francophones,a%20aussi%20une%20port%C3%A9e%20politique>, (Erişim tarih: 21/06/2022).
- İNSAMER, İşlam İşbirliği Teşkilatı ve Tşrkiye'nin Dşnem Başkanlığı, <https://www.insamer.com/tr/uploads/pdf/rapor-islam-isbirligi-teskilati-ve-turkiye-nin-donem-baskanligi.pdf>, (Erişim tarih: 05.12.2022).
- Institut Montaigne, *Le sentiment anti-français en Afrique de l'Ouest, reflet de la confrontation autoritaire contre "l'Occident collectif"*, <https://www.institutmontaigne.org/expressions/le-sentiment-anti-francais-en-afrique-de-louest-reflet-de-la-confrontation-autoritaire-contre>, (Erişim tarih: 04. 01. 2023).
- İhh.org.tr, Katarakt ameliyatlarında 100 bin hedefimize ulaştık, <https://ihh.org.tr/haber/katarakt-ameliyatlarinda-100-bin-hedefimize-ulastik>, (Erişim tarih: 19/05/2023) .
- İHH İnsani Yardım Vakfı, *Annual Activity Report 2021*, s.64. <https://ihh.org.tr/public/publish/0/163/ihh-yillik-rapor-2021---en-web.pdf>. (Erisim tarih: 23.12.2023).
- İHH İnsani Yardım Vakfı, *Introduction, Activitiy and Recommendation Report*, 2021, s. 4. <https://ihh.org.tr/public/publish/0/155/afeti-yonetimi-tanitim-2021---en.pdf>, (Erişim tarih: 29/02/2022).
- Jeune Afrique, Construction: comment Ankara pousse ses pions en Afrique, <https://www.jeuneafrique.com/mag/365419/economie/construction-ankara-pousse-pions-afrique/>, (Erişim tarih: 12/02/2021).

- Jeune Afrique, Emmanuel Macron: «Entre la France et l’Afrique, ce doit être une histoire d’amour», <https://www.jeuneafrique.com/1076943/politique/exclusif-emmanuel-macron-entre-la-france-et-lafrique-ce-doit-etre-une-histoire-damour/>, (Erişim tarih 30/12/2020).
- Jeune Afrique, Selim Bora (Summa) : «Du Sénégal au Rwanda, nous allons partout où l’on nous invite», <https://www.jeuneafrique.com/mag/1062354/economie/selim-bora-summa-du-senegal-au-rwanda-nous-allons-partout-ou-lon-nous-invite/>, (Erişim tarih: 14.09.2022).
- Jeune Afrique, Sénégal: Kemi Seba, trente heures de rétention et une nouvelle expulsion, <https://www.jeuneafrique.com/901800/societe/senegal-kemi-seba-trente-heures-de-retention-et-une-nouvelle-expulsion/>, (Erişim tarih: 25 février 2020).
- L'EXPRESS, Giscard l'Africain, https://www.lexpress.fr/informations/giscard-l-africain_590960.html, (Erişim tarih: 02/06/2023).
- Le Figaro, *La «Françafrique», mode d'emploi d'une filière occulte*, <https://www.lefigaro.fr/actualite-france/2011/09/13/01016-20110913ARTFIG00450-la-francafrique-mode-d-emploi-d-une-filiere-occulte.php>, (Erişim tarih: 12 Ekim 2022).
- Le Monde, *La France annule le visa du Nigérien Maikoul Zodi, connu pour ses critiques des bases militaires occidentales*, https://www.lemonde.fr/afrique/article/2022/10/21/la-france-annule-le-visa-du-nigerien-maikoul-zodi-connu-pour-ses-critiques-des-bases-militaires-occidentales_6146753_3212.html, (Erişim tarih: 21.10.2022).
- Le Monde diplomatique, Au Cameroun, Bolloré en disgrâce. <https://www.monde-diplomatique.fr/2021/01/PIGEAUD/62633>. (Erişim tarih: 10 janvier 2023).
- Le Point Afrique, Russafrique: ce que l’attitude des pays africains à l’ONU nous en dit, https://www.lepoint.fr/afrique/la-russafrique-combien-de-votes-14-03-2022-2468082_3826.php, (Erişim tarih: 02/07/2023).
- Le Point, Ankara juge «inacceptables» les propos de Macron à Alger, https://www.lepoint.fr/afrique/ankara-juge-inacceptables-les-propos-de-macron-a-alger-28-08-2022-2487587_3826.php, (Erişim tarih 02/09/2022).
- Legandcontinent.eu, Pourquoi la Turquie et la France s’affrontent-elles en Méditerranée ? <https://legrandcontinent.eu/fr/2020/10/19/pourquoi-la-turquie-et-la-france-saffrontent-elles-en-mediterranee/>, (Erişim tarih: 20.01.2022).
- M5dergi.com, Cumhurbaşkanı Erdoğan: Afrika’da gittiğim her yer bizden İHA, SİHA ve AKINCI istedi, <https://m5dergi.com/savunma-haberleri/cumhurbaskani-erdogan->

- afrikada-gittigim-her-yer-bizden-ih-siha-ve-akinci-istedi/, (Erişim tarih: 21 Ekim 2022).
- Maarif Vakfı, (2022). Güncel durum bilgi. <https://turkiyemaarif.org/dunyada-maarif>. (Erişim tarih: 12.11.2022).
- Mali: Salif Keita accuse la France de soutenir le terrorisme, <https://www.youtube.com/watch?v=u7EiBsBH8b8>, (Erişim tarih: 16 novembre 2022).
- Mevlüt Çavuşoğlu, Fransa Dışışleri Bakanı Catherine Colonna ile Ortak Basın Toplantısı, <https://www.youtube.com/watch?v=nnjG4UgzHZQ>, (Erişim tarih: 05. 09. 2022).
- Milletvekilinin İmzasının Bulunduğu Kanun Teklifleri, https://www5.tbmm.gov.tr/develop/owa/kanun_teklifi_s_sd.uyenin_teklifleri?p_done m=27&p_sicil=6906 (Erişim tarih: 12/03/2023).
- Nathalie Yamb. Sommet/Forum Russie-Afrique: le magistral discours de rupture de Nathalie Yamb (LIDER) à Sochi, <https://www.youtube.com/watch?v=4JO2uzrUec4>, (Erişim tarih: 02/04/2023).
- Oliver Mbatia, "Ankara en Afrique: stratégies d'expansion", Dans Outre-Terre 2011/3 (n° 29), pages 107 à 119. <https://www.cairn.info/revue-outre-terre1-2011-3-page-107.htm>.
- Ouest France, Le groupe Bolloré cède ses activités de logistique en Afrique à l'armateur MSC, <https://www.ouest-france.fr/economie/entreprises/bolloré/le-groupe-bolloré-cède-ses-activites-de-logistique-en-afrique-a-l-armateur-msc-1ab091a0-b127-11ec-9e99-36695c34ef7c>, (Erişim tarih: 31/06/2022).
- Radio France, *En Afrique de l'Ouest, influenceurs anti-France mais pro-Kremlin*, <https://www.radiofrance.fr/franceculture/podcasts/les-enjeux-des-reseaux-sociaux/en-afrique-de-l-ouest-influenceurs-anti-france-mais-pro-kremlin-1067921> (Erişim tarih: 23.01.2023).
- Razoux, P. *Nouvelle donne au Proche-Orient?* Dans Politique étrangère 2009/3 (Automne), pages 663 à 675, <https://www.cairn.info/revue-politique-etrangere-2009-3-page-663.htm> . (Erişim tarih: 18/02/2022).
- Recep Tayyip Erdoğan, 3. Türkiye - Afrika Ortaklık Zirvesi, <https://www.youtube.com/watch?v=0Vz9dnf9RZo&t=781s> (Erişim tarih: 18.12.2021).
- RFI, «La Turquie, destination tendance des joueurs africains», <http://www.rfi.fr/fr/sports/20170706-turquie-destination-tendance-joueurs-africains-adebayor-belhanda>. (Erişim tarih: 26/11/2022).

- RTS-Radio Télévision Suisse, Nicolas Glimois [Yapımcı], Jean-François Colosimo [Yazar]. (2019). *Turquie, nation impossible* [Belgesel].
<https://www.youtube.com/watch?v=tXai4Cd549U&t=4704s>.
- Survie. (2017). *Alassane Ouattara reçu par Emmanuel Macron: l'Élysée, recours d'un président ivoirien qui s'effondre*. <https://survie.org/pays/cote-d-ivoire/article/alassane-ouattara-recu-par-5237>. (Erişim tarih: 27. 02. 2022).
- T.C. Dışışleri Bakanlığı / Türkiye-Afrika İlişkileri, <https://www.mfa.gov.tr/turkiye-afrika-iliskileri.tr.mfa> (erişim tarihi: 21.05.2023).
- T.C. Kültür Ve Turizm Bakanlığı, Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı, <https://www.tika.gov.tr/tr/sayfa/hakkimizda-14649>, (Erişim tarih: 30.04.2023).
- Tccb.com.gov.tr, Ermeni Meselesi, Dünyanın Her Yerinde Türkiye'ye Karşı Elverişli Bir şantaj Aracı Olarak Kullanılmaya Başlandı", <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/44269/ermen-meselesi-dunyanin-her-yerinde-turkiyeye-karsi-elverisli-bir-santaj-araci-olarak-kullanilmaya-baslandi>, (Erisim tarih: 04.06.2022).
- The Africa report, Malema orchestrates anti-French resentment outside the Sahel, <https://www.theafricareport.com/208491/south-africa-malema-orchestrates-anti-french-resentment-outside-the-sahel/>, (Erişim tarih: 27. 05. 2022).
- The World Bank, <https://data.worldbank.org/country/turkey>, (Erişim tarih: 29/01/2023).
- T KA, (2022). Kurumsal mali durum ve beklentiler raporu, https://www.tika.gov.tr/upload/2022/KMDBR/KMDBR_05092022.pdf, s.7. (Erişim tarih: 27.05.2023).
- Touteurope.eu, Adh sion de la Turquie   l'Union europ enne : o  en est-on? <https://www.touteurope.eu/l-ue-dans-le-monde/adhesion-de-la-turquie-a-l-union-europeenne-ou-en-est-on/>, (Erişim tarih: 14.02.2023).
- Turkish Airline, U uş noktalarımız ve g ncel u uş planımız, <https://www.turkishairlines.com/tr-int/ucus-noktalarimiz/>. (Erişim tarih: 28/05/2023).
- Turkish Red Crescent, Activity Report For 2021, s.66-67.
<https://www.kizilay.org.tr/Upload/Dokuman/Dosya/turkish-red-crescent-2021-activity-report-15-06-2022-36433932.pdf> (Erişim tarih: 22/03/2023).
- Türkiye Bursları, Anual Report 2021, s. 34-39.
<https://tbbsweb.azureedge.net/tbbsweb/Page/About/Eng-TB-Rapor-2021.pdf> . (Erişim tarih: <https://www.kizilay.org.tr/neler-yapiyoruz/uluslararası-yardımlar> , (Erişim tarih: 23/03/2023).

Türkiye Diyanet Vakfı, İyilik. (Kasım 2020 - Mart 2021). Sayı 133, s.46-48.
<https://tdvmedia.blob.core.windows.net/tdv/MedyaOdas%C4%B1/iyilikbulteni/Bulten133.pdf>, (Erişim tarih: 18/03/2023).

Türkiye Diyanet Vakfı, Faaliyet Raporu 2021.

<https://tdvmedia.blob.core.windows.net/tdv/MedyaOdas%C4%B1/Raporlar/TDV%20Faaliyet%20Raporu%202021.pdf>, (Erişim tarih: 18/03/2023).

Türkiye Diyanet Vakfı, Tanıtım Sunumları Powerpoint (pptx). <https://tdv.org/tr-TR/medya-odasi/tdv-tanitim-sunumlari/>, (Erişim tarih: 18/03/2023).

TV5 Monde, *Comment la guerre en Ukraine a éloigné l'Afrique de l'Occident*,
<https://information.tv5monde.com/afrique/comment-la-guerre-en-ukraine-eloigne-l-afrique-de-l-occident-489791>, (Erişim tarih: 24. 02. 2023).

Uludağ.edu.tr, Atatürk'ün Onuncu Yıl Nutku,

<https://uludag.edu.tr/atabolum/konu/view?id=3374&title=ataturkun-onuncu-yil-nutku> ,
 (Erişim tarih: 02. 04. 2022).

Yunus Emre Enstitüsü. Faaliyet Raporu, (2021). 143-145.

https://moskova.yee.org.tr/sites/default/files/yayin/2021_faaliyet_raporu.pdf, (Erişim tarih: 17/03/2023).

ÖZGEÇMİŞ

Adı ve SOYADI	Alpha CAMARA
EĞİTİM DURUMU	
Mezun Olduğu Lise	Emmaüs Protestan Özel Lisesi – Kissidougou / Gine Sosyal Bilimler – 10/2010 – 07/2013
Lisans Diploması	Sonfonia General Lansana Conté Üniversitesi – Konakri / Gine Siyasi Bilimler- 10/2013 – 07/2016
Yabancı Dil / Diller	Fransızca, Türkçe, Malinké, Sossou ve İngilizce (B2 Seviye)
İŞ DENEYİMİ	
Stajlar 07/2017 - 01/2018	Matoto'nun Belediye Vergi Bölümü - Konakri / Gine Vergi Asistanı Simbaya ilçesinde vergi mükelleflerinin tespiti ve sayımı. Üstlerimin isteği üzerine evrakların hazırlanması ve dağıtılması. Staj raporunun yazılması.
03/2016 - 07/2016	Familia Radiosu – Konakri / Gine Gazeteci Malinké dilinde programların yazılmasına ve animasyonlarına katılım. Sesli röportajların yapılması. Staj raporunun yazılması.
Çalıştığı Kurumlar 04/2023–Devam ediyor	ASAMLA - Nantes / Fransa Tıbbi ve sosyal tercüman Loire Atlantique İllerdeki çeşitli hizmetler için Soussou, Malinké, Diakanké ve Türkçe dillerinde yüz yüze ve telefonda tercümanlık. Göçmenler ve özel hizmetler arasında danışmanlık. Uygulama analizlerine ve ekip toplantılarına katılım.
09/2015 – 06/2021	Abou Fotté Özel Okulu – Konakri / Gine Fransızca ve edebiyat öğretmeni Abou FOTTE lise sınıflarında Fransızca ve edebiyat derslerin öğretilmesi. Sosyal Bilimler son sınıfın başöğretmeni. Konakri Limanı'nda Albayrak firmasının Türk çalışanlarına Fransızca derslerin öğretilmesi.